R E S T I T U T I O

IOSIF VULCAN

1

POEZII • PROZĂ • TEATRU

Ediţie îngrijită, cuvînt introductiv,
tabel cronologic şi note de
LUCIAN DRIMBA

EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI — 1987

CUVÎNT INTRODUCTIV

Între personalitățile culturale marcante ale Transilvaniei din secolul al XIX-lea, un loc de seamă îl ocupă Iosif Vulcan (1841—1907). Timp de aproape cinci decenii el a dezvoltat o neobosită și fructuoasă activitate de animator cultural, jurnalist și scriitor. Și aceasta, într-o perioadă în care politica accentuat naționalistă a statului dualist austro-ungar acționa cu tenacitate pentru reprimarea drepturilor și libertăților naționale ale românilor și ale celorlalte națiuni nemaghiare aflate sub apăsătoarea dominație a coroanei bicefale. În aceste condiții, cînd pe toate căile și prin toate mijloacele posibile se urmărea deznaționalizarea și maghiarizarea lor, Vulcan s-a străduit cu perseverență și neostenealä să contribuie la fortificarea conștiinței naționale a românilor transilvăneni, cultivîndu-le sentimentul mîndriei, demnității și unității naționale, îndemnîndu-i mereu la rezistență și luptă pentru păstrarea și afirmarea ființei lor naționale. Din anii tinereții și pînă la sfîrșitul vieții, tot timpul și peste tot, în orice împrejurare pe care o socotea favorabilă, a arborat și a purtat, cu dîrzenie și cu entuziasm nestins, stindardul pe care erau scrise emblematic cuvintele: *cultură și naționalitate*. Și a făcut-o cu cuvîntul rostit sau scris, în „discursurile" și „disertațiile" prezentate în cadrul societăților culturale sau literare în care a activat și a diferitelor întruniri ocazionale, ori în numeroasele articole, publicate mai ales în „Familia", precum și în scrierile literare; a făcut-o stimulînd, sprjinind și lăudînd orice acțiune în folosul obștei românești sau, dimpotrivă, criticînd inactivitatea, lipsa de însuflețire și dezinteresul față de ceea ce este idee și faptă națională, ori luînd atitudine fermă față de denigratorii poporului român, stigmatizîndu-i pe renegați, dar propovăduind în același timp necesitatea recunoașterii și respectării valorilor naționale ale altor popoare, a înțelegerii și colaborării între națiuni. Căci, deși susținător înflăcărat al ideii și idealurilor naționale române, el n-a fost un naționalist, șovinismul și cosmopolitismul repugnîndu-i deopotrivă.

Vulcan era de părere că tot ceea ce se înfăptuieşte ca act naţional şi de cultură trebuie să aibă în vedere poporul, să pornească de la popor şi să-i servească interesele, căci „poporul este temelia unei naţiuni", el este păstrătorul tuturor comorilor spirituale pe care le-au creat şi le-au lăsat moştenire generaţiile anterioare. Crezînd în efectele binefăcătoare ale culturii, el considera că datoria de prim ordin a cărturarilor este să lumineze poporul, convins fiind că „Pînă cînd poporul nu va fi destul de luminat, pînă cînd nu va veni la cunoştinţa de sine şi a drepturilor sale, pînă atunci fiii săi cei vitregi, străinii şi inimicii vor afla totdeauna arma cu care să lovească şi vor afla mijloace de exploatat pentru vinovatele lor interese" (*Panteonul român*, p. 156). Convingerea aceasta şi-o formase de timpuriu, încă de pe băncile şcolii şi ale universităţii, de la profesori inimoşi ca Alexandru Roman şi Dionisie Păşcuţiu, sau din scrisul unor cărturari din generaţia de la 1848 ca Simion Bărnuţiu, George Bariţiu ş.a., de la care a învăţat să-şi iubească naţiunea şi limba, să lupte pentru apărarea şi afirmarea lor. A fost educat în spiritul păstrării demnităţii naţionale şi al datoriei pe care o au toţi românii — şi mai ales cei transilvăneni, datorită condiţiilor vitrege în care trăiau — de a nu se lăsa amăgiţi de stratagemele care urmăreau slăbirea şi distrugerea fiinţei lor naţionale; a fost educat, de asemenea în spiritul datoriei de a contribui fiecare după puterile sale la cultivarea conştiinţei naţionale, la dezvoltarea şi răspîndirea culturii şi la păstrarea limbii, care este tezaurul cel mai de preţ al unui popor, semnul distinctiv al etniei sale. Dar nu este acesta primul strat al formării sale în spirit naţional: primul îl primise în familie, unde se păstra foarte viu strălucitul exemplu al activităţii de luminător a vestitului episcop Samuil Vulcan, unchi al tatălui său, ctitorul gimnaziului român din Beiuş (1828), prieten şi sprijinitor al corifeilor Şcolii ardelene. Aceşti doi factori i-au generat dorinţa de a contribui şi el la propăşirea spirituală a neamului său, la dezvoltarea culturii naţionale. Sub imboldul acestei nobile dorinţe, se dedică de timpuriu şi cu tot elanul, activităţii culturale, jurnalistice şi literare.

După ce în ultimele clase de liceu la Oradea activase în cadrul „Societăţii de lectură" a elevilor români orădeni, întemeiată în 1852, în urma stăruinţelor lui Al. Roman — întîiul profesor de limba română al gimnaziului premonstratens —, la Pesta s-a aflat între fondatorii şi conducătorii „Societăţii literare « Petru Maior »" (1862) a studenţilor români din capitala Ungariei. Între 1862 şi 1880, anul în care părăseşte Pesta şi se stabileşte la Oradea, Vulcan a fost un membru activ al acestei societăţi, aflîndu-se tot timpul şi în comitetul ei de conducere ca secretar, vicepreşedinte şi preşedinte, pentru ca după 1880, ca semn de recunoştinţă pentru activitatea-i bogată, să fie ales membru de onoare.

Scopul societăţii era „deprinderea în limba maternă", cum se precizează în statute, prin prezentarea de opere originale sau traduse, prin „elaborate" şi prin manifestări culturale, „excluzînd dezbaterile politice". Dar, prin toată activitatea ei, se urmărea, mărturisit sau nu, cultivarea sentimentului naţional şi al solidarităţii naţionale. Aşa, de exemplu, în 1864 societatea a sărbătorit printr-o manifestare publică împlinirea a cinci ani de la înfăptuirea măreţului act naţional de la 24 ianuarie; Vulcan a citit atunci poezia sa *La Unirea Principatelor Române*, iar la banchetul organizat cu acel prilej tot el „închina pentru însemnătatea zilei şi fericirea fraţilor din cele şapte ţări" („Concordia", 1864, p. 36). Este doar una din dovezile ce pot fi aduse în sprijinul cunoaşterii sensului în care se orienta activitatea societăţii şi a lui Vulcan.

În aceeaşi perioadă începe colaborarea cu corespondenţe, articole mărunte, poezii şi o proză la „Telegraful român", „Gazeta Transilvaniei", „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", „Amicul şcoalei", „Concordia" — în redacţia căreia probabil că şi lucra, din moment ce în 1862 era trimis la Braşov în calitate de reporter să participe la cea dintîi adunare generală a „Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român" „Astra", după constituirea ei (1861). Atunci, a avut bucuria să cunoască pe „poetul naţional" Andrei Mureşanu, căruia îi închinase cu an în urmă poezia *Către Andrei Mureşanu*, şi pe nestorul gazetăriei transilvane, George Bariţiu, care peste cîţiva ani îl va încuraja şi sprijini în tentativa de a publica revista „Familia". Şase ani mai tîrziu, participînd la adunarea generală a „Astrei" de la Şomcuţa Mare (1868), se înscrie membru ordinar al Asociaţiunii şi citeşte poezia *Geniul Naţiunii*, iar în următorii doi ani prezintă disertaţiile: *Poporul român în poezia sa* (1869) şi *Cîntecele haiduceşti* (1870). După 1870, solicitat tot mai mult de activitatea şi în alte societăţi al căror membru era, dar şi de munca redacţională, prezenţa sa este sporadică la adunările „Astrei", în care nu mai citeşte nimic. Constituindu-se în 1900 secţiunea literară a "Astrei", Vulcan este ales vicepreşedinte al ei, iar în 1904 devine preşedintele secţiunii şi membru de onoare al Asociaţiunii.

Activitatea cea mai bogată şi mai îndelungată în sprijinul dezvoltării culturii române a desfăşurat-o Vulcan în cadrul „Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român în Ardeal" (prescurtat: S.T.R.). Întemeierea ei este în cea mai mare parte rezultatul iniţiativei şi stăruinţelor... daniilor sale, teatrul fiind o preocupare mai veche a lui, care va rămîne statornică pentru tot timpul vieţii sale, alături de editarea „Familiei". Îndrăgostit de teatru, cum s-a dovedit, şi dornic a vedea fiinţînd această instituţie pentru românii din Transilvania, pentru realizarea căreia a depus mari diligenţe şi multă însufleţire, el a mărturisit la un moment dat că „teatrul a fost steaua călăuzitoare a vieţii" sale. Despre însem-

nătatea teatrului în viaţa unui popor şi despre necesitatea lui pentru transilvăneni a vorbit Vulcan mai stăruitor după primul turneu al lui M. Pascaly prin Ardeal şi Banat (1868) şi după călătoria pe care o face la Bucureşti în acelaşi an. Tot atunci deputaţii români din parlamentul de la Pesta cer insistent ca statul să aloce din buget un fond pentru crearea unui teatru românesc în aceste părţi, dar sînt refuzaţi. În această situaţie nu rămînea decît ca teatrul să se realizeze din contribuţiile băneşti ale poporului, pe care o societate creată anume în acest scop să le adune. Ideea este lansată de Vulcan în paginile „Familiei", care începe o campanie în favoarea teatrului românesc, fiind sprijinită între alţii de I. Al. Lapedatu şi M. Eminescu. În felul acesta ia fiinţă S.T.R. în octombrie 1870, în adunarea constituantă de la Deva, iar „Familia" devine „totodată şi organul publicaţiunilor" societăţii.

Soră mai mică a „Astrei", cum îi plăcea lui Vulcan să o numească, S.T.R. s-a organizat şi şi-a desfăşurat activitatea, în linii mari, după modelul ei. Scopul mărturisit în statute era adunarea fondului material din care „cu timpul" să fie posibilă crearea unui teatru. Dar fondul necesar realizării ţintei finale n-a reuşit să-l adune şi teatrul dorit nu a putut lua fiinţă. Cu toate acestea, activitatea societăţii este merituoasă prin cîteva realizări de ordin cultural-artistic, dintre care cea mai de seamă este dezvoltarea interesului pentru teatru şi a unei ample mişcări teatrale susţinute de diletanţi, pe care a sprijinit-o moral şi prin crearea unui repertoriu adecvat gustului în formare al publicului şi posibilităţilor de interpretare ale amatorilor. Apoi prin discursurile şi disertaţiile prezentate în cadrul adunărilor generale se îndemna la păzirea şi cultivarea limbii, la culegerea şi valorificarea folclorului poetic şi muzical, a datinelor, obiceiurilor şi credinţelor valoroase ale poporului, la crearea de opere literare, la însufleţirea pentru acţiunile de interes naţional şi la sprijinirea lor etc.; se prezentau şi lucrări cu subiecte din domeniul ştiinţelor. Cele mai numeroase cuvîntări şi disertaţii aparţin lui Vulcan. În unele se ocupa de însemnătatea teatrului şi de probleme legate de scopul societăţii; în altele vorbea despre cultura naţională şi necesitatea sprijinirii şi dezvoltării ei, sau făcea consideraţii asupra gustului poporului român pentru artă; în altele trata despre necesitatea prezentării adevărului în artă, despre morală şi caracter, despre rolul scenei în cultivarea limbii, despre tripla valoare a folclorului: artistică, educativă şi documentară etc.

Societatea a dezvoltat o activitate bogată, cu preocupări multiple; de aceea ea a avut un rol important în viaţa culturală transilvană, adunările ei anuale, ţinute de fiecare dată într-o altă localitate, fiind, ca şi ale Astrei, adevărate sărbători naţionale. Animatorul ei entuziast şi optimist, Vulcan, a fost aproape nelipsit de la şedinţele comitetului, din care de la început şi pînă în anul morţii a făcut parte ca secretar

(1870—1882), vicepreşedinte (1882—1895) sau preşedinte (1895—1907), şi mai ales de la adunările generale anuale, în cadrul cărora uneori, rostea discursul de deschidere, alteori dezvolta o temă într-o disertaţie, sau citea în opera sa literară.

Cu o regularitate exemplară a participat şi la sesiunile generale ale Academiei Române, începînd din 1891, cînd i s-a făcut înalta cinste de a fi ales membru activ al ei, membru corespondent fiind din 1879. Alegerea sa se petrecea tocmai în preziua împlinirii vîrstei de 50 de ani şi în anul cînd Academia îşi serba 25 de ani de existenţă. În şedinţa solemnă din 29 martie 1892 citeşte discursul de recepţie despre *Dimitrie Ţichindeal. Date nouă despre viaţa şi activitatea lui.* „Între membrii de dincolo ai Academiei — scria N. Iorga în 1907 — nu era unul mai nelipsit de la sesiunea generală decît Iosif Vulcan" (*Oameni cari au fost*, I, 1934, p. 215). Nu numai că a fost nelipsit, dar s-a şi achitat, cu conştiinciozitatea care-l caracteriza, de toate însărcinările încredinţate — fie că e vorba de rapoartele pe care trebuia să le întocmească asupra unor cărţi prezentate la concursul pentru obţinerea unuia din premiile academice, fie că a făcut parte din comisii de propunere pentru alegerea de noi membri, sau că i s-a încredinţat conducerea lucrărilor secţiunii literare, fie că a avut alte îndatoriri. Iar „Familia", care îşi făcuse de mai multă vreme o datorie din a informa cititorii despre lucrările şi dezbaterile înaltului for cultural-ştiinţific al României, publica rapoarte amănunţite despre activitatea acesteia, primite de la corespondentul său din capitala României. La rîndul său, Vulcan trimitea cu regularitate, săptămînal, corespondenţe, publicate în „Familia" sub genericul *De la Bucureşti*, în care relata despre diferite manifestări cultural-artistice şi sociale, ce aveau loc în perioada cît dura sesiunea generală şi la care lua şi el parte. Căuta să profite cît mai mult de tot ceea ce îi putea oferi capitala ca trăire spirituală şi ca reconfortare morală; întreţinea discuţii cu colegii de la Academie, cu scriitori, artişti şi gazetari, sau cu prieteni şi cunoscuţi; făcea cunoştinţe noi cu oameni de seamă sau le întărea pe cele vechi; participa la spectacolele teatrale şi la concertele simfonice, la seratele literare ale lui T. Maiorescu şi la conferinţele de la Ateneul Român; recruta noi colaboratori pentru „Familia" şi urmărea să obţină lucrări şi promisiuni de colaborare pentru revista sa; şi mai ales se întorcea totdeauna cu puteri noi de muncă, sporite de entuziasm şi însufleţire naţională.

O altă societate în care a activat, timp de mai mulţi ani, a fost „Societatea Kisfaludy" din Pesta, care avea preocupări mai ales folclorice şi de strîngere a legăturilor maghiarilor cu alte naţiuni pe baza cunoaşterii reciproce a tezaurului lor etno-folcloric. Apreciindu-i-se meritele dobîndite în activitatea culturală, literară, folcloristică şi de traducător în limba română din literatura maghiară, Vulcan a fost

ales în 1871 membru extern (membri interni erau numai maghiari), rostind cu acest prilej un discurs de recepţie despre *Poezia populară română*, publicat în analele societăţii şi, mai apoi, ca introducere la culegerea de poezii populare române traduse în ungureşte de Gh. Ember, I. Grozescu şi I. Vulcan, apărută sub titlul *Roman népdalok* (Poezii populare româneşti), Pesta, 1877. Să menţionăm că Vulcan este primul român devenit membru al „Societăţii Kisfaludy" şi primul membru extern al ei care ţine un discurs de recepţie.

Pînă în 1880 a fost o prezenţă activă la şedinţele societăţii, fie participînd la discuţii, fie citind traduceri din poezia populară sau cultă românească. Un singur exemplu: în 1878 citea *Cîntecul gintei latine* în traducerea maghiară făcută de el, pe care o şi publică şi o trimite lui Alecsandri; mulţumindu-i, autorul îl îndeamnă să continue să traducă din poezia română, subliniind importanţa acestei acţiuni pentru apropierea dintre cele două popoare.

Activitatea depusă în cadrul societăţilor şi asociaţiilor literare sau culturale amintite, sau în cadrul altora nementionate, este, desigur, meritorie. Dar un merit mult mai de seamă este publicarea timp de peste patru decenii a revistei „Familia", care a avut un rol important pentru întreaga cultură românească, nu numai pentru cea transilvană.

În momentul în care se hotăra să scoată această revistă (1865), cu cheltuială proprie, fără nici o subvenţie din partea statului, dar încurajat şi sprijinit moral în primul rînd de nestorul gazetăriei româneşti din Transilvania, G. Bariţiu, şi de fostul său profesor, Al. Roman, temerarul „redactor, editor şi proprietar" al „Familiei" abia împlinise 24 de ani; avea însă o oarecare experienţă jurnalistică pe care şi-a cîştigat-o prin cele cîteva colaborări la periodicele amintite şi mai ales prin munca de „conlucrător primar" în redacţiile revistelor „Aurora română" (1863) şi „Umoristul" (1863), ambele apărute la Pesta.

„Aurora română" era prima revistă literară română apărută în Ungaria. Editor proprietar şi redactor responsabil era un preot, I. Miculescu. dar iniţiativa publicării ei aparţinea lui Vulcan, care era şi redactorul ei principal. Despre necesitatea unei foi beletristice pentru românii din Transilvania şi Ungaria vorbise Vulcan în 1859, cînd mai era încă elev, într-o corespondenţă apărută în „Telegraful român", iar mai apoi într-un articol *(De sub muntele şvăbesc)* publicat în „Concordia" (1861), în care aminteşte despre efectele binefăcătoare pe care le-ar avea o revistă literară: ar contribui la dezvoltarea literaturii, la cultivarea limbii şi la înlăturarea cosmopolitismului. Avînd acum posibilitatea să conducă el însuşi o revistă, a urmărit să dea „Aurorei române" un conţinut şi o înfăţişare atractive, publicînd poezii şi proză, articole şi informaţii, revista adresîndu-se cu precădere femeilor. Nu a reuşit, însă, să facă din ea ceea ce dorea, deoarece a întîmpinat rezistenţă din partea proprietarului revistei, un om, se pare, fără gust şi cultură, motiv pentru care a părăsit-o după numai cîteva luni.

„Umoristul" — în redacţia căreia Vulcan lucrează din momentul apariţiei (1/13 oct. 1863) şi pe care o conduce în calitate de proprietar, editor şi redactor responsabil între ianuarie 1865 şi iulie 1870, schimbîndu-i titlul, în 1867, în „Gura satului" — şi-a propus „satirizarea tuturor abuzurilor şi secăturilor ce se ivesc în toate zilele în viaţa comună şi combaterea moravurilor rele"; dar aria de cuprindere a relelor satirizate în paginile revistei era mult mai mare. Dezvăluirea şi luarea în derîdere sau biciuirea metehnelor se făceau în poezii, anecdote, relatări şi notiţe umoristice sau satirice, corespondenţa dintre Păcală şi Tîndală, caricaturi etc. Aspectele negative vizate nu erau numai din Transilvania şi Ungaria, ci şi din Principatele Unite, nu aparţineau numai vieţii sociale sau culturale, ci şi celei politice. Iar contribuţia lui Vulcan la sumarul revistei este substanţială, mai ales în primii ani de apariţie a revistei, şi ea constă în poezii umoristice şi satirice, anecdote, ştiri umoristico-satirice, idei pentru caricaturi...

Aşadar, avea o experienţă gazetărească în momentul în care s-a hotărît să ia asupra-şi sarcina atît de grea de editare a unei reviste cu un profil complex: „foaie enciclopedică şi literară cu ilustraţiuni", cum se precizează în subtitlul „Familiei". Între motivele care îl vor fi determinat la o asemenea întreprindere, curajoasă şi de răspundere, pe lîngă că îşi dădea seama de necesitatea şi importanţa unei reviste şi că va fi simţit o chemare pentru o astfel de activitate, va fi fost şi faptul că în ianuarie 1865 îşi înceta apariţia „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", lăsînd un gol ce trebuia neapărat acoperit de o altă publicaţie, oarecum similară, dar cu o deschidere mai largă, care să-şi îndeplinească menirea nobilă de instruire şi de educare a publicului. Căci după părerea sa, revistele au „un rol foarte ponderos în marea operă a civilizaţiunii şi culturei naţiunale"; în acelaşi timp, ele pot „să conducă, să controleze, să dezvolte, să curăţească gustul literariu", atît prin operele pe care le publică în paginile lor, cît şi prin critica ce o efectuează („Familia", 1873, p. 121). „Voiesc să dau în mîna publicului o foaie cu care dînsul să se poată făli", îi scria el lui Bariţiu, o foaie care „să emuleze" cu orice revistă străină. Dorinţă ambiţioasă, caracteristică elanului tineresc.

„Familia", pe care a editat-o timp de aproape 42 de ani (5/17 iunie 1865 — 31 decembrie/13 ianuarie 1907) fără întrerupere, este fapta sa culturală cea mai de seamă, „biletul de intrare permanentă a lui [...] în istoria literaturii noastre", cum a calificat-o O. Goga. Scoasă la început trimensual, apoi săptămînal, iar într-o perioadă chiar bisăptămînal, revista a apărut între 5 iunie 1865 şi 20 aprilie 1880 la Pesta, iar din 27 aprilie 1880 la Oradea, pînă la 31 decembrie 1906, cînd redactorul,

editorul și proprietarul ei, obosit după o lungă muncă plină de dăruire și de hărnicie, dar istovitoare, înfășoară cu seninătate și satisfacția datoriei împlinite steagul care a fîlfîit cu mîndrie și rodnicie patru decenii — o longevitate fără precedent în publicistica culturală românească.

Anul 1880 marchează nu numai schimbarea locului de apariție, dar și începutul unei perioade noi în viața revistei. Dacă pînă în acest an „Familia" era latinizantă și etimologizantă în limbă și ortografie, după această dată ea se dovedește treptat adepta unui fonetism temperat, în sens maiorescian, se apropie de ideile junimismului cultural, pe care le sprijină teoretic și practic, iar calitatea textelor literare publicate se-mbunătățește simțitor, după cum crește, considerabil, numeric și valoric, colaborarea unor scriitori și oameni de știință din România. De altfel, trebuie să menționăm că, de la începutul pînă la sfîrșitul existenței sale, „Familia" s-a interesat îndeaproape de tot ce se petrecea dincolo de Carpați, de viața socială și culturală sau de situația politică, cu conștiința deplină a unității spirituale a tuturor românilor, urmărind cultivarea sentimentelor și conștiinței naționale. Iată ce afirma Vulcan în articolul *Ateneul Român*, publicat în 1867, adică în chiar anul înfăptuirii Pactului dualist: „Ca două rîurele pornite din același izvor, ca două raze ale aceluiași soare, ca fiii aceleiași mame: ne interesăm și noi de toate pășurile fraților noștri de peste Carpați. Ochii noștri sînt inundați de lacrimele bucuriei cînd dînșii fac un pas pe spinoasa cale a înaintării și a dezvoltării naționale; și noi, cei dedați a suferi, împărțim cu dînșii toate suferințele lor, căci sîngele apă nu se face, frate pe frate nu-l poate denega". Sînt cuvinte care atestă sentimentul unității și al solidarității naționale, pe care revista și redactorul ei îl vor afirma și cultiva neîncetat. În paginile „Familiei" s-a vorbit totdeauna cu satisfacție și mîndrie despre realizările conaționalilor, indiferent de spațiul geografic și politic în care trăiau. Încă din primul număr se sublinia că principalele țeluri pe care le va urmări revista vor fi „dezvoltarea spiritului național" și „dezvoltarea și lățirea culturei naționale". Fidelă acestor deziderate din programul pe care și l-a fixat, ea a reușit să se facă „un palpitant monitor al ideii naționale" (O. Goga), să devină un element de coeziune sufletească și un organ al unității naționale. Coloanele ei s-au deschis cu generozitate și cu bucurie colaborării scriitorilor, oamenilor de știință și cultură, luptătorilor pe tărîm social, tuturor celor dornici să contribuie după puterile lor la progresul general al obștei românești de pe cele două versante ale Carpaților, bărbați și femei, tineri și vîrstnici, consacrați sau începători. Cum avea să mărturisească Vulcan la jubileul de 40 de ani de apariție a „Familiei", foaia lui s-a pus la dispoziția tuturor celor care veneau în publicitate cu un gînd bun, cu intenții nobile pentru binele obștesc.

Pentru a apărea la timp și, pe cît posibil, în condițiile preconizate de la început, Vulcan s-a adresat deseori scriitorilor cunoscuți, solicitîndu-le o poezie, o proză, un articol; în același timp primea colaborarea altora mai puțin cunoscuți sau făcea loc „cu bucurie" în paginile revistei debutanților, pentru care avea totdeauna un cuvînt de încurajare, cînd i se părea merituoasă colaborarea primită: cazul lui Eminescu, foarte cunoscut, este edificator. Pentru același motiv, dar și pentru a stimula creația literară, redactorul revistei anunță concursuri dotate cu premii, scrierea premiată urmînd a fi publicată în revistă. Dar alături de colaborări, apar în revistă și reproduceri din alte publicații, uneori din lipsă de material suficient pentru un număr, alteori pentru a le populariza, — încît lista, foarte lungă, a autorilor români prezenți în „Familia" include aproape toate numele mai cunoscute ale epocii, de la I. H. Rădulescu și V. Alecsandri, de pildă, la O. Goga și E. Isac, pe lîngă altele de mai mică rezonanță, îndeosebi din Transilvania. Alături de acestea, figurează numele unor scriitori străini traduși, din cele mai diverse literaturi, epoci și direcții literare, de la antici la moderni, de la Ovidiu la Maeterlinck.

Am amintit că „Familia" și redactorul ei informau sau vorbeau cu mîndrie despre orice realizare importantă în domeniul culturii, al științei sau al vieții sociale românești, ca și despre autorii lor. „Portretele și biografiile celebrităților române" pe care le publică Vulcan în „Familia" începînd chiar cu primul număr (apoi și alții) și din care o parte le-a reunit într-un volum cu titlul *Panteonul român* (1869), primul și singurul apărut, aveau menirea nu numai să le facă cunoscute și să le omagieze, ci și să cultive sentimentul mîndriei naționale și să stimuleze la acțiune în interesul progresului cultural și social național. Căci nimic din ceea ce are în vedere Vulcan nu se situează în afara naționalității și valoarea fiecărei personalități prezentate este apreciată în raport de contribuția sa la binele și înaintarea poporului. Portretele și biografiile prezentate de Vulcan sînt ale unor „oameni binemeritați" ai națiunii, care au activat în domeniul social-politic, al presei, al teatrului, al școlii, al literaturii etc. Hotărîrea de a scrie despre ei și a le face cunoscute realizările izvorăște din convingerea, repetat exprimată, că avem datoria să ne cunoaștem și să ne stimăm valorile naționale, să cinstim memoria tuturor celor care s-au dăruit cauzei comune.

„Familia" a acordat o mare atenție și folclorului, publicînd culegeri de poezie populară, descrieri de obiceiuri, studii analitice sau articole, prin care se atrăgea atenția asupra valorii artistice și a însemnătății documentare a folclorului. De asemenea, un loc important îl ocupă discutarea problemelor limbii, informațiile privitoare la activitatea asociațiilor și societăților culturale și literare ori de altă natură ș.a. Și să nu omitem atenția de care se bucură discutarea problemelor tea-

trului în general, ale creării unui teatru românesc în Ardeal, îndeosebi, precum şi literatura dramatică, originală sau tradusă.

De nenumărate ori Vulcan a ţinut să declare în paginile „Familiei" că revista sa nu este un organ politic şi că în ea nu-şi vor găsi loc discuţiile politice. E adevărat că nu a fost o revistă politică, dar politică a făcut totuşi, căci, ocupîndu-se de viaţa socială în complexitatea manifestărilor ei şi în context naţional, implicit făcea politică, din moment ce domeniul social nu se poate separa de cel politic, între ele existînd interdependenţă şi condiţionare reciprocă (*Politica cea mai înţeleaptă*, „Familia", 1880, p. 185). În „Familia" din 1891 (p. 428) pot fi citite următoarele: „«Familia» nu este organ politic. Cu atît mai puţin aparţine cutărui partid. Cronicari fideli, noi avem să informăm pe cetitorii noştri despre toate evenimentele mai mari şi despre toţi cei ce le săvîrşesc. Mişcare culturală, naţională, politică, tot ce contribuie la stăruinţa pentru progresul nostru naţional-cultural, întocmai ca cei ce au roluri de frunte în ele, trebuie să aibă pagina lor în foaia noastră, fără a ţine cont de starea socială sau de vederile politice ale bărbaţilor cari stau în fruntea mişcărilor. Liberali sau conservatori, noi îi judecăm numai din punctul de vedere al meritelor ce au pentru înaintarea neamului românesc".

Datorită aleselor calităţi de gazetar şi tactului său, dar fără să abdice nici un moment de la afirmarea şi apărarea energică a înaltelor interese naţionale, deşi suspectat uneori de organele siguranţei statului dualist, Vulcan a putut să asigure apariţia neîntreruptă şi îndelungată a „Familiei" şi să poarte nestingherit steagul culturii naţionale şi al intereselor majore ale naţiunii sale.

Numeroase şi mari sînt meritele acestei reviste, care, în condiţiile apăsătoare pentru naţiunea română de dincoace de Carpaţi, impuse de politica statului austro-ungar, a îndeplinit un adevărat apostolat cultural şi naţional. Ea a contribuit într-o măsură considerabilă, neîndeajuns pusă în lumină, la consolidarea celulei sociale: familia, căreia a urmărit să-i pună la îndemînă un mijloc de instruire şi de educare în spirit naţional. După cum indică şi titlul ei, revista se adresa familiei, străduindu-se ca prin ceea ce conţinea să satisfacă interesul şi curiozitatea tuturor membrilor ei, indiferent de sex, vîrstă, preocupări sau gusturi, fiecare din ei putînd găsi ceva pe plac în paginile fasciculelor ei săptămînale, pe care le aşteptau totdeauna cu nerăbdare şi care apăreau cu o regularitate surprinzătoare şi în condiţii grafice frumoase. Timp de patruzeci şi mai bine de ani, săptămînă de săptămînă, a adus în casele românilor un cuvînt de mîngîiere şi de îmbărbătare, o creaţie literară bună, rea — dar scrisă în limba lor — şi inspirată din viaţa, obiceiurile şi năzuinţele lor; le-a adus hrană spirituală, informaţii din cele mai variate domenii privitoare la români sau la

străini, urmărind să le dezvolte gustul pentru citit, pentru literatura română sau universală... „*Familia* — scria Perpessicius — a fost o publicaţie cu adevărat familiară, închinată fiecărui cămin în parte şi, prin aceasta, întregii obşti româneşti", bibliografia periodicelor româneşti neînregistrînd în această ordine „vreo altă realizare mai desăvîrşită decît *Familia* lui I. Vulcan" (*Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor*, 1961, p. 136—137).

Înscriindu-se între periodicele româneşti de frunte de dincoace de Carpaţi, din secolul trecut, „Familia" n-a fost numai o revistă literară, deşi preocupările literare ocupă un loc important, ci, cum indică subtitlul ei, o „foaie enciclopedică şi literară cu ilustraţiuni"; prin urmare ea trebuie judecată, în cantitatea şi calitatea realizărilor ei, din acest punct de vedere.

Pentru „deşteptarea şi luminarea poporului", Vulcan editează între ianuarie 1875 şi decembrie 1882 o altă revistă: „Şezătoarea", cu subtitlul: „Foaia poporului român", destinată sătenilor, avînd un conţinut variat: creaţii folclorice, articole instructive şi de petrecere, articole de popularizare a progreselor din domeniul ştiinţei şi tehnicii, îndemnuri şi sfaturi folositoare, combaterea credinţelor deşarte şi a superstiţiilor, scurte biografii ale unor cărturari de seamă etc. Revista s-a bucurat de o largă popularitate şi de aprecieri elogioase din partea unor personalităţi ca G. Bariţiu şi M. Eminescu.

*

Militînd stăruitor pentru afirmarea prin cultură a românilor şi pentru luminarea poporului, Vulcan era de părere că tot ce se face în interes naţional trebuie să pornească de la — şi să se îndrepte spre — popor, deoarece „poporul este temelia unei naţiuni". Pentru aceasta e necesar să i se cunoască viaţa, nevoile, aspiraţiile, creaţiile, să se lucreze cu toată energia pentru binele său, să se facă în aşa fel încît să se împărtăşească din lumina culturii şi ştiinţei, pentru ca să poată ajunge la „cunoaşterea de sine". Cultura care se creează şi se răspîndeşte trebuie să fie naţională; numai o astfel de cultură este cu adevărat valoroasă, numai ea ne asigură existenţa ca naţiune şi pătrunderea în rîndul naţiunilor culte. De altfel, spune Vulcan, cultură în afara naţionalităţii nu există; orice cultură este purtătoarea unor note care o particularizează, reflectînd limba, modul de viaţă şi de gîndire, psihologia şi năzuinţele poporului din care izvorăşte şi pe care trebuie să-l servească. Ea trebuie să pătrundă în toate straturile societăţii, „de jos pînă sus", căci numai în felul acesta va putea constitui o bază trainică pentru viitorul naţiunii. Lumina culturii risipeşte credinţele ridicole şi împuţinează năravurile rele. Fiind atît de mari binefacerile ei, se impune ca fiecare fiu al naţiunii, şi cu deosebire „cărturarii poporului", să contribuie prin orice mijloace şi în orice împrejurare la dezvoltarea

şi răspîndirea culturii. Cei ce îşi înţeleg menirea merită întreaga cinstire şi preţuire, sînt demni să figureze în „panteonul" naţional, în timp ce aceia care, avînd chemarea şi posibilitatea să facă ceva în această ordine, se complac în indiferenţă şi inactivitate merită din plin dispreţ şi condamnare pentru lipsa de conştiinţă a datoriei lor naţionale. Nu mai puţin dispreţ şi condamnare merită cei ce preţuiesc numai valorile culturale străine, în faţa cărora se închină cu veneraţie, în timp ce pe cele naţionale le desconsideră.

O problemă deseori adusă în discuţie de Vulcan este aceea a limbii. Faptul este explicabil şi nu surprinde, din moment ce el susţinea, cu deplin temei, că limba este un element definitoriu al naţionalităţii, este însuşi „paladiul existenţei noastre"; de aceea consideră că e o datorie sfîntă păstrarea şi cultivarea ei. Cu tristeţe şi cu revoltă constată el că intelectualii români aflaţi pe teritoriul de sub dominaţia austro-ungară folosesc în conversaţia lor zilnică mai degrabă maghiara şi germana decît româna, iar confraţii lor de peste munţi conversează în saloane şi citesc mai cu plăcere în franceză, manifestînd dispreţ pentru limba română. Numai poporul a conservat şi a apărat de-a lungul veacurilor această comoară nepreţuită pe care ne-au lăsat-o moştenire strămoşii. Pentru românii transilvăneni, problema apărării şi cultivării limbii se punea cu mai mare acuitate în condiţiile în care acţiunea de deznaţionalizare, vizînd în primul rînd interdicţii în folosirea limbii naţionale, nu mai era numai mascată, ci se desfăşura şi deschis, fiind sprijinită chiar de legi; în asemenea condiţii, Vulcan atrage deseori atenţia asupra primejdiei care îi pîndea şi asupra necesităţii imperioase de a conserva, apăra şi cultiva limba. Cînd în 1879 se dezbătea proiectul Legii XXXVIII, cunoscută sub denumirea „Legea Trefort", privind introducerea obligatorie a limbii maghiare în şcolile de pe teritoriul de sub stăpînirea maghiară, „Familia" ia imediat atitudine, iar Vulcan, în articolul *Lupta pentru limbă*, îşi manifestă satisfacţia faţă de opoziţia reprezentanţilor români din dietă, care au votat împotriva aprobării proiectului, atitudinea lor constituind o dovadă a conştiinţei naţionale. Un alt pericol, de data aceasta general pentru limbă, existent în acea vreme, îl constituiau direcţiile, străine de spiritul ei, pe care urmăreau să le impună unii filologi, pentru că ele slăbeau unitatea limbii şi-i frînau dezvoltarea. Pe de o parte se înregistra un latinism exagerat împreunat cu purism şi etimologism, pe de altă parte un „ultrapoporanism", care preconiza mărginirea la vorbirea poporului, iar pe de alta, o direcţie slavonistă, care pretindea folosirea preponderentă a elementelor de origine slavă, pe motiv că au o vechime mare şi dau o sonoritate mai potrivită limbii. Toate aceste tendinţe sînt considerate de Vulcan nemotivate de nici o necesitate firească şi dăunătoare. Limba literară

trebuie să pornească de la limba poporului, pe care să o îmbogăţim cu elemente noi, dar numai în măsura trebuinţelor şi în spiritul ei, să-i sporim armonia exprimării, să-i dăm corectitudine gramaticală, fonetică şi ortografică — avînd mereu în vedere unitatea ei. Vulcan a văzut cu claritate că un rol important în formarea şi dezvoltarea limbii literare revine literaturii, presei şi teatrului şi de multe ori a subliniat contribuţia însemnată a acestora la „poleirea limbii noastre". Ca jurnalist şi scriitor, s-a interesat deseori de problema ortografiei, stăruind pentru unificarea ei pe baza unei concilieri rezonabile între etimologism şi fonetism. Nemulţumit de ortografia stabilită de Academia Română în 1880, o adoptă totuşi „pentru principiul de unitate", rezervîndu-şi dreptul de a face „unele concesiuni etimologice şi de însemnare a accentului". Nici normele ortografice stabilite în 1904 nu-l satisfac pe de-a-ntregul, dar le acceptă din considerentul necesităţii uniformizării ortografice, care „este un mare interes de cultură naţională".

Poporul este nu numai păstrătorul limbii, spune Vulcan, dar şi depozitarul unui bogat şi valoros tezaur artistic, pe care avem datoria să-l cunoaştem, să-l studiem şi să-l valorificăm în creaţia literar-artistică. Ca urmare, îndemna la culegerea şi studierea creaţiei populare orale, la folosirea ei ca punct de pornire, ca sursă de inspiraţie în crearea literaturii culte, la valorificarea obiceiurilor, tradiţiilor, datinelor, credinţelor populare, a muzicii şi dansului popular. De aceea, în „Familia" a acordat totdeauna găzduire publicării folclorului poetic şi al obiceiurilor, studiilor folclorice, literaturii inspirate din folclor, iar pentru săteni şi pentru creaţia lor a editat special o revistă: „Şezătoarea", apreciată de mulţi scriitori şi cercetători drept cea mai bună revistă pentru popor din vremea aceea. Vulcan însuşi, mare admirator şi preţuitor al poeziei populare, s-a ocupat în numeroase rînduri de creaţia folclorică, vorbind totdeauna despre ea cu încîntare, fie în cuvîntări şi disertaţii, fie în articole. Pentru el, poezia populară are cel puţin o dublă valoare: artistică — întrucît conţine adevărate nestemate ale geniului creator anonim, care probează cu prisosinţă temeinicia afirmaţiei lui Alecsandri că „românul e născut poet" — şi documentară — deoarece în ea se reflectă istoria, condiţiile de viaţă, trăsăturile caracteristice moral-psihologice şi aspiraţiile poporului român. Pentru aceste calităţi deosebite o recomanda nu o dată scriitorilor ca sursă de inspiraţie, cu convingerea că literatura populară e „izvorul menit să nutrească literatura naţională", capabil să-i confere „farmecul originalităţii caracteristice", să-i asigure durabilitatea şi să o apere de „arşiţa literaturilor străine". De aceea, cînd anunţa un concurs dotat cu premiu pentru cea mai bună nuvelă originală, arăta că „vor avea preferinţă" nuvelele inspirate din istoria naţională sau din patrimoniul popular.

Indiferent de unde era inspirată și ce trata, literatura pe care o preconiza Vulcan trebuia să poarte neapărat amprenta specificului național și să respecte adevărul. Considerînd că literatura are un rol activ în viața societății și accentuînd funcția educativă a ei, el cerea ca scriitorii să înfățișeze în operele lor deopotrivă aspectele pozitive, ca și pe cele negative, lăudînd ce este bun și respingînd ce este dăunător, căci numai în felul acesta opera lor își va îndeplini menirea; nerespectarea adevărului vieții, prin exagerare într-o direcție sau alta, lipsa naturaleței și a sincerității sînt respinse, pentru că dau o imagine deformată a realității și împiedică literatura să-și exercite rolul. Este greșită însă părerea afirmată de Vulcan că prezentînd numai ceea ce este urît în viață, opera nu este educativă.

Datoria scriitorilor este, apoi, să folosească o limbă corectă și frumoasă, cunoscută fiind contribuția însemnată pe care ei o au în dezvoltarea limbii literare. Pentru toate aceste motive, Vulcan a cerut cu insistență să fie sprijinită literatura națională și a criticat deseori lipsa de interes manifestată de public față de aceasta; victime ale dezinteresului publicului au fost mulți scriitori ai noștri. În ce-l privește, Vulcan s-a îngrijit de dezvoltarea scrisului literar, a încurajat pe începători, a stimulat lirica feminină.

O misiune asemănătoare cu a literaturii o are și teatrul, pe care Vulcan îl considera ca fiind o instituție națională de cea mai mare însemnătate, un „templu al frumosului și adevărului etern", un mijloc de luminare a minții, de cultivare a limbii, de educare a sentimentelor morale, umanitare și naționale, un tribunal în care „virtutea se prémiază și viciul se pedepsește". Pentru că teatrul să-și îndeplinească înalta sa misiune, spune Vulcan, scriitorii dramatici sînt chemați să creeze piese care să aducă pe scenă oameni cu idei nobile, cu sentimente alese, cu atitudini morale demne de admirație.

Ideile pe care le profesează Vulcan nu sînt noi; formulate și puse în circulație întîia oară de scriitorii și oamenii de cultură din generația anterioară, se poate spune că ele erau curente în epoca lui. Meritul lui este că, aderînd la ele, a atras atenția asupra lor, le-a reluat cu insistență ori de cîte ori avea prilejul și le-a folosit ca mijloc de a însufleți pe contemporanii săi și a le stimula interesul pentru tot ce e act de cultură națională, accentuînd însemnătatea lor pentru condițiile specifice din Transilvania. În entuziasmul său debordant și din dorința sinceră de a convinge apelează frecvent la superlative: pentru el, limba este „cel mai prețios tezaur" al unui popor, dar și literatura este „cea mai prețioasă avere a unui popor", la fel și folclorul; Andrei Mureșanu e „cel dintîi bard național", dar și Vasile Alecsandri este „cel mai mare poet național"; și tot astfel T. Maiorescu e „cel dintîi critic" al nostru, firește, în ordine valorică, dar și Gherea este „cel mai eminent critic".

Ca scriitor, Vulcan a fost — după fericita exprimare metaforică a lui O. Goga (*Precursori*, p. 27) — „un astru destul de palid în constelația literară de atunci". Aprecierea, întemeiată, are în vedere modestia talentului literar al lui Vulcan; dar, în pofida puținătății harului său artistic, el a fost un scriitor cunoscut, citit și chiar apreciat de mulți dintre contemporanii săi transilvăneni, cărora, chiar de nu le va fi satisfăcut întru totul gusturile și pretențiile, le-a făcut o bună educație morală și în spirit național. Scrierile sale, citite din paginile „Familiei" sau din volumele pe care le-a publicat, au putut să placă și să intereseze, pentru că vorbeau despre realități ale vieții, frumoase ori urîte, plăcute sau dureroase. E adevărat, însă, că după stingerea autorului lor și a generației lui au ieșit din aria interesului și a gustului publicului, din ce în ce mai pretențios, și peste bogata și variata operă literară ce a constituit altădată un deliciu al cititoarelor și cititorilor de pe acele meleaguri s-a așternut, treptat, pulberea uitării. Totuși unele poezii, proze și piese de teatru ale sale pot fi citite și azi cu interes, pot procura satisfacții, nu numai ca documente ale unor vremuri de mult trecute, dar și pentru valabilitatea actuală a multora dintre sentimentele, ideile și atitudinile pe care le conțin.

Poeziile erotice, destul de numeroase, sînt anodine și anoste, majoritatea conținînd naivități puerile și banalități exprimate într-o formă rudimentară. În schimb, poeziile de atitudine socială, ca și cele în care sînt exprimate sentimente de mîndrie patriotică sau sînt elogiate personalități și fapte demne de prețuire și admirație sînt mai realizate și mai convingătoare. De altfel, Vulcan își exprimase de timpuriu credința sa despre menirea nobilă a poetului „de apostol și profet":

Poetu-n astă lume nu este pentru sine,
El este dat națiunei de-apostol și profet.
(Către Andrei Mureșanu)

iar mai tîrziu cerea poeților să scrie o poezie răscolitoare, mobilizatoare:

Zvîrliți, poeți, duioasa liră,
Suflați în bucium trezitor
Și dați alarma care-nșiră
Sub steagul muncii un popor.
(Poeților români)

În ceea ce-l privește a scris poezii care aveau drept scop să alimenteze și să fortifice conștiința naționlă, să cultive sentimentul mîndriei și al demnității naționale (*De ești român*, *Copila română*, *Demnitatea națională*), al unității naționale (*La Unirea Principatelor Române*), al înfăptuirii marilor idealuri de libertate și unire (*Geniul Națiunii*,

în mediul intelectualilor, dar intriga rămîne facilă, interesînd mai mult observaţia realistă şi intenţia critică decît subiectul: *Doi morţi vii*, prima sa nuvelă în ordine cronologică, dovedind stîngăciile începutului prezintă prin cîteva situaţii melodramatice urmările nefericite pe care le generează discordia izvorîtă din bigotism confesional; *Inimă pentru inimă* ar putea interesa doar prin observaţia critică şi intenţia moralizatoare în zugrăvirea realistă a unor aspecte de viaţă ridicole şi revoltătoare; *Amor şi ambiţiune*, mai interesantă şi ca subiect şi cu oarecare reuşită în redarea unor stări sufleteşti, prefigurînd tematic romanul *Ranele naţiunii*, înfăţişează procesul de alunecare în tabăra duşmanilor naţiunii române, datorat mirajului unei poziţii sociale înalte; dar finalul este tonifiant: iubirea învinge ambiţia.

Lipsite în general de virtuţi artistice, nuvelele, povestirile şi schiţele abundă în situaţii melodramatice şi momente lacrimogene, care vor fi impresionat sufletele cititoarelor de acum o sută de ani din Transilvania, a căror cultură era limitată iar gusturile estetice neevoluate şi nepretenţioase.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre întîiul său roman, *Sclavul amorului* (1873—1875), pe care îl recomanda ca fiind „prima încercare de roman original mai mare la noi românii [de] dincoace de Carpaţi" şi în care abundă peripeţiile şi scenele palpitante, ca în orice roman senzaţional şi de aventuri, putînd să constituie pentru o anumită categorie de cititori o lectură captivantă.

Senzaţionale şi palpitante sînt şi peripeţiile din romanul de aventuri în trei tomuri, *Barbu Strîmbu în Evropa*, publicat în foileton în „Familia" (1879—1880), în care un fecior de boieri moldoveni, trimis pentru studii la Paris, ajunge întîmplător în cercul unor escroci internaţionali care îl jefuiesc şi la ale căror acţiuni ticăloase — crime, răpiri, dueluri, jafuri — ajunge să fie martor sau participant, împotriva voinţei sale. Cu asemenea acţiuni palpitante şi cu momente şi întîmplări surpriză, dovedind fantezie şi inventivitate, romanul putea să ţină în tensiune pe cei dornici de o astfel de literatură. Pentru o asemenea categorie de cititori a tradus Vulcan şi romanele: *Cavalerii nopţii* de Ponson du Terrail (5 vol., 1870—1871), *Secretele castelului* de Xavier de Montépin (3 vol., 1877) şi *Misteriul nopţii* de Claire de Chandeneux (1880).

Mai reuşite decît cele două romane originale amintite sînt *Ranele naţiunii* (3 vol., 1876) şi *Fata popii* (2 tom., 1885—1886). Primul este un roman politic, după cum menţionează autorul însuşi, al doilea e social, dar cu intrigă erotică.

Ranele naţiunii înfăţişează o galerie de arivişti şi profitori, de oameni lipsiţi de scrupule, lipsiţi de sentimentul demnităţii şi al conştiinţei naţionale, care pentru obţinerea unor avantaje materiale sau a

Junimei române, Fraților, să ne unim!); și-a manifestat încrederea în viitorul măreț al poporului român *(La revederea Ardealului, Nu desperați!, Deșteptarea lui Traian)*, speranța în viitor fiind „crezul ce nu moare" *(Rămas bun la București)*; a glorificat dîrzenia luptătorilor pentru cauza dreaptă a românilor transilvăneni *(Gorunul lui Horea, Moartea lui Ioan Butean, Visul lui Iancu, Hora lui Alexandru Roman, A fost o luptă grea)*, îndemnînd chiar, cu o surprinzătoare îndrăzneală, la ridicarea hotărîtă împotriva legilor care țineau în subjugare pe românii din Transilvania și interziceau folosirea limbii române *(Iarna)*.

În poeziile umoristico-satirice, scrise într-o formă sprintenă, cu haz — unele ironice, altele incisive — și apărute în „Umoristul"—„Gura satului", sînt vizate și atacate o mulțime de metehne de care se făceau vinovați numeroși contemporani. Dorința de înavuțire și de obținere a unei poziții sociale convenabile, chiar cu prețul călcării în picioare a demnității, devenise o caracteristică a multor categorii de oameni, spiritul negustoresc era o plagă de care se molipseau nenumărați indivizi, căci meschinele interese personale primau și-i făceau să nesocotească morala elementară. Sînt, astfel, ironizați sau satirizați avocați șarlatani, judecători necinstiți, preoți desfrînați, femei ușuratice *(Necazurile umoristului)*, scriitori care își vindeau talentul unor oameni cu interese străine de ale poporului, numai ca să obțină anumite favoruri *(Spiritul negutătoresc)*, în timp ce scriitorii cinstiți, avînd de luptat cu greutăți, nu răzbăteau și rămîneau mereu săraci *(Literatul român)*. Mai ticăloși decît toți erau, însă, demagogii, pseudo-patrioții și renegații, pentru că ei lezau interesele întregului popor *(Strigoii, Îi voi tot batjocori, Către renegați* ș.a.).

Poeziile patriotice și satirice, ca cele amintite, sau omagiale (*Către Andrei Mureșanu, Lui Vasiliu Alecsandri* etc.) au avut, fără îndoială, un efect educativ.

Proza este în general romanțioasă, cu situații melodramatice și cu evidente intenții moralizatoare. Unele povestiri și nuvele sînt inspirate din viața poporului de la sate, lăsînd impresia că subiectul e doar un pretext pentru a prezenta obiceiuri și credințe populare: *Marți seara*, însăilînd o naivă poveste de dragoste, aduce un elogiu patrimoniului popular; *Pricoliciul* conține credințe și practici legate de sărbătoarea de Sîn Vasiu, ca prezicerea viitorului fetelor de măritat, apoi prezentarea unor obiceiuri tradiționale valoroase, ca pețitul și orația pețitorului, dar și descîntece, farmece și vrăji, pe care autorul le socoate a fi „fleacuri" ce nu pot fi crezute. În aceeași arie de preocupări se înscriu *Biografia unui arbore, povestită de el însuși* și *Colibă și palat*, aceasta din urmă mai reușită decît celelalte; notabile sînt și *Dragoste cu pedeci* și *Dragostea lui Gheorghe a Florii Nuțului*. Altele au acțiunea plasată

vizitează, pentru că ele îi oferă posibilitatea de a face incursiuni în istorie, de a face observații asupra realităților prezentului sau de a-și exprima încîntarea, mîndria patriotică și încrederea într-un viitor mai bun al poporului său; în asemenea pagini se simte mai puternic vibrația sa sentimentală. Exclamația la vederea Bucureștilor în 1868, adică la numai un an după oficializarea dualismului, dovedește clar încrederea în realizarea iminentă a unității politice a românilor („Capitala românilor? Da... vei fi!"). Afirmația, făcută în anii Războiului de independență în paginile unei reviste ce apărea în Pesta, că Transilvania a fost și este o provincie românească, după cum o dovedesc și ruinele unor cetăți care grăiesc despre vechimea și continuitata românilor pe aceste locuri, și că „elementul românesc din Transilvania stă neclintit" în fața „sforțărilor" oficialității austro-ungare de a-l distruge, este îndrăzneață și semnificativă.

În piesele de teatru, Vulcan abordează o problematică mai variată decît în proză, dar intenția este aceeași: critică și moralizatoare. În piesele inspirate din viața familială sau socială sînt dezvăluite critic sau satiric imoralitatea ce domnește în familia burgheză, cu infidelitatea unuia dintre soți sau cu dorința aventurii amoroase a unora care cu ipocrizie se erijează în moraliști *(Moraliștii)*, precum și urmarea dramatică pe care o poate avea infidelitatea partenerei de căsnicie *(A doua moarte)*; tendința de căpătuire prin contractarea unei căsătorii avantajoase din punct de vedere material, prețiozitatea și grandomania *(Mireasă pentru mireasă, Însurățilă)*; ridicolul rezultat din contrastul dintre aparență și realitate, fanfaronada și demagogia *(Fanfaronii)*. Sînt atacați apoi conducătorii care se înstrăinează de popor, trădîndu-i încrederea și interesele *(Ciobanul din Ardeal, Plăieșul satului)* sau renegații, pe care i-a stigmatizat și în poezii sau în proză *(Renegatul)* avocații șarlatani, preoții ipocriți și aferiști, învățătorii care nu-și fac datoria *(Alb sau roșu?, Renegatul, Bibliotecarul casinei)*, cei ce aleargă după titluri și poziții materiale și sociale *(Boierul de la Tușnad)*. În comediile „poporane" *Ruga de la Chizătău*, *Sărăcie lucie* și *Mîța cu clopot* sînt prezentate piedicile, determinate de interese materiale, ridicate de părinți în calea căsătoriei tinerilor care se iubesc, obstacole învinse în cele din urmă, precum și consecințele unor căsătorii bazate pe asemenea interese de ordin material și social. Subiectul și acțiunea acestora sînt încadrate într-un obicei popular (ruga, mătcălăul) și conțin situații comice, destul de ieftine, care puteau stîrni totuși rîsul publicului puțin pretențios căruia li se adresau. Limba lor este mai naturală, presărată cu elemente din lexicul, locuțiunile și paremiologia poporului, fără abuz, însă, iar dialogul mai vioi decît în multe din celelalte comedii.

unei poziţii sociale şi politice mai înalte sînt capabili să săvîrşească cele mai mîrşave fapte, să se înstrăineze de popor şi de tradiţii, să trădeze chiar interesele politice naţionale. Avocatul Ştefan Zimbran, un caracter slab, ispitit de perspectiva unei poziţii sociale şi politice superioare, se lasă prins în plasa ademenitoare a măririlor pe care i-o întind cu abilitate adversarii politicii naţionale a românilor, renunţă la principiile şi idealurile politice naţionale pe care fusese hotărît să le servească, îşi părăseşte logodnica, română, şi se căsătoreşte cu fiica unui mare proprietar maghiar, renegîndu-şi neamul, maghiarizîndu-şi numele şi trecînd la calvinism. Treptat îşi dă seama că a fost victima unor interese şi maşinaţiuni ale politicii duşmanilor poporului său. Jignit şi dispreţuit pentru originea sa română şi ca să scape de urmărirea creditorilor care îl şantajau, se sinucide, lăsînd o scrisoare prin care cere românilor să-şi păstreze caracterul ferm, deoarece lipsa acestuia este rana cea mai periculoasă pentru naţiune.

Fata popii, una din bunele scrieri în proză ale lui Vulcan, este un roman social de remarcabilă observaţie realistă, firul epic al acţiunii formîndu-l proiectele de căsătorie eşuate ale Rahilei, fata popii Tănase, cu urmările lor dramatice. Ele constituie un bun prilej pentru prezentarea veridică a mediului rural transilvănean, cu surprinderea reuşită a cîtorva tipuri şi moravuri ale unor „cărturari ai poporului" şi a unor imagini din viaţa socială şi culturală a sătenilor. Totul este zugrăvit în antiteză: pe de o parte oameni cu interese meschine, afacerişti, profitori, oameni lipsiţi de simţul demnităţii şi al datoriei profesionale, ca popa Tănase, protopopul Vichentie, avocatul Despoian; pe de altă parte oameni cu caracter integru, care înţeleg să-şi păstreze demnitatea, să-şi facă datoria, să fie drepţi şi de omenie, ca preotul Movilă, protopopul Tătar, avocatul Cornean, învăţătorul Dîmbian; unii complet dezinteresaţi de bunăstarea şi sprijinirea poporului, ceilalţi — dimpotrivă. Contrast există şi între înfăţişarea satelor, între nivelul de civilizaţie şi de cultură al locuitorilor lor, în funcţie de atitudinea intelectualilor. Ca şi Slavici, Vulcan era de părere că bunăstarea poporului este determinată de interesul şi sprijinul pe care i-l dau cărturarii lui, lămurirea şi exemplul personal al acestora avînd un rol hotărîtor. Intenţia moralizatoare, evidentă, se simte la tot pasul.

Pe lîngă nuvele, povestiri, romane, Vulcan a scris şi numeroase „suveniri de călătorie", care se situează la hotarul dintre literatură şi publicistică, aparţinînd mai degrabă acesteia din urmă, prin intenţia ce le-a stat la bază dar şi ca modalitate de realizare. Dintre sutele de pagini conţinînd însemnări şi impresii din călătoriile făcute în Franţa, Boemia, Germania, Turcia, prin Transilvania sau la Bucureşti şi în Moldova, mai mult interes şi mai mare însemnătate le prezintă acelea în care vorbeşte despre locurile şi monumentele româneşti pe care le

în faptă artistică corespunzătoare, nu e mai puțin adevărat că opera sa a contribuit, prin transmiterea unor mesaje frumoase, înălțătoare, la educarea și dezvoltarea interesului și gustului pentru literatură, în general, pentru literatura națională, în special, și la cultivarea conștiinței naționale, a sentimentelor demnității și mîndriei patriotice,— la care trebuie să adăugăm rolul educativ, moralizator pe care l-au avut. Nuvelele și romanele lui au fost citite cu interes și cu plăcere, poeziile au fost deseori declamate, iar piesele de teatru au fost mult jucate de diletanți. Prezentînd realități contemporane sau din trecut, ele aduceau fie un cuvînt de mîngîiere și îmbărbătare, fie un îndemn la lucrare de interes comun sau la luare de atitudine, fie un exemplu demn de stimă și admirație, fie o laudă, fie o critică. Este o operă merituoasă aceasta, iar autorul ei este unul din cei mulți și modești care pregătesc apariția marilor creatori. Ceea ce nu este deloc puțin lucru.

*

Prin întreaga activitate culturală și socială desfășurată, prin tot ce a stimulat, sprijinit și realizat, prin toate faptele sale puse în serviciul cauzei naționale, prin scrierile literare și prin publicistică, Vulcan a fost un militant entuziast pentru dezvoltarea culturii naționale, pentru înaltele idealuri de libertate, dreptate și unitate națională, în care a crezut cu putere, și un precursor al unirii politice.

LUCIAN DRIMBA

Tragedia istorică în cinci acte şi în versuri *Ştefan-Vodă cel Tînăr* dezvoltă tema clasică a luptei dintre datorie şi iubire, pe fondul uneltirilor unui ticălos ros de invidie şi dornic de răzbunare şi de putere, postelnicul Şerpe, victime ale intrigilor lui fiind cei doi îndrăgostiţi, Nichita şi Despina. Prin tragere la sorţi, efectuată de Despina, lui Nichita, fiul hatmanului Arbure, îi este hărăzită nobila datorie de a răzbuna onoarea tatălui său prin uciderea lui Cărăbăţ, tatăl Despinei şi duşman al hatmanului. Despina nu ştia adevăratul scop al tragerii la sorţi. Cărăbăţ este ucis, nu de Nichita, ci de Şerpe, care are însă grijă să treacă vina asupra lui Nichita. În cele din urmă adevărul este descoperit, Despina îl ucide pe Şerpe, după ce şi doamna Magda, revoltată de comportarea despotică a soţului şi insultată de gelozia nemotivată a acestuia, inspirată de intrigantul Şerpe, îl otrăveşte pe Ştefan.

Cu toate că unele momente de mare tensiune dramatică nu sînt suficient lucrate, iar unele exprimări sînt neîngrijite, ba chiar prozaice, piesa este remarcabilă prin reuşita conturare a personajelor şi prin conducerea acţiunii.

Referindu-se la piesele lui Vulcan, I. Breazu făcea următoarele aprecieri: „Scrise cu o oarecare vioiciune, într-o limbă destul de curată, chiar dacă e lipsită de orice accent particular, cu o bună tehnică teatrală, aceste comedii satirizau păcatele sociale şi naţionale ale românilor de dincolo şi de dincoace de Carpaţi, pe stricătorii de limbă latinizaţi, maghiarizaţi sau franţuziţi, pe parveniţi, dihonia dintre partide, abuzurile electorale şi alte metehne vechi ale noastre“ *(Literatura Transilvaniei*, 1944, p. 50*)*; iar D. Popovici afirma că faţă de poezie sau proză, Vulcan aducea în piesele sale „mai multă înţelegere artistică, un dialog viu şi situaţii naturale“ („Transilvania“, an. 73, 1942, p. 523).

Vulcan a fost un scriitor de raftul al doilea, cum ar fi spus Perpessicius; de aceea nu trebuie să căutăm valori artistice deosebite în opera sa literară, căci nu vom găsi, sau în cel mai bun caz vom găsi destul de puţine. Ceea ce nu înseamnă că poeziile, proza sau piesele sale sînt lipsite de merite. Dar meritele lor trebuie judecate în raport cu mediul şi momentul în care au fost scrise, ţinînd seama de sentimentele şi ideile pe care le conţin, de intenţiile urmărite prin crearea lor şi de efectul educativ pe care l-au avut. Fiindcă şi în creaţia literară, ca şi în activitatea-i culturală, Vulcan a considerat că trebuie să fie „apostol şi profet“. Adică să dezvăluie nişte adevăruri puţin sau deloc cunoscute, ori neglijate, sau să menţină trează atenţia asupra altora cunoscute dar subapreciate şi să semene sămînţa roditoare a încrederii în realizarea înaltelor idealuri sociale şi naţionale ale românilor. Intenţiile superioare nu au fost servite, însă, de un talent artistic pe măsura lor. Dar dacă dorinţele lui lăudabile nu s-au putut împlini, din această cauză,

în faptă artistică corespunzătoare, nu e mai puțin adevărat că opera sa a contribuit, prin transmiterea unor mesaje frumoase, înălțătoare, la educarea și dezvoltarea interesului și gustului pentru literatură, în general, pentru literatura națională, în special, și la cultivarea conștiinței naționale, a sentimentelor demnității și mîndriei patriotice,— la care trebuie să adăugăm rolul educativ, moralizator pe care l-au avut. Nuvelele și romanele lui au fost citite cu interes și cu plăcere, poeziile au fost deseori declamate, iar piesele de teatru au fost mult jucate de diletanți. Prezentînd realități contemporane sau din trecut, ele aduceau fie un cuvînt de mîngîiere și îmbărbătare, fie un îndemn la lucrare de interes comun sau la luare de atitudine, fie un exemplu demn de stimă și admirație, fie o laudă, fie o critică. Este o operă merituoasă aceasta, iar autorul ei este unul din cei mulți și modești care pregătesc apariția marilor creatori. Ceea ce nu este deloc puțin lucru.

*

Prin întreaga activitate culturală și socială desfășurată, prin tot ce a stimulat, sprijinit și realizat, prin toate faptele sale puse în serviciul cauzei naționale, prin scrierile literare și prin publicistică, Vulcan a fost un militant entuziast pentru dezvoltarea culturii naționale, pentru înaltele idealuri de libertate, dreptate și unitate națională, în care a crezut cu putere, și un precursor al unirii politice.

LUCIAN DRIMBA

TABEL CRONOLOGIC

1841 ●La 31 martie se naşte I. Vulcan, în comuna Holod (jud. Bihor), unde petrece primii (trei) ani ai copilăriei. Părinţii: Nicolae Vulcan (1805—1884), paroh local, nepot al episcopului Samuil Vulcan (fondatorul liceului din Beiuş, în 1828, şi prieten şi sprijinitor al corifeilor Şcolii ardelene) şi Victoria Vulcan (1813—1873, n. Irimie, nume maghiarizat ulterior: Irimy, apoi Irinyi). Nicolae şi Victoria Vulcan au avut şase copii, cinci din ei murind prematur.

1844 ●Nicolae Vulcan este transferat paroh în com. Leta Mare, unde păstoreşte pînă în 1879, cînd, fiind numit canonic în capitlul greco-catolic din Oradea, se mută în oraşul de pe Crişul Repede. În Leta Mare îşi petrece I. Vulcan ceilalţi ani ai copilăriei, precum şi vacanţele şcolare şi universitare.

1847—
1851 ●I. Vulcan urmează şcoala primară în Leta Mare.

1851 ●În urma intervenţiilor stăruitoare ale episcopului român orădean Vasile Erdelyi, la liceul catolic al călugărilor premontrei din Oradea se înfiinţează catedra de limba română pentru elevii români care frecventau cursurile acelui liceu (aproximativ 27% din totalul elevilor, între 1850—1860). Primul profesor la catedra de limba română a fost Alexandru Roman, care a funcţionat în această calitate pînă în vara anului 1853. Succesorul său la catedră a fost Dionisie Păşcuţiu.

1851—
1859 ●I. Vulcan urmează cursurile secundare la liceul premonstratens din Oradea.

1852 ●La 25 iunie își începe activitatea — în cadrul liceului și sub conducerea profesorului de limba română, Al. Roman — „Societatea de lectură a tinerimei studioase orădene" la care, pe lîngă elevii din ultimele două clase, puteau participa în calitate de membri ordinari și studenții Academiei de Drept din Oradea. Vulcan va deveni și el membru al societății și va face chiar parte din conducerea ei în ultimele clase, dar este de presupus că și înainte participase la ședințele ei obișnuite și la cele publice. Deviza societății era: „Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri", desprinsă din bine cunoscuta poezie a lui A. Mureșanu.

1856 ●Fiind elev în clasa a V-a sau a VI-a, Vulcan redactează împreună cu un coleg al său, Gh. Ardeleanu, o revistă manuscris intitulată „Deșteaptă-te române".

1857–
1859 ●Devine „gregar ordinar" (membru obișnuit — n.n.) al „Societății de lectură" și chiar face parte din comitetul de conducere al ei.

1859 ●*29 ianuarie.* În „Telegraful român", nr. 5, îi apare o corespondență, în care vorbește despre necesitatea unei reviste beletristice pentru românii de dincoace de Carpați. Este prima sa prezență publicistică.

●În vară trece bacalaureatul, iar în toamnă se înscrie student la Facultatea de științe juridice din Pesta.

1859–
1863 ●Urmează studiile universitare, pe care le absolvă în primăvara anului 1863.

●Din perioada studenției datează colaborarea (cu poezii, proză, corespondențe și articole) la „Telegraful român", „Gazeta Transilvaniei", „Foaie pentru minte, inimă și literatură", „Amicul școalei", „Concordia".

1860 ●*18 mai.* În „Telegraful român" (nr. 20) apare *Cîntecul meu*, singura poezie a lui I. Vulcan publicată în această gazetă; potrivit unei informații din „Familia (1888, p. 382—383), I. Vulcan, care *tocmai publicase o poezie în „Telegraful român"*, „scoase o foaie manuscrisă sub titlul « Aurora », ajutat mai cu seamă de Marienescu, M. Beșan și Teodor Man", studenți a universității pestane.

●Începe colaborarea la „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" cu o coresponenţă (nr. 40, 4 oct.) şi o poezie (nr. 42, 18 oct.).

1861 ●*25 februarie.* Începe colaborarea la „Amicul şcoalei"* (nr. 8), cu o corespondenţă.

3 august. Sigismund V. Popp editează la Pesta gazeta „Concordia", avînd redactor responsabil pe Al. Roman (din ianuarie 1863). I. Vulcan colaborează la această gazetă din primul ei an de apariţie (începînd cu nr. 2), cu poezii, o nuvelă şi un articol. Colaborarea sa continuă şi în anii 1862—1865.

●În art. *De sub muntele şvăbesc* („Concordia", 1861, nr. 25, 26 X/7 XI) vorbeşte din nou despre necesitatea unei reviste beletristice.

●*23—26 octombrie/4—7 noiembrie.* Are loc la Sibiu, sub conducerea lui Andrei Şaguna, adunarea de constituire a „Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român" (prescurtat: „Astra"), al cărei membru va deveni I. Vulcan în 1868.

1862 ●*9 februarie.* Din iniţiativa şi sub îndrumarea lui I. Vulcan, studenţii români din Pesta se-ntrunesc şi hotărăsc înfiinţarea unei societăţi de lectură a studenţilor, alegîndu-l pe I. Vulcan „preşedinte interimar" şi încredinţîndu-i sarcina de a alcătui statutele societăţii. După întocmirea, discutarea, definitivarea şi aprobarea lor, cîteva zile mai tîrziu, în cadrul unei noi adunări, statutele sînt înaintate guvernului pentru întărire.

●*20 februarie.* Are loc şedinţa de constituire a societăţii literare a studenţilor români din Pesta, cu numele: „Societatea literară «Petru Maior»" şi se alege comitetul de conducere în următoarea componenţă: Partenie Cosma — preşedinte, Ioan Nedelea — vicepreşedinte, Iosif Vulcan şi Ştefan Perian — secretari, Iosif Illovits — casier, Sabba Fercu — bibliotecar. — În anul 1862/63, I. Vulcan este ales preşedinte; calitatea aceasta sau cea de vicepreşedinte o va avea de mai multe ori pînă în 1879, iar după 1880, cînd părăseşte capitala Ungariei şi se stabileşte la Oradea, va fi ales membru de onoare al societăţii. — Societatea va fi recunoscută oficial abia în 1873, cînd statutele vor fi „întărite" de guvern.

●Participă, în calitate de reporter al ziarului „Concordia", la adunarea generală a „Astrei" ţinută la Braşov şi vizitează expoziţia organizată de aceasta în acelaşi oraş. Întîlneşte şi cunoaşte cu această ocazie mai multe personalităţi ale culturii şi vieţii sociale româneşti de dincoace şi de dincolo de Carpaţi,

între care: Al. Odobescu, G. Sion, Andrei și Iacob Mureșanu, G. Barițiu, A. Șaguna ș.a.; despre aceste momente relatează în *Suveniri de călătorie*, publicate în „Concordia“, nr. 58 ș.u. din 1862.

1863 ●*1/13 ianuarie*. Apare la Pesta revista „Aurora română“, avîndu-l editor proprietar și redactor responsabil pe I. Miculescu, „conlucrător primar“ fiind Vulcan, pînă la 15/27 aprilie, cînd, datorită unor divergențe cu proprietarul, o părăsește. Este prima revistă beletristică românească apărută la Pesta — Pe prima pagină a primului număr — poezia *Către române* de I. Vulcan și tot de el, în același număr, prima parte a nuvelei *Cel de pe urmă duce dacic.*

●Se creează catedra de limba și literatura română la Universitatea din Pesta, titularul ei fiind numit Al. Roman. I. Vulcan l-a avut profesor în ultimul semestru al studiilor sale universitare („Am fost discipul al său“ — ca elev la Oradea — n.n. — și „începui activitatea mea literară sub conducerea dînsului“, mărturisea I. Vulcan în „Familia“, 1866, p. 121, iar mai tîrziu: „Mi-a fost, dar, profesor tocmai la începutul și la sfîrșitul studiilor mele“, „Familia“, 1893, p. 49—50). Al. Roman l-a sprijinit foarte mult, moral, tot timpul în activitatea sa.

●I. Vulcan termină studiile universitare și se stabilește la Pesta. Diploma și cenzura de avocat le obține în 1874, dar nu profesează avocatura, ci se dedică activității jurnalistice și cultural-literare.

●*1/13 octombrie*. Apare, la Pesta, revista umoristico-satirică „Umoristul. Foaie glumeață“, redactor responsabil fiind Gh. Ardeleanu (același împreună cu care I. Vulcan redactase, elevi fiind, la Oradea revista manuscrisă „Deșteaptă-te române“), iar I. Vulcan este „conlucrător primar“. De la 1/13 ianuarie 1865, Vulcan devine proprietar, editor și redactor responsabil pînă în 25 iunie/7 iulie 1870; cu nr. 1 din 5/17 ianuarie 1867 îi schimbă titlul în „*Gura satului*“. — În această revistă, Vulcan publică multe poezii umoristico-satirice.

●*24 octombrie*. Moare A. Mureșanu; Vulcan publică elegia funebră *La moartea lui Andrei Mureșanu* („Umoristul“, nr. 3, p. 9).

1864 ●*septembrie—octombrie*. Publică primul almanah umoristic: „Calendarul «Umoristului»“, pe anul 1865; ediția a II-a apare

în noiembrie. — Calendare umoristice va scoate și pe anii 1866—1870; în 1882 tipărește „Catastihul dracului. Călindar glumeț pe anul 1883"; apoi „Calendarul lui Păcală", pe 1884; un alt calendar, pe 1885, era tipărit în noiembrie 1884. Probabil a tipărit și alte calendare umoristico-satirice.

1865 ● În primele luni ale anului tipărește „Tanda Manda. Almanac umoristic și satiric ilustrat cu 30 de caricature".

● *24 februarie/8 martie.* Își încetează apariția „Foaia pentru minte, inimă și literatură".

● *5 aprilie.* Înaintează prefecturii poliției din Pesta cererea pentru aprobarea editării unei reviste beletristice, cu titlul „Familia", al cărei scop ar fi răspîndirea cunoștințelor generale și a culturii, „cu excluderea completă a politicii". Se arată și ceea ce își propune să publice și că va apare de trei ori pe lună. Totodată face demersurile necesare și către Locotenența din Buda „pentru concesiunea d-a putea publica o foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni". Aprobarea o primește în 12 aprilie. — Ambiția lui era mare: „Voiesc să dau în mîna publicului o foaie cu care dînsul să se poată făli" și care „să emuleze" cu oricare alta străină.

● *5/17 iunie.* Apare, la Pesta, primul număr al revistei „Familia. Foaie beletristică și enciclopedică cu ilustrațiuni", proprietar, editor și redactor responsabil fiind I. Vulcan (Nr. de probă poartă data: 1/13 mai). Revista va apare timp de aproape 42 de ani: pînă în 20 IV/2 V 1880 la Pesta, iar din 27 IV/9 V 1880 — la Oradea; din octombrie 1870 va deveni „totodată organul publicațiunilor Societății pentru fond de teatru român".

● Publică în paginile „Familiei" și în volum separat, la Pesta, în traducerea sa, romanul *Colomba* de Al. Dumas.

● *15 august.* Își încetează apariția revista „Aurora română".

1866 ● *25 februarie/9 martie.* În nr. 6 al „Familiei" apare poezia *De-aș avea* de M. Eminescu, marcînd debutul poetului. Impresionat plăcut de creația poetică a tînărului debutant, Vulcan îi salută debutul și-l recomandă călduros cititorilor: „Cu bucurie deschidem coloanele foaiei noastre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări poetice trămise nouă ne-a suprins plăcut". Vulcan îi schimbă numele din Eminovici, cum sem-

nase poetul, în Eminescu. În 1866 „Familia“ publică șase poezii de Eminescu și traducerea nuvelei *Lanțul de aur*, de scriitorul suedez Onkel Adam; în anii 1867—1869 îi apar alte șase poezii în aceeași revistă, iar în 1870 — articolul *Repertoriul nostru teatral*, care este ultima sa colaborare din perioada începuturilor la „Familia“.

• *1/13 aprilie*. Prin decret al Locotenenței Domnești, ia ființă, la București, Societatea Literară Română (care își va schimba denumirea în Societatea Academică Română, în 1867, iar apoi în Academia Română, în 1879).

• *15/27 aprilie*. I. Vulcan salută evenimentul și își exprimă părerea, în nr. 11 din 15/27 aprilie al „Familiei“, că cei mai indicați a reprezenta pe românii din imperiul austriac în marele for ar fi: T. Cipariu, G. Barițiu, G. Munteanu (Transilvania), S. Mangiuca, Vincențiu Babeș (Banat), Al. Roman, D. Pășcuțiu (Ungaria), I. G. Sbiera, G. Hurmuzachi (Bucovina). Este interesant de observat că cei menționați de Vulcan au fost numiți, cu excepția lui D. Pășcuțiu, S. Mangiuca și G. Hurmuzachi, în locul cărora au fost numiți I. Hodoș, Al. Mocioni și Al. Hurmuzachi.

• *august*. Publică la Pesta volumul de *Poezii*, conținînd 85 de titluri, din care 7 traduceri (din Béranger, Heine, Hugo).

1867 • Face o călătorie în Franța pentru a vizita expoziția universală din Paris; impresiile din această călătorie sînt publicate sub titlul *Suveniri de călătorie* în „Familia“, nr. 31—51.

1868 • *15 iunie*. Sub direcția lui Gr. H. Grandea, apare la București revista „Albina Pindului“, la care colaborează și I. Vulcan

• *18 august*. Plecînd de la Pesta spre Gherla, unde urma să ia parte la adunarea generală a „Astrei“, se oprește la Arad, unde trupa lui Mihail Pascaly dădea reprezentații teatrale. Asistă la spectacolul din 18 august. Suflerul trupei era M. Eminescu. Într-o pauză, Matilda Pascaly, îmbrăcată într-un frumos costum bănățean, recită poezia lui Vulcan *Copila română*. Chemat de public pe scenă, autorul poeziei îl va fi zărit pe poetul-sufler și apoi va fi stat de vorbă cu el — dar Vulcan nu menționează nimic în privința aceasta nici atunci, nici mai tîrziu; e posibil ca atunci să-i fi înmînat tînărul Eminescu poeziile *La o artistă* și *Amorul unei marmure*, care se și publică în „Familia“, nr. 29 din 18/30 august și nr. 33 din 19 septembrie/1 octombrie din acel an. În dimineața aceleiași zile a făcut o vizită soților Pas-

caly, cu care a discutat despre teatru în general și despre posibilitatea întemeierii unui teatru românesc în Transilvania.

•*25—26 august.* Participă la adunarea generală a „Astrei", ținută la Gherla; se înscrie membru al Asociațiunii, citește poemul *Geniul Națiunii*, propune — și adunarea primește — ca să fie ales membru onorific B. P. Hasdeu.

•Este vizitat de G. Sion (prin februarie), M. Kogălniceanu (prin iulie), B. P. Hasdeu și Al. Papiu-Ilarian.

•La cîteva zile după întoarcerea sa de la Gherla, în prima jumătate a lunii septembrie se-mbarcă pe vapor pentru prima sa călătorie la București, pe care o face pentru „studii literare". Din *Suveniri de călătorie*, scrise în urma acestor două călătorii — în Transilvania și la București — și publicate în „Familia", începînd cu nr. 30 din 26 VIII/7 IX, aflăm că teatrul a fost „principalul meu studiu sub decursul petrecerii mele în București", care a durat o lună. A asistat și la o ședință publică a Academiei Române.

•Deputații români din parlamentul de la Pesta cer ca statul să aloce un fond pentru crearea unui teatru românesc în Transilvania.

•Este ales membru onorar al „Societății de lectură" din Oradea.

•Este ales vicepreședinte al „Societății literare « Petru Maior »", președinte de drept fiind profesorul de limba și literatura română de la Universitatea pestană, Al. Roman.

1869 •*aprilie.* Iese de sub tipar, la Pesta, volumul: *Panteonul român. Portretele și biografiile celebrităților române*, conținînd 31 portrete și biografii. Volumul poartă indicația: Tomul I, semn că Vulcan a intenționat să scoată și alt volum, dar n-a mai făcut-o.

•*iulie.* În paginile „Familiei", Vulcan inițiază campania în favoarea creării unui teatru românesc în Transilvania, prin articolul-apel: *Să fondăm teatru național!* Apelul are un ecou mare, ideea e susținută, prin articole apărute în aceeași revistă, de I. Lapedatu, N. Butariu, G. Crăciunescu, M. Străjanu și M. Eminescu.

•*august.* La adunarea generală a „Astrei" de la Șomcuta Mare, Vulcan citește disertația *Poporul român în poezia sa*, care se publică în „Familia", „Federațiunea" și „Transilvania" din acest an.

•*decembrie.* Intelectualitatea română din capitala Ungariei este convocată şi se întruneşte într-o conferinţă, în locuinţa lui G. Mocioni, ca să discute în problema teatrului românesc; este invitat şi Vulcan.

•Face a doua călătorie la Bucureşti.

1870 •*februarie—aprilie.* Au loc mai multe întruniri („conferinţe") ale intelectualilor români din Pesta, cu participarea deputaţilor români, în problema teatrului românesc. Vulcan este secretarul şedinţelor. Se iau următoarele hotărîri: redactarea şi tipărirea pe foi volante şi în presă a unui *Program preparativ la înfiinţarea unui fond pentru teatru naţional român* şi a unui *Apel către publicul român*, în care se arată însemnătatea şi necesitatea creării unui teatru naţional român, strîngerea fondului material prin contribuţia întregii populaţii; convocarea unei adunări a intelectualităţii române care să stabilească forma de organizare şi de conducere a acestei „întreprinderi". — În acelaşi timp, deputaţii români din parlament cer ca statul să aloce un fond pentru întemeierea unui teatru român. Vulcan are rolul principal în alcătuirea „programului preparativ" şi a apelului lansat.

•*22 martie/3 aprilie.* Vulcan publică în „Familia" un nou articol-apel: *Să fondăm un teatru naţional.*

•*august.* La adunarea generală a "Astrei" din Năsăud, Vulcan citeşte disertaţia: *Cîntecele haiduceşti*, care se publică în „Familia", „Federaţiunea" şi „Transilvania".

•*4—5 octombrie.* La Deva are loc adunarea generală de constituire a „Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român în Ardeal" (prescurtăm: S.T.R.). I. Vulcan citeşte disertaţia *De ce voim s-avem un teatru naţional?* şi este ales secretar al S.T.R.; oferă, şi adunarea primeşte cu satisfacţie, ca „Familia" să devină oranul oficial al societăţii.

•Se tipăresc, la Pesta, primele două volume din romanul *Cavalerii nopţii* de Ponson du Terrail, tradus de Vulcan; următoarele trei volume apar în 1871.

1871 • *25 ianuarie.* Este ales membru extern al „Societăţii Kisfaludy" din Budapesta (membri interni puteau fi numai maghiarii). Este întîiul român membru al acestei societăţi.

• *31 mai.* Rosteşte discursul de recepţie în „Societatea Kisfaludy" despre *Poezia populară română*, care se tipăreşte în anuarul socieăţii şi, apoi, ca prefaţă la volumul *Román népdalok* (Cîntece populare române), Pesta, 1877. Este primul membru extern care ţine discurs de recepţie.

• *20 noiembrie.* Se căsătoreşte cu Aurelia Popovici, fiica lui Alexe Popovici din Comlăuş, avocat, luptător arădan pentru drepturile naţionale ale românilor.

1872 • La Bucureşti se tipăreşte *Domnia Arnăutului* de Alexandru Hasdeu, cu o biografie a autorului de I. Vulcan şi sub îngrijirea lui.

• Pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti se joacă comedia într-un act: *Alb sau roşu?*

• La Pesta apar volumele I—II de *Novele*; vol. III — în 1873.

• Se publică în anuarul „Societăţii Kisfaludy" („A Kisfaludy-Tarsasâ'g évlapjai. Uj folyam", VII, p. 146—167) discursul de recepţie al lui I. Vulcan, rostit în 1871.

• Mor: I. Heliade Rădulescu, D. Bolintineanu ,A. Iancu şi I. Grozescu (redactor şi colaborator al „Familiei"); în „Familia" apar necrologuri scrise de Vulcan. Memoriei lui Heliade îi închină nr. 20 din 14/26 V. Cuprinde: o prezentare a personalităţii şi despre înmormîntarea lui (nesemnate), poezia *Poetul murind* de Heliade şi amintirea lui I. Vulcan: *Cînd am văzut pentru prima oară pe Eliade.*

1873 • Apar primele două volume din romanul lui Vulcan: *Sclavul amorului;* vol. III — în 1875.

1874 • Face „cenzura" de avocat, dar nu profesează avocatura.

1875 • *1 ianuarie.* Editează revista „Şezătoarea. Foaia poporului român", care va apare pînă în 1882, lunar, bilunar sau la trei

săptămîni. Destinată sătenilor, ea conţine creaţii literare populare sau scrise în formă folclorică, învăţături şi sfaturi practice, popularizări ale ştiinţei şi tehnicii, combaterea viciilor şi a credinţelor superstiţioase, biografii ale unor personalităţi ale vieţii culturale şi social-politice etc.

1876 ●Publică la Pesta romanul în trei volume *Ranele naţiunii* şi poemul *Gorunul lui Horea* (ed. II: 1878).

●Traduce şi publică în „Familia" romanele lui Jules Verne: *Călătorie de pe pămînt în lună* şi *În jurul lumei*, ambele în versiuni prescurtate.

1877 ●Traduce şi publică în „Familia" (nr. 1–51) romanul în trei tomuri *Secretele castelului* de Xavier de Montépin (finalul în nr. 1 din 1878).

●Publică în „Familia" şi în volum comedia în 3 acte: *Mireasă pentru mireasă.*

●Apare în broşură, la Pesta, poemul *Orfana Crişului* (ed. II: 1880) publicat iniţial în „Familia", 1874.

●La Pesta se publică, în editura „Societăţii Kisfaludy", volumul *Romaán népdalok* (Poezii populare româneşti), conţinînd traduceri făcute de Gh. Ember, I. Grozescu şi I. Vulcan. Prezentarea introductivă aparţine lui Vulcan; este, de fapt, textul discursului de recepţie din 1871.

●„Familia" publică, număr de număr, informaţii privind desfăşurarea operaţiunilor de pe front precum şi apeluri către public să contribuie pentru ajutorarea ostaşilor români; redacţia se oferă să strîngă şi să expedieze ajutoarele materiale primite de la public. În acest context, Vulcan publică în revistă poezia-apel: *Scame pentru cei răniţi.*

●Redacţia „Familiei" primeşte un număr de 150 de exemplare din volumul *Ostaşii noştri* de V. Alecsandri, pentru vînzare, venitul fiind destinat ajutorului pentru front.

●I. Vulcan face o călătorie prin Transilvania; notele şi impresiile din această călătorie sînt publicate în „Familia" din 1877 şi 1878.

1878 ●I. Vulcan publică în „Familia" articolul *Serbarea Alecsandri* şi poezia *La Vasile Alecsandri*, în care elogiază succesul repurtat

de bardul de la Mircești la concursul de la Montpellier cu poezia *Cîntecul gintei latine*.

●Traduce în ungurește *Cîntecul gintei latine*, traducere pe care o citește într-o ședință a „Societății Kisfaludy" și o publică în „Vasárnapi ujság" (Ziarul de duminică).

1879 ●*30 martie*. Societatea Academică Română este declarată institut național și își schimbă numele în Academia Română.

15 mai. N. Vulcan, numit canonic în capitlul gr. cat. orădean, se mută de la Leta Mare în Oradea.

●În parlamentul din capitala Ungariei se supune discuției Legea XXVIII, cunoscută sub numele „Legea Tréfort", care prevedea introducerea obligatorie a limbii maghiare în toate școlile primare de pe teritoriul aflat sub dominație maghiară, ca mijloc abil de maghiarizare a populației nemaghiare. Deputații români se opun energic, dar legea se votează totuși la 5 mai. „Familia" informează despre decursul dezbaterilor, iar Vulcan scrie un articol în care elogiază atitudinea fermă și demnă a deputaților români.

●*3/15 iulie*. I. Vulcan este ales membru corespondent al Academiei Române în secțiunea literară, la propunerea lui Al. Roman; tot atunci în secțiunea științifică a fost ales Spiru Haret, iar Theodor Mommsen — membru onorific.

●În „Familia" se publică *Barbu Strîmbu în Evropa*, roman în 3 tomuri, și *Sultănița*, comedia în 5 acte de I. Vulcan.

1880 ●*aprilie*. I. Vulcan se mută la Oradea și o dată cu aceasta mută și redacția revistelor „Familia" și „Șezătoarea".

●În „Familia" se publică romanul lui Claire de Chandeneux, *Misteriul nopții*, în traducerea lui I. Vulcan.

●În „Familia", I. Vulcan începe campania pentru înființarea unei școli civile de fete, în Oradea, un deziderat mai vechi al orădenilor (din 1868); urmarea este constituirea unei societăți care să adune fondurile necesare.

●„Societatea «Petru Maior»" îl alege membru de onoare.

1881 ●*30 aprilie/2 mai*. La Sibiu se desfășoară conferința pentru unificarea Partidului Național Român din Banat și Ungaria cu Par-

tidul Naţional din Transilvania; I. Vulcan participă în calitate de reprezentant al Bihorului.

- La 27 august, la Sibiu, „Astra" inaugurează o expoziţiei cuocazia împlinirii a două decenii de la înfiinţarea ei. Aurela Vulcan fusese numită de Reuniunea femeilor române din Sibiu colectantă a exponatelor din judeţul Bihor. Soţii Vulcan participă la inaugurarea expoziţiei, despre care va scrie I. Vulcan în cîteva numere consecutive din „Familia".

- Face excursii prin munţii Bihorului, despre care scrie impresii în „Familia".

- Efectuează o călătorie în România.

- Este ales deputat, pe şase ani, al comunei Borod (Bihor) în comitetul comitatens.

1882 - La începutul anului, scoate de sub tipar un volum elegant de poezii, *Lira mea*, conţinînd 66 de titluri. Volumul a fost apreciat de V. Alecsandri pentru că versurile „sînt inspirate de geniul poeziei poporale şi al sfintei iubiri de patrie".

- Este ales vicepreşedinte al S.T.R. în adunarea generală de la Sighet, demnitate pe care o va avea pînă în 1895.

- Începe apropierea mai accentuată de cercul „Junimii" şi de conducătorul său.

1883 - *martie*. Aflîndu-se la Bucureşti, Vulcan participă la o serată literară a „Junimii" bucureştene, ţinută în casa lui Maiorescu (acesta îi menţionează prezenţa la serata din 23 martie), unde citeşte şi Eminescu din creaţiile sale poetice. La solicitarea lui Vulcan şi la intervenţia lui Maiorescu, Eminescu îi dă cele şapte poezii citite pentru a fi publicate în „Familia"; acestea şi apar în 1883 *(S-a dus amorul, Cînd amintirea, De-acuma, Ce e amorul?, Pe lîngă plopii fără soţ, Şi dacă)* şi 1884 *(Din noaptea)*. Întors la Oradea, Vulcan îi trimite poetului un onorariu,— „cel întîi pentru lucrări literare pe care l-am primit vrodată-n viaţă", îi mărturiseşte poetul în scrisoarea de răspuns şi de mulţumire.

- 15/27 *mai*. În nr. 20 al „Familiei", Vulcan publică portretul lui Maiorescu însoţit de o prezentare caldă şi elogioasă. Primind numărul din revistă, criticul îi mulţumeşte pentru notiţa biografică, despre care spune că e „făcută cu sobrietate şi [...]

cuminte", iar despre portret că „este fără îndoială cel mai bun din cîte s-au executat pe la noi".

●La Oradea tipărește: *De la sate.* Novele și schițe.

●La Viena apare „Almanahul societății social-literare « România Jună »", cu colaborarea mai multor scriitori din România. Eminescu publică „*Luceafărul*". I. Vulcan publică o poezie, *Iubirea.*

●În iunie se îmbolnăvește Eminescu și e internat în sanatoriul dr. Suțu; începînd din iulie și pînă la decesul poetului, „Familia" urmărește cu atenție starea sănătății poetului și informează pe cititorii săi despre evoluția ei.

1884–

1888 ●Pe lîngă îndeplinirea obligațiilor pe care i le impuneau munca redacțională și calitatea de membru în comitetul S.T.R., pe lîngă participarea activă la adunările anuale ale S.T.R. în care prezintă discursuri de deschidere sau disertații, devine membru și activează în cadrul „Societății Szigligeti", a „Societății istoricilor și arheologilor", ambele din Oradea.

1889 ●La moartea lui Eminescu, Vulcan dedică întreg numărul 26 din 25 V/7 VI al „Familiei" memoriei marelui dispărut. Conține: portretul poetului în chenar de doliu; primele poezii „publicate întîi în « Familia »"; *Epilog la primele poezii ale lui Eminescu* de I. Vulcan; o notiță biografică; *Eminescu a murit!* (nesemnate, dar probabil alcătuite de I. Vulcan); *Mai am un singur dor* (Eminescu); *Raze de lună. Lui* (V. Micle); *Eminescu. Corespondență din București* (I. Russu); *Lui Eminescu* (Al. Vlahuță).

●*3 august.* Moare Veronica Micle; Vulcan publică un necrolog în nr. 34, p. 398.

●*14 octombrie.* Moare Harieta (Henrietta) Eminovici, sora poetului.

●*31 decembrie.* Moare Ion Creangă, prietenul cel mai bun al lui Eminescu.

1890 ●*10/22 iunie.* Împlinirea unui sfert de secol de apariție a revistei „Familia" este marcată prin publicarea unui „Număr jubilar la a XXV aniversare" – nr. 23–, care se deschide cu un articol semnat de G. Barițiu, urmat de alte articole, poezii, proză,

cugetări, scrisori etc., în total 51 de semnături, între care: V. Alecsandri, T. Maiorescu, B. P. Hasdeu, V. A. Urechiă, Vincenţiu şi Victor Babeş, D. Zamfirescu, Matilda Cugler-Poni, A. D. Xenopol. At. M. Marienescu, G. Sion, I. Slavici etc. Numărul se încheie cu un *Epilog* semnat de I. Vulcan.— Alte 18 titluri, primite după încheierea numărului jubiliar, sînt publicate în nr. 24.

•*22 august.* Moare V. Alecsandri. Nr. 35 din 2/14 IX al „Familiei" este închinat memoriei decedatului; pe prima pagină, în chenar negru oda funebră a lui I. Vulcan: *Alecsandri*, urmată, în paginile celelalte de *Pohod na Sibyr* şi *Rodica*, iar pe şapte pagini sînt prezentate: înmormîntarea, discursurile funebre rostite şi date biografice. Nr. 36 publică pe prima pagină portretul poetului în chenar de doliu, urmat de *Dan, căpitan de plai*.

•Apare la Oradea în volum *Ruga de la Chizătău*, comedie poporală într-un act, cu cîntece şi joc.

1 •*28 martie.* Este propus şi ales membru activ al Academiei Române, în secţia literară, în locul devenit vacant prin decesul lui T. Cipariu.

•*30 martie/11 aprilie.* În şedinţa generală a plenului academic, întrunind majoritatea de voturi, este declarat membru activ. Cuvîntul de mulţumire îl rosteşte trei zile mai tîrziu, în 2/14 aprilie. Îi răspunde B. P. Hasdeu.

•Academia Română îşi serbează jubileul de 25 de ani de existenţă. În şedinţa publică din 15/27 aprilie, cu care s-a încheiat sesiunea generală, I. Vulcan citeşte oda *La jubileul Academiei Române*.

•Teatrul Naţional din Bucureşti premiază tragedia istorică în 5 acte şi în versuri, *Ştefan-Vodă cel Tînăr*, de I. Vulcan şi se propune includerea ei în repertoriu.

•*29 martie.* În şedinţa solemnă a plenului academic, I. Vulcan citeşte discursul de recepţie în Academie despre: *Dimitrie Ţichindeal. Date nouă despre viaţa şi activitatea lui*, pentru alcătuirea căruia a folosit corespondenţa dintre Samuil Vulcan şi D. Ţichindeal, păstrată în arhiva episcopiei gr. cat. din Oradea. În răspunsul dat de V. A. Urechiă se spune între altele: „mai presus de toate meritele [...], acela care ţi-a deschis porţile Academiei Române, întîi ca corespondent, apoi ca membru activ, a fost escelenta şcoală de care te ţii în mănuirea limbei

române". „Domnia-ta ai luat în Ardeal drapelul salvator al unităţii limbei române. «Familia» a urmărit cu energie şi înţelepciune toţi paşii limbei literare din Principate şi a căutat să înlăture din cartea ardeleană-bănăţeană tot ce putea deosebi limba de acolo de cea din România liberă."

●Un alt eveniment, important pentru I. Vulcan, petrecut în aceeaşi zi: seara ţine o conferinţă la Ateneul Român despre „Mişcările culturale române din Banat şi părţile mărginaşe ale Ungariei în anii 1700—1820". V. A. Urechiă îl prezintă auditoriului în cuvinte elogioase ca pe conducătorul celei mai vechi reviste literare în limba română ce apare, în care şi-a făcut debutul Eminescu.

●*martie—aprilie.* La cîteva zile după recepţia în Academie, face prima sa călătorie în Moldova, ca membru într-o delegaţie a Academiei. În drumul de la Bucureşti la Iaşi, la Ploieşti a dorit să-l întîlnească pe Gherea, care conducea restaurantul din gară, dar a avut neşansa ca acela să lipsească; la Mirceşti contemplă cu evlavie locul în care a trăit şi a creat Alecsandri.

●La *24 mai*, G. Bariţiu, împlinind 80 de ani, este sărbătorit la Sibiu. I. Vulcan participă la sărbătorire şi rosteşte un scurt cuvînt ca reprezentant al ziariştilor.— Nr. 20 din 17/29 mai al „Familiei" este integral închinat evenimentului (Cuprinde: desfăşurarea sărbătoririi cu toate cuvintele rostite şi răspunsurile lui G. Bariţiu).

●*25 octombrie.* Pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti i se joacă, în premieră, tragedia istorică în 5 acte şi în versuri, *Ştefan-Vodă cel Tînăr.*

1893 ●Apare, în volum, la Oradea, *Ştefan-Vodă cel Tînăr.*

●După ce în nr. 16 din 18/30 aprilie publică portretul lui G. Bariţiu şi un articol cu ocazia alegerii acestuia ca preşedinte al Academiei, în nr. 17 îi anunţă decesul şi publică un necrolog, iar în nr. 18 apar: o relatare despre înmormîntare, date biografice şi *Testamentul lui Bariţiu.*

1894 ●Apare, în volum, la Oradea, comedia poporală într-un act *Sărăcie lucie.*

●La Cluj are loc procesul memorandiştilor. Vulcan participă, în calitate de redactor al „Familiei", la desfăşurarea procesului,

despre care publică un amplu reportaj în cîteva numere ale revistei; de asemenea, scrie şi publică poeziile: *A fost o luptă cruntă*, *Poeţilor români*, *Junimei române*, *Moartea tiranului* — legate de acelaşi eveniment.

1895 • În sesiunea generală a Academiei prezintă, în calitate de raportor-general, raport asupra lucrărilor comisiei pentru acordarea premiilor „Heliade" şi „Năsturel-Herescu".

• Îşi petrece vacanţele redacţionale în staţiunile Vîlcele, Malnaş, Tuşnad, Sinaia, despre care publică impresii în „Familia".

• După ce în ultimii patru ani (1891—1894) S.T.R. nu a ţinut nici o adunare generală din cauza epidemiei de holeră şi a conjuncturii politice, în 26—27 octombrie st.n. are loc adunarea generală la Braşov. I. Vulcan ţine discursul de deschidere în care vorbeşte despre 25 de ani de luptă pentru cultura naţională. Este ales preşedinte al S.T.R. La propunerea comitetului se iau următoarele hotărîri: mutarea sediului societăţii de la Budapesta la Braşov; publicarea în broşuri a rapoartelor anuale ale comitetului, care să se împartă membrilor înaintea adunărilor generale; comitetul să studieze posibilitatea subvenţionării unei trupe ambulante sau societăţi de diletanţi, ori premierea unor piese potrivite; să studieze posibilitatea înfiinţării de comitete filiale. De acum înainte Vulcan va participa în fiecare an la şedinţele comitetului, fixate înaintea sesiunilor generale ale Academiei, la care de asemenea a fost prezent cu regularitate.

• Publică în „Familia" (nr. 38—46) discursul de recepţie în Academie despre *Dimitrie Ţichindeal. Date nouă despre viaţa şi activitatea lui.*

1896 • Călătoreşte în Boemia şi Germania pentru îngrijirea sănătăţii. Însemnările din această călătorie sînt publicate în „Familia" din acelaşi an.

1897 • *27 martie.* Se reprezintă în premieră pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti comedia sa într-un act *Gărgăunii dragostei.* Este a treia şi ultima piesă ce i se joacă pe scena Naţionalului bucureştean.

• *27 septembrie.* Moare Al. Roman, profesorul şi sprijinitorul său moral. În nr. 38 din 21 IX/3 X al „Familiei", I. Vulcan publică necrolog.

1898 ●*12 mai.* Ia ființă la Oradea banca de credit și economii „Bihoreana“, al cărei inițiator a fost I. Vulcan, ales în comitetul de direcție ca președinte, director executiv fiind Coriolan Pop. Din beneficiile realizate, s-au dat sume importante pentru acțiuni culturale și pentru sprijinirea școlilor românești din Oradea, Beiuș, Brad, Sibiu, Brașov etc.

●*27—28 august.* „Astra“ ține adunarea sa generală în Beiuș, cea dintîi ținută în Bihor. I. Vulcan este rugat de beiușeni și de orădeni să facă oficiile de amfitrion; salută prezența „Astrei“ în Bihor printr-o scurtă cuvîntare, în care vorbește despre limbă și cultură.

●Se tipărește la Brașov primul *Anuar* al S.T.R. (în total vor apare 15 volume), în care Vulcan publică *Istoricul „Societății pentru fond de teatru român“*.

●Apare primul număr din *Biblioteca teatrală*, colecție editată de S.T.R., în tipografia lui N. I. Ciurcu din Brașov, conținînd: *Prolog* și *Soare cu ploaie*, comedie într-un act, de I. Vulcan.

●La Oradea apar, în broșuri separate, comedia poporală *Mița cu clopot* și monologul *Prima rochie lungă*, interpretat în același an în cadrul unui „concert muzical-declamatoric“ la Oradea.

●În revista „Literatură și artă română“ (director N. Petrașcu) se publică *Gărgăunii dragostei*, care se va retipări în anul următor și în „Familia“.

●Cu un grup de academicieni, I. Vulcan face o excursie în Dobrogea și în Turcia. Note și impresii din această călătorie publică în „Familia“ din 1898 și 1899.

1899 ●Nr. 26 al „Familiei“ din 27 iunie/9 iulie este închinat în întregime memoriei lui Eminescu la *A zecea aniversare a morții lui Eminescu.* (Conține: *O scrisoare inedită a lui Eminescu;* trei din ultimele poezii apărute în „Familia“ — *S-a dus amorul, Ce e amorul, Pe lîngă plopii fără soț — ; Repetoriul nostru teatral;* portretul poetului în chenar; *Lanțul de aur*, de Onkel Adam, trad. de M. Eminescu; *În Nirvana*, de I. L. Caragiale; *Amorul unei marmure; Scrieți amintiri!; La cine sînt manuscrisele lui Eminescu?; Amintiri despre Eminescu*, de S. Secula; *Aniversarea morții lui Eminescu și presa română.*)

●Se tipărește la Oradea, în volum, comedia *Gărgăunii dragostei*.

Nr. 34 al „Familiei“ din 20 august/2 septembrie este închinat memoriei lui V. Alecsandri la *A zecea aniversare a morții lui Alecsandri*. (Cuprinde: o prezentare a personalității poetului; 16 scrisori adresate de Alecsandri lui I. Vulcan; portretul în chenar; poeziile: *Imn către soare, Hora de la Sinaia, Cireșile, Inscripție pe ușa Curții-de-Argeș, Țara; Scrierile lui Alecsandri*, de I. Bianu; *N. Petrașcu, Vasile Alecsandri*, de I. Vulcan; *Moartea lui Alecsandri; Mormîntul lui Alecsandri și Academia Română.*)

● I. Vulcan este ales membru în conducerea secției literare a „Astrei“.

01 ● În cadrul Academiei, este ales vicepreședinte al secției literare pe anul 1900—1901, președintele secției fiind Gr. G. Tocilescu. Face parte din comisia pentru examinarea cărților prezentate la concurs pentru premiile „Năsturel-Herescu“, „Heliade“, „Adamachi“. Propune ca membru corespondent pe V. Onițiu, care e ales.

● La adunarea generală a S.T.R. de la Șimleul-Silvaniei ține discursul de deschidere (despre morală și caracter). S-a propus, și s-a aprobat, convocarea pentru anul 1902 a unei adunări care să facă modificări în statute în sensul de „a se face pașii necesari pentru pregătirea înființării teatrului național“ în Ardeal.

02 ● În cadrul Academiei Române, este ales vicepreședinte al secției literare, președinte fiind T. Maiorescu; primește însărcinarea de a întocmi rapoarte asupra activității literare a lui I. Bianu, Virgil Onițiu și Andrei Bîrseanu, propuși a fi primiți membri corespondenți în secția literară; face parte din comisia celor 9 academicieni care să raporteze asupra cărților prezentate pentru a fi premiate.

3 ● *4 martie*. Pe scena teatrului din Oradea are loc premiera în limba maghiară a tragediei *Ștefan-Vodă cel Tînăr*. Traducerea e semnată de ziaristul maghiar din Oradea, Papp Iános. Cu ocazia acestei reprezentații, bine primită de publicul spectator, Ady Endre scrie un articol elogios, *Egy premier* (O premieră), în ziarul local „Nagyváradi Napló“ (Ziarul din Oradea), socotind spectacolul cu piesa lui Vulcan ca fiind „o premieră a prieteniei“ româno-maghiare. În aceeași traducere, piesa s-a jucat și la Lugoj în 1904.

• În „Familia“ și, separat, într-o broșură, I. Vulcan publică monologul *Însurățilă*.

1904 • 9 *iunie*. Din inițiativa și sub auspiciile despărțămîntului orădean al „Astrei“ este organizată la Oradea sărbătorirea jubileului de 40 de ani de apariție a revistei „Familia“. I. Vulcan este omagiat de Academia Română, de numeroase societăți și asociații culturale, de personalități ale vieții sociale și culturale, de colaboratori ai revistei. Cu ocazia jubileului, „Familia“ apare în număr dublu (nr. 21—22, cu data de 27 mai/9 iunie), conținînd numeroase adrese de felicitare și colaborări.

• În semn de omagiu, Academia Română și „Astra“ îl aleg președinte al secțiilor lor literare.

1905 • Apariția primului volum de versuri al lui O. Goga, *Poezii*, este salutată cu entuziasm de I. Vulcan, ca un mare „eveniment literar“.

• „Astra“ și S.T.R. își țin împreună anuala adunare generală la Sibiu, cu ocazia inaugurării Palatului Asociațiunii și a scenei din sala de festivități a acestuia, ridicată cu cheltuiala S.T.R. I. Vulcan rostește o cuvîntare despre limba literară. Se reprezintă *Prolog* de I. Vulcan și *Fîntîna Blanduziei* de V. Alecsandri. Tot atunci are loc primul concurs pentru bursieri ai S.T.R.

• I. Vulcan propune o schimbare a sistemului de acordare a premiilor Academiei, și anume: în cadrul secțiilor, nu în plen. Propunerea se acceptă în sesiunea generală din anul următor.

1906 • În primăvară participă pentru ultima oară la sesiunea generală a Academiei, în cadrul căreia prezintă totuși rapoarte asupra cărților prezentate la concurs,— iar în toamnă, tot pentru ultima dată, participă și ține discurs de deschidere la o adunare generală a S.T.R.

• Cu nr. 41 din 31 decembrie/13 ianuarie, „Familia“ își încetează apariția. În articolul *Încheiere*, I. Vulcan motivează astfel sistarea revistei: „Etatea înaintată și sănătatea slăbită mă silesc să mă retrag de la masa redacțională și să sistez această revistă“.

1907 ● *8 septembrie*. I. Vulcan moare, răpus de o nefrită acută. În acelaşi an au mai murit, dintre academicieni: Vincenţiu Babeş (3.II), S. Fl. Marian (11.IV) şi B. P. Hasdeu (25.VIII).

● *10 septembrie*. Are loc înhumarea, în cimitirul Olosig din Oradea. Sînt prezenţi la funeralii reprezentanţi ai multor societăţi cultural-literare şi social-economice româneşti, ai „Societăţii Kisfaludy" şi „Societăţii Szigligeti", precum şi ai mai multor publicaţii periodice. În numele Academiei Române, la mormînt a rostit o „cuvîntare funebrală" At. M. Marienescu, prieten şi colaborator al defunctului. Numeroase periodice române şi maghiare au publicat necrologuri.

L.D.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezenta ediție din scrierile lui I. Vulcan este concepută în trei volume: primul conține o selecție din creațiile sale literare — poezii, proză și teatru; al doilea va cuprinde pagini din publicistica sa, iar al treilea va înmănunchea o bună parte din însemnările de călătorie și din corespondență, urmate de un indice de nume, glosar și bibliografie selectivă. Deși nu are pretenția de a oferi o imagine completă a întregului scris al lui Vulcan — și cu atît mai puțin a personalității celui care a avut un rol de o netăgăduită însemnătate în viața culturală românească din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ea năzuiește să dea posibilitatea orientării asupra ideilor și sentimentelor de care a fost însuflețit și pe care le-a servit cu o dăruire exemplară, demnă de admirație și prețuire. E adevărat că *scriitorul* Vulcan, în pofida numărului mare de opere pe care le-a creat și a bunelor sale intenții, nu-l egalează valoric pe *publicistul* și *omul de acțiune culturală* Vulcan. Dar nu e mai puțin adevărat că în epoca și mediul în care a scris, opera sa literară a fost gustată și apreciată și că o parte a ei poate fi citită și astăzi cu interes, chiar dacă nu ne satisface pe deplin gusturile estetice. Realizate la un nivel artistic nu prea ridicat, poeziile, proza și piesele sale de teatru au o incontestabilă valoare documentară: vizînd sau redînd niște realități obiective dintr-un anumit timp și dintr-un anumit loc, ele ne oferă destul de fidel imaginea acelui loc și timp, bineînțeles, dimpreună cu sentimentele, ideile și atitudinile autorului. Iar opera literară laolaltă cu publicistica și cu acțiunile sale ar putea fi subsumate idealurilor supreme de care a fost călăuzit în tot ce a urmărit și a făcut: cultură și naționalitate.

Textele literare, însemnările de călătorie și publicistica au fost reproduse din revistele "Umoristul„ „Familia" și „Concordia" sau din volume, iar corespondența — după manuscrisele autografe ale scriitorului sau din alte surse; în aparatul de note se face de fiecare dată trimiterea necesară.

Glosarul, ce se va publica la sfîrșitul volumului III, înregistrează toate cuvintele regionale, latinismele, maghiarismele, germanismele

neintrate în limba literară și de circulație restrînsă, arhaismele și chiar unele neologisme mai rare.

Ortografia latinizantă și etimologizantă a lui Vulcan pune multe și adesea dificile probleme de interpretare. În transcrierea textelor am căutat să respectăm particularitățile limbii scriitorului, reproducînd toate formele (fonetice, lexicale și gramaticale) care reflectă acele particularități, cum sînt:

— forme populare și regionale ca: *acelaș*, *acuș*, *iarăș*, *însuș*, *totuș*; *aceste* (= acestea), *adecă*, *să arete* (= să arate), *cătră*, *cîne*, *dintîi*, *grănițar* (= grănicer), *hotărească*, *mîne* și *mîni*, *nainte*, *neci* (= nici), *neşte* (= nişte), *nost* şi *vost* (= nostru, vostru), *paș* și pl. *pașuri* (= pas, pași), *paserea*, *pîne*, *țipet*, *ustenele* (= osteneli), el *urea* (= el ura), *ușorat*, *vini* (= veni), *vro* și *vrun* (= vreo și vreun) etc.;

— forme duble sau triple care apar în momente diferite sau chiar în același moment din activitatea scriitorului au fost de asemenea respectate: *aice* și *aicea*, *atunci*, *atunce* și *atuncea*, *care* și *carea*, *pe* și *pre*, *pretotindene* și *pretutindeni*, *a rădica* și *a arădica*, (eu) *sum* și (eu) *sînt*, *totdeuna*, *totdauna* și *totdeauna* etc.;

— neologisme care au forme diferite de acele din limba literară modernă, dar care au fost folosite de către unii intelectuali din secolul trecut: *absință*, *aparință*, *asecurat* (= asigurat), *se adresă* (= se adresează), *caracteriză* (= caracterizează), *consoală* (= consolează), *constatez* (= constat), *colegiuri* (= colegii), *conferență*, *decadință*, *diferință*, *doiul* (= doliul), *esigință* (= exigență), *escelent*, *esamen*, *națiunal*, *a preferi*, *prezinte* (= prezent), *recomendațiune*, *respunzabil*, *sujet* (= subiect), *a sprima* (= a exprima), *vițiuri* (= vicii) etc.;

— pluralul în *-e* (în loc de *i*) al unor substantive feminine: *aripe*, *bance* (= bănci), *familie* (= familii), *grădine*, *învățăture*, *lacrime*, *limbe* etc.;

— formele de genitiv-dativ în *-ei* (în loc de *-ii*): *culturei*, *fericirei*, *marei* idee, *națiunei* etc.;

— formele masculine de plural ale unor substantive azi neutre (*numeri*, *secoli* etc.) și pluralul în *-i* al unor adjective ca: (ființe) *infernali*, (cîntece) *remarcabili* etc.;

— formele conjuncte ale pronumelor personale în dativ plural: *ni*, *vi*, *li* (în loc de *ne*, *vă*, *le*); formele: *i* și *lu* le-am transcris *îi* și *îl* cînd au această valoare (de ex.: *i compete*, *lu duse* au fost transcrise *îi compete*, *îl duse*);

— terminațiile *-iu* și *-oriu* în cuvinte ca: *ceriu* (pronunțat într-o singură silabă: ceriu), *cetitoriu* (trei silabe), *învățătoriu* (patru silabe: în-vă-ță-toriu) *literariu* (trei silabe: li-te-rariu), *muritoriu* (trei silabe: mu-ri-toriu);

— formele în -a (nu în -ă) ale adjectivului demonstrativ antepus: *aceasta* femeie, *acesta* loc etc.;

— am respectat de asemenea numele de persoane, de localități, de țări etc. așa cum au fost folosite de Vulcan: *Alesandru*, *Cogălniceanu* și *Kogălniceanu*, *Dimitriu* și *Dimitrie*, *Georgiu* și *George*, *Hajdeu* și *Hașdeu*, *Iuonel*, *Nicolau*, *Vasiliu* și *Vasilie* etc.; *Beciu* (= Viena), *Belgiu* (= Belgia), *Belgrad* și *Bălgrad* (= Alba-Iulia), *Blaș*, *Cluș*, *Dobrițin*, *Săbii* și *Sibii*, *Svițera* (= Elveția) etc.;

— am transcris titlurile de opere, cuvintele și numele proprii străine întocmai cum apar în textele lui Vulcan, iar în subsol am dat, după caz, forma lor corectă și traducerea.

Spre deosebire de cazurile menționate mai sus, grafiile etimologizante, lipsite de valoare fonetică reală, le-am interpretat după cum urmează:

— „a" neaccentuat = *a*, *ă* sau *e*, conform pronunțării: „auria" = *aurie*, „atragatori'a" = *atrăgătoarea*, „chiamare" = chemare, „o idea" = *o idee*, „influintia" = *influință*, „poesia" = *poezie*, „sâ fia" = *să fie*;

— „a" urmat de „n" = *î*, uneori *i*: „betranetia" = *bătrînețe*; „inchiaiandu" = *încheind*, „mana" = *mînă*, „remane" = *rămîne*, „santu" = *sînt*;

— „à" = *ă* sau *e*: „se apropià" = *se apropie*, „inchiaià" = *încheie*, „infiintià" = *înființă*, „plecà" = plecă;

— „â" = *ă*, *î* sau *e*: „cârui" = *cărui*, „chiâmarii" = *chemării*, „in câtu" = *încît*, sâ luâmu" = *să luăm*;

— „e" = *ă* în cuvinte ca: „aredica" = *arădică*, „se areti" = *să arăți*, „dedea = *dădea*, „inse" = *însă*, „respunde" = *răspunde*, „serbatoria" = *sărbătoare*, „stetea" = *stătea*, „zeu" = *zău*;

— „e" precedat de „f", „p", „v" se păstrează nediftongat în cuvinte ca: *ferbe*, *ferbinte*, *pept*, *perde*, *peri* (= pieri), *verme*; trebuie să semnalăm că în scrisul lui Vulcan întîlnim și formele din limba literară pe care le păstrăm: *fierbe*, *fierbinte*, *piept* etc.;

— „é" = *a*, *ea* sau *ia*: „déca" = *dacă*, „éra" = *iară*, „se mérga" = *să meargă*, „péna" = *peană*, „poména" = *pomană*, „sfiéla" = *sfială*;

— „e" = *ă*: „adeveru" = *adevăr*, „strebune" = *străbune*;

— „ê" = *ă*: „sê mérga" = *să meargă*;

— „e" are valoarea *i* în cuvinte ca: „destins" = *distins*, „escat" = *iscat*, „vertute" = *virtute*;

— „e" urmat de „m" sau „n" = *î* sau *i*: „cuventare" = *cuvîntare*, „cuvente" = *cuvinte*, „deminéti'a" = *dimineața*, „tempu" = *timp*;

— „i" urmat de „n" = *î*: „in" = *în*, „indata" = *ind tă*, „tierina" = *țărînă*;

— „i" din desinența imperfectului verbelor de conj. IV = *e*: „platiai" = *plăteai*, „primia" = *primea*, „viniam" = *vineam*;

— „o“ neaccentuat = *u*: „domeneca“ = *duminecă*, „moritoriu“ = *muritoriu*, „potere“ = *putere*, „scolat“ = *sculat*;

— „ó“ = *oa*: „fórte“ = *foarte*, „nóua“ = *noauă*, „óra“ = *oară*, „atragatória“ = *atrăgătoare*;

— „u“ final nu se pronunță în cazuri ca: „adeveru“ = *adevăr*, „atâtu“ = *atît*, „candu“ = *cînd*, „fericitu“ = *fericit*;

— „ria“ din finalul unor adjective feminine la pl. = *re*, *ră* sau *rie*: „farmecatória“ = *fermecătoare*, „literaria“ = *literară*, „necesaria“ = *necesară*, „auria“ = *aurie*;

— „ci“ și „gi“ se pronunțau cu siguranță *chi*, *hi* și *ghi* în cuvinte ca: „anticitaţi“ = *antichități*, „arciepiscopescu“ = *arhiepiscopesc*, „monarcia“ = *monarhie*, „magiari“ = *maghiari*;

— „ch“ = *h* în cuvinte ca: „chaos“ = *haos*, „chan“ = *han*, „parochia“ = *parohie*, „patrachir“ = *patrahir*, „Michail“ = *Mihail*, „Rachila = *Rahila*;

— „ch“ = *c* în cuvîntul: „choru“ = cor;

— „d“ urmat de „i“ sau „î“ = *z*: „a audi“ = *a auzi*; „diua“ = *ziuă*, „sè vedia“ = *să vază*; grafia „midilocu“ trebuie interpretată ca *mijloc*;

— „g“ urmat de „e“ sau „i“ l-am interpretat după valoarea lui fonetică probabilă, în cazuri ca următoarele: *curagiu* și *curagios*, *etagiu*, *evangelie*, *giur*, *grilagiu*, *împregiur*, *încongiurat*, *încuragiare*, *logie*, *negligință*,-dar: „cogioc“ = *cojoc*, „gele“ = *jele*, „gendar“ = *jendar* și „gendarm“ = *jendarm*, „gios“ = *jos*, „grige“ = *grije*, „vigelie“ = *vijelie*, „vitegie“ = *vitejie*;

— unele grafii cu „s“ le-am interpretat astfel:

a) în poziție intervocalică = *z*, de ex.: „causa“ = *cauza*, „present“ = *prezent*, „resumat“ = *rezumat*, „visitator“ = *vizitator*;

b) cînd apare în locul lui *x* din prefixul (sau din silaba inițială) *ex-*, am respectat grafiile folosite de autor: „escelent“, „esiste“, „espatriat“, „espozițiune“, „espresiune“, „espus“, „estrem“;

— „t“ urmat de „i“ sau „î“ = *ț* sau *ți*: „detorinti'a“ = *dătorința*, „marétia“ = *măreață*, „mareti'a“ = *măreția*, „natiunalu“ = *național*, „amortîtu“ = *amorțit*, „argintîa“ = *argintie*;

— „sce“, „sci“ = *ște*, *ști*: „redescepte“ = *redeștepte*, „vorbesci“ = vorbești;

— redarea grupului consonantic „ct“ prin „pt“, conform recomandării făcute de A. Pumnul, este cu totul artificială, nereprezentînd o realitate fonetică și, de aceea, forme ca: „direptor“, „carapter“, „frupt“, „leptură“ și altele le-am transcris: *director*, *caracter*, *fruct*, *lectură*; de altfel, Vulcan se debarasează treptat de asemenea grafii și scrie: *director* etc.

Mai menționăm că unele cuvinte prezintă căderea lui *h* inițial și au fost transcrise astfel: *aideți*, *oarde*, *otar*, *otel* etc.; de asemenea, au fost păstrate formele cu *v* în loc de *f* în cuvinte ca: *svat*, *svătuitor*, *svînt* etc.

Grafiile: „anima", „anghiuri", „angust", „amblat", „d'antaiu" etc. au fost redate, potrivit pronunțării, prin: *inimă*, *unghiuri*, *îngust*, *îmblat*, *dîntîi* etc. O formă neașteptată este „a necăși", pe care am redat-o prin *a necăji*.

Trebuie să mai spunem că în scrisul lui Vulcan apar multe inconsecvențe și grafii cu forme duble sau multiple, din care cele mai multe nu reprezintă forme uzuale, ci analogice, arhaizante sau hipercorecte, și nu numai în perioade diferite, ci chiar în aceeași perioadă, ba chiar în aceeași operă; de ex., în articolul *Ateneul român* din 1867, apar grafiile: „idea" și „ideia" (= idee), „e, bine" și „ei bine", „a redica" și „a aredica" (= *a rădica* și *a arădica*); în romanul *Fata popii* din 1886: „notariul" și „notarul" etc.; apoi: „altariu" și „altar", „ceriu" și „cer", „domnitoriu și domnitor" etc.

Au fost păstrate prescurtările lesne de înțeles folosite de autor, de felul celor următoare: *a.* și *an.* (= anul); *dl*, *d-na*, *d-tale*, *d-voastre*, etc.

Mai adăugăm că greșelile de punctuație, ca și cele de tipar le-am corectat tacit.

L. D.

TEATRU

ALB SAU ROȘU ?

Comedie originală într-un act

PERSOANELE:

ION ALESANDRESCU, avocat bătrîn
ELENA, soţia lui
CLEMENTINA, fiica lor
ION ALESANDRESCU, avocat tînăr
TEOFIL, matematic
O DOAMNĂ
UN SERVITORIU

Acţiunea se petrece în timpul de acuma, la casele d-lui Ion Alesandrescu bătrînul, în Bucureşti.

SCENA I

ION ALESANDRESCU bătrînul şi *I. ALESANDRESCU* tînărul

ION ALESANDRESCU tînărul *(intră aducînd subsuori neşte dosare)*: Iată am isprăvit!
ION ALESANDRESCU bătrînul: Ce?
ION ALESANDRESCU tînărul: Procesul.
ION ALESANDRESCU bătrîn.: Cum?
ION ALESANDRESCU tînăr.: L-am cîştigat.
ION ALESANDRESCU bătr.: O! nenorocitule, ce ai făcut?
ION ALESANDRESCU tînăr.: Am lucrat ziua-noapte, numai ca să-l pot găta cît mai curînd.
ION ALESANDRESCU bătr.: Destul de rău!... Foarte rău!...
ION ALESANDRESCU tînăr.: Cum aşa?
ION ALESANDRESCU bătr.: Nu pentru aceea ţi l-am dat eu să-l cîştigi... îndată...
ION ALESANDRESCU tînăr. *(cu mirare)*: Asta n-am ştiut-o.
ION ALESANDRESCU bătr.: Şi tatăl meu şi moşul meu au trăit tot din procesul acesta... Am cugetat să trăieşti şi tu din el... şi nepoţii tăi...
ION ALESANDRESCU tînăr.: Şi nepoţii mei?!
ION ALESANDRESCU bătr.: Acuma însă tu ai nimicit tot planul meu!
ION ALESANDRESCU tînăr.: Nu cunosc încă bine praxa avocaţială, căci abia numai ieri-alaltăieri intrai pe această carieră.
ION ALESANDRESCU bătr.: Vezi ce pagubă îşi face omul, dacă nu are praxă!... Acuma din ce vei trăi?... Eu

nu pot să-ți dau multă zestre cu fiica mea, căci — precum știi — am șepte copii.

ION ALESANDRESCU tînăr.: Dacă-mi spuneai că procesul acesta e zestrea miresei mele, grijeam mai bine de el și-l întindeam, încît făceam parte și strănepoților mei.

ION ALESANDRESCU bătr.: Treacă, ducă-se!... Mai am eu și alt proces!... E, bine, făcut-ai toate pregătirile pentru cununie?

ION ALESANDRESCU tînăr.: Da... Însă...

SCENA II

TOT ACEIA și *ELENA* cu *CLEMENTINA*, apoi *UN SERVITORIU*

ION ALESANDRESCU tînărul *(salutîndu-le)*: Doamnă... Domnișoară...

ELENA: Te-am așteptat.

CLEMENTINA *(cu grație)*: Și eu.

ION ALESANDRESCU tînărul: Aștept poruncile...

ELENA: Voiam să te întreb dacă sînt toate în ordine?

CLEMENTINA: Pentru cununie.

ION ALESANDRESCU tînăr.: Da... Am făcut toate dispozițiunile trebuincioase...

ELENA: Așadară sîntem gata... și mîne la douăsprezece oare vom putea serba cununia.

CLEMENTINA: Ah!

ION ALESANDRESCU tînăr.: Cu toate aceste însă eu aș avea o modestă rugare.

ELENA: Ce?

ION ALESANDRESCU tînăr.: Să amînăm cununia pe mîne după-miazăzi.

ELENA: Pentru ce?

ION ALESANDRESCU: Nescari afaceri...

ELENA: Nu se poate... Oaspeții sînt deja invitați.

CLEMENTINA *(cu naivitate)*: Da, da... Nu, nu...

ION ALESANDRESCU bătr.: Dar pe mine nici nu mă întrebați?

TOȚI: Decide!

UN SERVITORIU *(intră, aducînd o scrisoare)*: Ți-am adus o epistolă, d-le!

ION ALESANDRESCU bătr.: Adă-o! *(Servitoriul iese, bătrînul cetește epistola și după cetire zice:)* Cununia nu se va serba mîne.

ELENA: Ci cînd?

ION ALESANDRESCU bătr.: Nu știu!

CLEMENTINA: Ah!...

ION ALESANDRESCU tînăr.: Înger adorabil!...

ELENA *(către bărbatul său)*: Dar pentru ce?

ION ALESANDRESCU bătr.: Veți afla mai tîrziu... Acuma rogu-vă lăsați-mă nițel singur... *(Către tînărul:)* Frate Ioane, acasă te așteaptă niște dosare... Acuș vei primi și scrisoarea mea... Îmi voi împlini datoria. *(Tînărul iese dimpreună cu damele.)*

SCENA III

ION ALESANDRESCU bătr. *(singur)*

Cine ar fi crezut?!... Ian s-o mai cetesc încă o dată! *(Cetește.)* „Scumpe Ioane! Mîne la doauăsprezece oare te voi aștepta. Ah, vino, căci te aștept cu dor! Cornelia". *(Vorbind:)* Această epistolă e adresată prezumtivului meu ginere, pe care asemene îl cheamă Ion Alesandrescu și numai din greșeală a ajuns în mîna mea... Pentru aceasta nu s-ar fi putut dară ținea cununia mîne la doauăsprezece oare... El are o... drăguță... E, bine, eu sînt părinte, am să-mi fac datoria... *(Scrie.)* „Frate Ioane! Nu vreu să te împedec a putea conveni mîne la doauăsprezece oare cu frumoasa d-tale Cornelia... Du-te... Rămîni la ea... Și la fiica mea nu mai veni... Ion Alesandrescu". *(Vorbind:)* Așa!... Acuma mă duc să-i trămit scrisoarea aceasta... *(Ieșind.)* El are dară drăguță!... *(Iese.)*

SCENA IV

ELENA (singură, intrînd)

Dar ce s-a putut întîmpla, că bărbatul meu a amînat cununia?... *(Zărește epistola pe masă.)* Hah! această epistolă îmi va esplica toate. *(Cetește.)* „Scumpe Ioane! Mîne la doauăsprezece oare te voi aștepta. Ah, vino, căci te aștept cu dor! Cornelia." *(Vorbind:)* Ah!... Așa?... Cine ar fi cugetat asta despre bărbatul meu?... El are dară relațiuni cu o oarecare Cornelia?... Pentru asta a zis el să se amîne cununia... El are să convină cu Cornelia!... Ah! el mai de mult, înainte de a mă lua, avea relațiuni cu o oarecare Iulia... Dar oare Cornelia de acuma nu e Iulia de demult... sub alt nume?... E, bine, o să vedem!... Sînge rece! *(Scrie.)* „Iubite Ioane, deseară pe la 6 oare voi veni la tine. Iulia." *(Vorbind:)* Să-i scriu adresa pe cuvertă. *(Scrie.)* „D-lui Ion Alesandrescu, avocat în loc." *(Sigilează epistola.)*

SCENA V

ELENA, apoi *O DOAMNĂ* și în fine *TEOFIL*

O DOAMNĂ *(cu văl pe față, intrînd)*: Aici șede d-l Ion Alesandrescu?

ELENA *(aparte)*: Ah! asta e dară persoana aceea!... Nerușinata! *(Iese desprețuind-o.)*

TEOFIL *(intrînd, aparte)*: După o călătorie de trei zile, iată-mă-s în fine în casa avocatului Ion Alesandrescu, căruia vreu să-i încredințez un proces... Numai de aș avea noroc să-l găsesc acasă!...

DOAMNA *(zărindu-l, aparte)*: Doamna asta a ieșit, nerăspunzîndu-mi nimica... Ea desigur o să fie doamna Alesandrescu și știe de infamia ce era să comită prezumtivul ei ginere, Ion Alesandrescu... Pentru aceea s-a depărtat cu atîta mînie... *(Zărind pe Teofil.)* Desigur acesta e omul pe care îl caut eu. Bine că l-am prins, el nu va mai scăpa. *(Sărind cu furie către Teofil.)* Ce ești d-ta?

TEOFIL *(spăriat și confuz)*: Mă-ntrebi de care partit aparțin?...

DOAMNA: Ce-mi pasă mie de asta?!

TEOFIL: Destul de rău!... Se pare că ești străină în țara asta... Noi românii considerăm mult aceasta distingere politică în toate afacerile noastre... Pentru aceea și progresăm apoi noi atît de frumos... Să vezi, eu chiar acuma scriu o matematică din punctul de vedere al partitului meu!...

DOAMNA: Nu de asta te întreb eu.

TEOFIL: Ce vrei dar cu mine?

DOAMNA: Să-ți spun ce ești.

TEOFIL: Vrei să-mi spui dacă sum alb sau roșu?

DOAMNA: Ești un nătărău, un...

TEOFIL: Doamnă!...

DOAMNA: Da... D-ta ai înșelat o fată.

TEOFIL: Eu?... În toată viața mea n-am cunoscut cuvîntul amor.

DOAMNA: Ai drept!... De l-ai fi cunoscut, desigur ai fi avut mai multă simțire nobilă și n-ai fi amăgit o ființă nevinovată.

TEOFIL: Ce ființă?

DOAMNA: Cornelia.

TEOFIL: Doamna mea! Eu sum un matematic, dar crede-mă că acest nume niciodată nu mi-a obvenit nici în aritmetică, nici în algebră... Cosinus și cotagens cunosc, însă Cornelia nu.

DOAMNA: Dar nu-ți roșește fața pronunțînd aceasta minciună?... Au nu d-ta ai jurat Corneliei amor etern?

TEOFIL *(cu mirare)*: Eu?

DOAMNA: Și nu d-ta vrei să te cununi totuș încă mîne la 12 oare cu fiica d-lui Ion Alesandrescu?

TEOFIL *(cu mirare și mai mare)*: Eu?... *(Aparte.)* O fi! În confuziunea mea poate că am uitat că sum mire... Adăunăzi în o societate mi-am uitat numele... Vezi, vezi ce uitoc mai sum și eu! Am uitat că mă-nsor!

DOAMNA: Nu mă sili să mă mîniu, căci atunce sum grozavă...

TEOFIL: Brr!

DOAMNA: Cunună-te încă azi cu Cornelia, la din contră...

TEOFIL: Ce vei face?

DOAMNA: Îți voi scoate ochii. *(Sare către Teofil să-l împungă.)*

TEOFIL *(fuge prin odaie)*: Auleo, Doamne!

DOAMNA *(fuge după el)*: Răspunde-mi vrei sau ba?

TEOFIL *(oprindu-se la un capăt al mesei)*: Numai o mică întrebare să-mi permiți, onorabilă doamnă furioasă!

DOAMNA *(la celălalt capăt al mesei)*: Ce?

TEOFIL: Spune-mi, te rog, de care partit aparține domnișoara Cornelia... Dacă dînsa face parte din partitul contrariu, eu nu pot s-o ieu de muiere; căci nu vreu ca din cauze politice să ni se ruineze fericirea conjugală... Spune-mi dar, e dînsa cu albii sau cu roșii?

DOAMNA: Ce fel? D-ta îți bați joc de mine?... Îndată te voi străpunge. *(Sare către el.)*

TEOFIL *(fugind împregiurul mesei)*: Apoi dacă mă capacitezi așa frumos, nu-mi pasă, o ieu... Haidem la ea!...

DOAMNA *(oprindu-l)*: Nu te osteni... Ea va veni numaidecît la d-ta.

TEOFIL: Unde?

DOAMNA: Aice.

TEOFIL: Eu cuget că nu este conveniabil...

DOAMNA: Din contra... Ea trebuie să vină aice, aice, tot în acel lõc unde erai să comiți infamia. Așteaptă aice! Ea are să vină numaidecît. *(Iese.)*

SCENA VI

TEOFIL, singur

Cea mai grea problemă aritmetică e mai ușoară de înțeles, decît ceea ce se-ntîmplă acuma cu mine... Toate cuvintele acestei femei îmi par un vis obscur... Nici prin vis n-am visat că astăzi mă voi însura... Ciudat!... Curioasă pozițiune!... Mai bucuros aș face încă o dată riguroasele de doctorat, cu toate că și acele riguroase au fost foarte friguroase... Dar iată un ziuariu; haid' să-l cetesc! *(Cetește:)* Apel pentru înființarea unei societăți de dat la semn! *(După cetire.)* E, bine, aș contribui și eu bucuros, de cumva aș ști ce fel de societate va fi aceea: albă sau roșie?

SCENA VII

TEOFIL, apoi *CLEMENTINA*

CLEMENTINA *(intrînd, aparte)*: Un străin!

TEOFIL *(aparte)*: Ah! asta e dară mireasa mea... Frumoșică!... Și eu n-am știut că am așa bun gust. *(Cu voace înaltă.)* Ființă îngerească, te-am așteptat cu dor...

CLEMENTINA: Domnul meu... nu te înțeleg...

TEOFIL *(aparte)*: Zău nici eu!... *(Cu voace naltă.)* Să mă esplic dară!

CLEMENTINA: Poftim!

TEOFIL: Eu nu mai șovăiesc...

CLEMENTINA: Ci?

TEOFIL: Vin a împlini datoria mea...

CLEMENTINA: Ce datorie, d-le?

TEOFIL *(aparte)*: De-aș ști eu, ar fi bine... *(Cu voace naltă.)* Și-ți ofer mîna mea...

CLEMENTINA: D-l meu, moderează-te!

TEOFIL *(cade în genunche)*: Eu te iubesc, te ador...

SCENA VIII

TOT ACEIA și *ION ALESANDRESCU* tînăr

ION ALESANDRESCU *(intră chiar la ultimele cuvinte și se oprește-n ușă, aruncînd o epistolă pe masă cu mînie)*: La draci!... Iată esplicațiunea epistolei primite de la bătrînul!... Clementina are alt mire.

TEOFIL *(observîndu-l, se scoală și se șterge pe genunchi)*: Și acesta chiar acuma a trebuit să vină!

ION ALESANDRESCU tînăr. *(cu mînie)*: Cine ești d-ta?

TEOFIL *(aparte)*: Nici eu nu mai știu... *(Cu voace naltă.)* Un matematic...

ION ALESANDRESCU tînăr.: Ce cauți aice?

TEOFIL *(speriat și confuz)*: Cvadratura cercului.

ION ALESANDRESCU tînăr. *(cu disprețiu)*: Da-te-aș dracului!

TEOFIL *(confuz)*: Mulțam, așișdere poftesc... *(Clementina iese.)*

ION ALESANDRESCU tînăr.: Și acuma d-le să terminăm cestiunea! Ia pistolul acesta și pune-te colo!
TEOFIL: Și ce să fac cu acest pistol?
ION ALESANDRESCU tînăr.: Descarcă-l asupra mea!
TEOFIL: Auleo!... Să fac moarte de om?... Dar pentru ce?
ION ALESANDRESCU tînăr.: Pentru că la din contră te voi omorî eu.
TEOFIL *(aparte)*: Brr! *(Cu voace:)* Cu multă plecăciune, d-le, numai o întrebare să-mi permiți!
ION ALESANDRESCU tînăr.: Poftim!
TEOFIL: Ce ești d-ta: alb sau roșu?
ION ALESANDRESCU tînăr.: Dar pentru ce?
TEOFIL: Pentru că eu cu oameni de un partit cu mine nu duelez... Nu vreu să ni scază numărul...
ION ALESANDRESCU tînăr.: Și de cumva n-aș fi de un partit cu d-ta?
TEOFIL: Atunce n-aș putea duela, fiindcă eu pe cei din partitul opus îi desprețuiesc.
ION ALESANDRESCU tînăr.: E bine, nu flecări atîta... Țintește sau îndată...
TEOFIL *(își face cruce)*: În numele Tatălui, al Fiului și al Sîntului Spirit!
CLEMENTINA *(intră)*: Amin!
TEOFIL *(aparte)*: Grație Domnului!
CLEMENTINA: Nu permit să duelați!
ION ALESANDRESCU tînăr. *(lui Teofil)*: D-l meu, mîne dimineață la 5 oare te voi aștepta la Băneasa. *(Iese.)*
TEOFIL *(aparte)*: Poți tot aștepta, căci pe mine nu mă vei mai vedea.
CLEMENTINA: Dar ce fu asta, d-le?
TEOFIL: Mi se pare că d-sa e un rival d-al meu.
CLEMENTINA *(cu mirare)*: Rival?
TEOFIL: Da... S-a cam supărat sărmanul că vei fi a mea și nu a lui.
CLEMENTINA: Eu a d-tale?
TEOFIL: Precum dorești.
CLEMENTINA: Eu să te doresc?... Ha-ha-ha!...
TEOFIL: Apoi dacă nu mă dorești, pentru ce mă silești să te iau?
CLEMENTINA: D-ta ai smintit casa... Aice nu este un institut... de nebuni... Du-te la balamuc... *(Iese.)*

SCENA IX

TEOFIL, apoi *ELENA* și *ION ALESANDRESCU* bătr.

TEOFIL *(singur)*: Mi se pare că nu am nimerit bine... Nu asta e necunoscuta mea adoratoare... Mi-a și părut cam tînără pentru mine. *(Pe scenă se face întuneric.)*
ELENA *(intrînd, aparte)*: Iată oara pe cînd în numele Iuliei chemai pe bărbatul meu la o întîlnire... M-ascund aice să-i aud ce vor vorbi.
TEOFIL *(zărind-o, aparte)*: Asta e! *(Se duce către ea.)*
ELENA *(aparte, necunoscîndu-l)*: Ah, bărbatul meu!
TEOFIL *(aparte)*: Da, asta e a mea... Se pare a fi mai bătrînă decît ceealaltă.
ELENA *(aparte)*: Oare cum va începe să vorbească?
TEOFIL *(îngenunche înaintea ei)*: Îngerul meu!
ELENA *(aparte)*: Infidelul!
TEOFIL: Nu te întreb dacă ești cu albii sau cu roșii? ci iată îți declar că eu te iubesc...
ELENA *(aparte)*: Dacă ar ști că eu nu sum Iulia cea așteptată.
ION ALESANDRESCU bătr. *(intrînd)*: Ce e asta?
TEOFIL: Da... Te ador!
ION ALESANDRESCU bătr.: Ce aud?... Nerușinatul de Ion a mai cutezat și după epistola mea a vini la Clementina. Ian să-i văd! *(Aprinde iute o lumină.)*
ELENA: Hah! *(Iese.)*
TEOFIL *(aparte, sculîndu-se)*: Ce nenorocire am eu astăzi, că totdeuna atunce aduce dracul pe cineva, cînd chiar am să termin o declarațiune de amor!
ION ALESANDRESCU bătr. *(aparte)*: Muierea mea să aibă cu un bărbat străin relațiuni atît de intime... Iată ce a trebuit să descoper acuma la bătrînețe!
TEOFIL *(vrînd să iese)*: Mă recomand!
ION ALESANDRESCU bătr. *(îl prinde de guler)*: Vin-aice... Stai locului... Să te întreb cine ești d-ta carele ai cutezat a călca în dreptul meu?
TEOFIL *(aparte)*: Vai Doamne! Un alt rival!... *(Cu voace naltă.)* Dar lasă-mă de gît, căci nu sum eu alegătoriu să mă duci la alegere...
ION ALESANDRESCU bătr. *(eliberîndu-l)*: Vorbește!... Cine ești?
TEOFIL: Sum un matematic... înamorat...

ION ALESANDRESCU bătr.: Apoi să știi că eu sum un om care nu voi suferi pătarea onoarei mele... un om care te voi prăpădi...
TEOFIL (*spăriat, aparte*): Și acesta!
ION ALESANDRESCU bătr.: Dacă ești om de omenie, mîne dimineața la 5 oare vei veni a-mi da socoteală la Băneasa... De pistoale voi îngriji eu! (*Pleacă.*)
TEOFIL (*aparte*): Al doile duel! (*Cu voace naltă.*) Domnule, ian să te întreb una!
ION ALESANDRESCU bătr.: Ce?
TEOFIL: Ce ești d-ta: alb sau roșu?
ION ALESANDRESCU bătr.: Îți voi răspunde mîne... Te voi aștepta. La revedere.
TEOFIL (*aparte*): Cînd îmi voi vedea spatele. (*Ion Alesandrescu bătr. iese.*)

SCENA X

TEOFIL, singur

Astăzi să mă însor... Și mîne să am doauă dueluri!... Aceste sînt prea multe și prea grele agende pentru un biet matematic!... Mai bine să o iau pe picior de aice, căci în urmă m-aș putea pomeni și cu al treile duel... Mă duc dară și încă fără să fi putut vorbi cu d-l Ion Alesandrescu, spre a mă înțelege în procesul... (*Ieșind.*) Curios că aice nimene nu vrea să spună dacă e alb sau roșu? (*Iese.*)

SCENA XI

CLEMENTINA, singură

Oare de ce Ion a voit să amîne cununia?... Și oare de ce mai nainte el fu atît de supărat... Ah, ce idee!... Atunce el a aruncat pe masă o scrisoare!... Oare acea scrisoare nu-mi va da deslucire? S-o caut! (*O află.*) Iat-o! (*Cetește.*) „Iubite Ioane, deseară la șese oare voi veni la tine. Iulia." (*Vorbind.*) Hah! Ion este un amăgitoriu... El iubește pe alta!...

SCENA XII

CLEMENTINA și *ION ALESANDRESCU* tînăr.

ION ALESANDRESCU tînăr.: Ea singură!... Chiar bine!...
CLEMENTINA (*aparte*): Hah, Ion aci...
ION ALESANDRESCU tînăr. (*rece*): Domnișoară!...
CLEMENTINA (*cu aceeași răceală*): Domnule!...
ION ALESANDRESCU tînăr. (*cu sarcasm*): Doară te conturb...
CLEMENTINA (*cu tristețe*): Acum nu...
ION ALESANDRESCU tînăr. (*cu vivacitate*): Ci cînd?
CLEMENTINA: D-ta știi.
ION ALESANDRESCU tînăr. (*desperat*): Ah! știu... Durere, știu...
CLEMENTINA: Și totuș...
ION ALESANDRESCU tînăr.: Știu ce vrei să zici... Nu trebuia să mai trec pragul acestei ușe... Asta era datoria mea... Însă n-am putut reziste dorului meu... Și iată sum aice, să-ți mai zic încă o dată că te iubesc...
CLEMENTINA (*cu ironie*): Ha-ha-ha!
ION ALESANDRESCU tînăr. (*ofensat*): Domnișoară, nu te voi mai molesta... Fii fericită cu noul ales al d-tale!... (*Pleacă.*)
CLEMENTINA: Ion!
ION ALESANDRESCU tînăr. (*rentorcîndu-se*): Clementina!... Ah, cît de mult te iubesc și acuma!...
CLEMENTINA: Și tu-mi vorbești despre amor!?
ION ALESANDRESCU tînăr.: Întru adevăr este o nebunie din partea mea a te mai iubi, după ce știu că ai respins amorul meu...
CLEMENTINA: Este ușor a respinge ceea ce nu esiste.
ION ALESANDRESCU tînăr.: Nu te înțeleg.
CLEMENTINA: Du-te la Iulia să ți-o esplice!
ION ALESANDRESCU tînăr. (*cu mirare*): Ce Iulia?
CLEMENTINA: Noaua ta aleasă.
ION ALESANDRESCU tînăr.: Ha-ha-ha!
CLEMENTINA: Vezi cum îți place!
ION ALESANDRESCU tînăr. (*cu sarcasm*): Iulia asta desigur e rudă cu domnul acela care mai-inte a... îngenuncheat înaintea ta.
CLEMENTINA: Ah, acela e un nebun!
ION ALESANDRESCU tînăr.: Noul tău mire... nebun?

CLEMENTINA: Te rog nu mă insulta!
ION ALESANDRESCU tînăr.: Îl iubeşti, dară?
CLEMENTINA: Ioane!... Ah... *(Pleacă.)*
ION ALESANDRESCU tînăr.: Clementina!
CLEMENTINA *(rentorcîndu-se)*: Îl uresc...
ION ALESANDRESCU tînăr.: Şi totuş?
CLEMENTINA: Niciodată n-am văzut pe omul acesta pînă-n momentul trecut... Abia intrai, el mi se aruncă la picioare, declarîndu-mi amor...
ION ALESANDRESCU tînăr.: Aşadară...
CLEMENTINA: E atare nebun...
ION ALESANDRESCU tînăr.: Şi eu sum de părerea asta, căci abia îl văzui, prima lui întrebare fu: dacă sum alb sau roşu?
CLEMENTINA: Însă Iulia?...
ION ALESANDRESCU tînăr.: N-o cunosc... Nu ştiu cine e!
CLEMENTINA: Uite... poate că epistola aceasta îţi va revoca în minte memoria ei. *(Îi predă scrisoarea.)*
ION ALESANDRESCU tînăr. *(după cetire)*: Nu înţeleg nimic... De cînd sum pe lume n-am iubit nici o Iulia.
CLEMENTINA: Dar epistola asta e a ta... Tu ai aruncat-o pe masă, cînd văzuşi pe nebunul acela îngenunchind înaintea mea.
ION ALESANDRESCU tînăr.: Altă scrisoare fu aceea... O şi caut îndată. *(Pleacă spre masă.)*
CLEMENTINA *(căutînd-o asemene)*: Iat-o!
ION ALESANDRESCU tînăr.: Vezi, aceea-i!
CLEMENTINA *(cetind aparte)*: „Scumpe Ioane! Mîne* la 12 oare te voi aştepta. Ah, vino, căci te aştept cu dor. Cornelia." *(Cu voace naltă:)* Asta?
ION ALESANDRESCU tînăr.: Aceea, aceea!
CLEMENTINA: Ceteşte-o! *(Ion Alesandrescu tînăr. ceteşte epistola cu mare suprindere.)*

SCENA XIII

TOT ACEIA şi *O DOAMNĂ*

DOAMNA *(aparte)*: Ce greşeală! Cel de mai nainte nu fu Ion Alesandrescu. *(Zărind pe Ion.)* Desigur acesta o să fie. *(Cu voace naltă:)* Caut pe d-l Ion Alesandrescu.

ION ALESANDRESCU tînăr.: Eu sum.
DOAMNA: E, bine, viu de la Cornelia.
CLEMENTINA: Ah! de la Cornelia.
ION ALESANDRESCU tînăr.: Ce Cornelia?
DOAMNA: De ce atîta falsitate?... D-ta o cunoşti bine...
CLEMENTINA: O cunoaşte... bine...?
ION ALESANDRESCU: N-am văzut-o niciodată...
DOAMNA: Au nu d-ta i-ai promis căsătorie?
ION ALESANDRESCU tînăr.: Eu? *(Încet către doamna.)* Dar rogu-te taci şi nu mă compromite cu fleacuri de aceste!
DOAMNA *(încet către el)*: Ba nu!... Bine că te-am prins, înşelătorule!... Nu vei scăpa! *(Cu voace naltă:)* Da, d-ta!... Au nu ai primit şi astăzi de la dînsa o scrisoare?
CLEMENTINA: Da, el a primit... Am văzut-o şi eu.
ION ALESANDRESCU tînăr.: Dar repet că n-am văzut niciodată pe Cornelia d-tale...
DOAMNA: Dar astă-mineaţă i-ai jurat amor...
CLEMENTINA: El i-a jurat amor?...
ION ALESANDRESCU tînăr.: Eu?... Niciodată!...
DOAMNA: D-l meu nu mă sili la estremităţi!
ION ALESANDRESCU tînăr.: Ce-mi pasă mie!
DOAMNA: Teme-te de furia mea! Eu sum născută în Italia...
ION ALESANDRESCU tînăr.: Păcat că n-ai rămas acolo!
DOAMNA: O femeie născută sub ceriul călduros al Italiei ştie să-şi răzbune... *(Scoate pumnalul.)*
CLEMENTINA: Hah!... *(Iese speriată.)*
ION ALESANDRESCU tînăr.: E, bine, doamna mea, ce vrei cu mine?
DOAMNA: Să iei pe Cornelia de soţie.
ION ALESANDRESCU tînăr. *(aparte)*: Caută să duc de aice pe nebuna asta, căci începe să facă scandal. *(Cu voace naltă:)* Apoi condu-mă dar la ea!
DOAMNA: Vezi, aşa.
ION ALESANDRESCU tînăr. *(aparte)*: Asta sau nu mă cunoaşte, sau e nebună. O duc la balamuc. *(Ies ambii.)*

SCENA XIV

TEOFIL, singur, intrînd

Ciudat am mai pățit-o!... Ieșind din casa aceasta, pe cine zării?... Pe nebuna aceea de doamnă, care mi-a spus să aștept aice pe Cornelia... Cum o zării, voiam s-o ieu la fugă... Însă fu tîrziu... Ea mă observă... alergă după mine... mă prinse de guler... și mă sili cu pumnalul în mînă să merg cu ea la Cornelia... fiindcă dînsa, aflîndu-se bolnavă, nu poate să vină la mine... Plecarăm... deși n-am văzut în toată viața mea ca mirele să meargă la mireasa lui numai silit de un pumnal... În fine sosirăm la Cornelia... Inima-mi palpita mai mult de frică, decît de bucurie... Intrarăm... Eu mă aruncai numaidecît la picioarele primei ființe pe care o întîlnii... Dar nu nimerii bine... Aceea era cameriera ei... Intrarăm în altă odaie... Acolo ședea culcată într-un fotel o altă ființă femeiască... La vederea ei, repeții gesticulațiunile de mai nainte... Ea țipă... cameriera se uimi... doamna mea conducătoare se miră... și eu mă-nholbai, neștiind ce să mai fac?... Apoi Cornelia șopti cîteva cuvinte doamnei mele, care se-ntoarse către mine, întrebîndu-mă: „Cum te cheamă pe d-ta?“ „Teofil“, răspunsei. „Așadară, nu ești Ion Alesandrescu?“ „Nu.“ „Iartă-mă, dară, că ți-am cauzat atîta incomoditate! Am făcut o greșeală, cugetînd că ești Ion Alesandrescu.“ „Mă recomand!“ Nu mai zisei nimica, ci ieșii cu bucurie că nu trebuie să mă însor... Venii aice, ca în fine să pot vorbi cu avocatul meu, pe care nu-l văzui niciodată... Dar ce nenorocire, că niciodată nu-l găsesc acasă!... E, bine, îl voi aștepta! *(Se așează la masă și ia în mînă o broșură.)* Statutele societății române de asigurațiune Dacia... Frumos, prea frumos!... Însă totuș mi-ar plăcea să știu ce este această societate: albă sau roșie?... căci pînă ce nu știu asta, eu nu voi cumpăra acțiuni... Dar avocatul meu nu mai vine... Mă duc în odaia laterală... Acolo văd nește cărți... Poate că voi găsi în ele nește date pentru matematica mea din punct de vedere de partit... *(Ieșind.)* Dar ce curioși oameni mai sînt p-aice!... Nici unul nu vrea să spună ce e: alb sau roșu? *(Iese.)*

SCENA XV

ION ALESANDRESCU bătr., apoi *ELENA*

ION ALESANDRESCU bătr. *(singur)*: Iată-mă-s de batjocura lumei!... la bătrînețe... Dacă și o femeie ca muierea mea poate să devină infidelă, apoi poftim a te mai însura.

ELENA *(intrînd, aparte)*: Intriga mea a reieșit de tot rău... Bărbatul meu desigur mă consideră infidelă... Dar cum să-l conving... *(Observîndu-l.)* Ah! el aci!... *(Cu voace înaltă:)* Bună seara, Ioane!

ION ALESANDRESCU bătr. *(rece)*: Mă bucur...

ELENA: Se pare că ești supărat, cu toate că eu aș avea cauza...

ION ALESANDRESCU bătr. *(cu ironie)*: Doară pentru că te-am conturbat... Întru adevăr nimerii cam rău momentul...

ELENA: Zi mai bine: persoana!

ION ALESANDRESCU bătr.: Cum așa?

ELENA: Eu știu toate, infidelule...

ION ALESANDRESCU bătr.: Te găsesc ascultînd declarațiunea de amor a altuia... și totuș eu sum infidelul?...

ELENA: Cum o mai știi întoarce!... Tu știi bine că în momentul acela în locul meu aveai să găsești pe alta și nu pe mine...

ION ALESANDRESCU bătr.: Eu?... pe cine?...

ELENA: Pe Iulia... pe Cornelia... sau ce știu eu pe cine!?...

ION ALESANDRESCU bătr.: Nu vorbi fleacuri!

ELENA: Dar epistola aceasta? *(I-o arată.)*

ION ALESANDRESCU bătr.: Ah! epistola asta nu e adresată mie...

ELENA: Dar cui?

ION ALESANDRESCU bătr.: Nimernicului aceluia de Ion... Pentru asta amînai și cununia.

ELENA: E cu putință?

ION ALESANDRESCU bătr.: Da... Însă spune-mi acuma tu cum ai putut aluneca la un așa grad al infidelității, încît permiseși unui bărbat să ți se prosterne la picioarele tale...

ELENA: A fost numai o intrigă de amor, care însă a reieșit rău... O glumă și nimica mai mult...

ION ALESANDRESCU bătr.: Ciudată glumă!...

SCENA XVI

TOT ACEIA și *TEOFIL*

TEOFIL *(intrînd)*: Caut pe d-l Ion Alesandrescu.
ION ALESANDRESCU bătr.: Eu sum.
TEOFIL *(observîndu-l, aparte)*: Vai de mine!... Acesta-i duelantul meu!... *(Cu voace naltă:)* Mă bucur!...
ION ALESANDRESCU bătr.: *(observîndu-l, aparte)*: Acesta-i rivalul meu!... *(Cu voace naltă:)* Ne cunoaștem... și acuș vom avea ocaziune a ne cunoaște mai de aproape...
TEOFIL *(aparte)*: El înțelege duelul nostru de mîne... Mulțam d-o fericire ca asta. *(Cu voace naltă:)* Ah! mă voi considera foarte fericit.
ION ALESANDRESCU bătr.: Eu mă voi simți întocmai ca d-ta.
TEOFIL *(aparte)*: Apoi atunce știu că ai dori să fii în depărtare de treizeci de mile de mine!... *(Îi face un compliment.)*
ION ALESANDRESCU bătr.: Sper că vei veni cît mai adeseori la casa mea...
TEOFIL *(aparte)*: Abia apuc să scap odată...
ION ALESANDRESCU bătr.: Așadară că vei veni?
TEOFIL: După ce mă vei omorî?
ION ALESANDRESCU bătr.: Ah! ce gîndești!
TEOFIL: Și duelul de mîne?
ION ALESANDRESCU bătr.: Nu se va ținea.
TEOFIL *(aparte)*: Doamne ție-ți mulțămesc!
ION ALESANDRESCU bătr.: Soția mea mi-a esplicat toate... A fost numai o glumă...
ELENA: Da, da, numai o glumă.
TEOFIL *(aparte)*: Ciudată glumă fu și asta!... Furia aceea cu pumnalul în mînă parcă-mi zice: „Glumește sau mori!“ *(Către Elena cu voace naltă:)* Apoi, doamnă, dacă a fost numai o glumă, de ce nu-mi spuseși asta din capul locului?... De ce m-ai silit să-ți fac o declarațiune de amor... Asta n-a fost glumă!
ION ALESANDRESCU bătr.: Nu?
TEOFIL: Nu!
ION ALESANDRESCU bătr.: Apoi... *(Apucă un pistol din cuier.)*
TEOFIL *(spăriat)*: Ba, a fost glumă... numai o glumă...
ION ALESANDRESCU bătr.: Vezi așa!

TEOFIL *(aparte)*: Curioase forme au glumele p-aice!
ELENA: Eu mă duc să caut pe Clementina... Sărmana, are să fie prea tristă. *(Iese.)*

SCENA XVII

ION ALESANDRESCU bătr. și *TEOFIL*

ION ALESANDRESCU bătr.: Și acuma, d-l meu, spune-mi cu ce pot să-ți servesc?... Stau la dispozițiunea d-tale...
TEOFIL: Înainte de a răspunde la asta, să constatăm mai întîi ce ești d-ta: alb sau roșu? căci de la asta depinde dacă îți voi putea încredința procesul meu?...
ION ALESANDRESCU bătr.: Dar ce are de a face procesul d-tale cu profesiunea mea politică?
TEOFIL: Foarte mult!
ION ALESANDRESCU bătr.: Vrei doară să-mi încredințezi un proces politic?
TEOFIL: Ferește Doamne!
ION ALESANDRESCU bătr.: Ce dară?
TEOFIL: Un proces de moștenire...
ION ALESANDRESCU bătr.: Dar acuma tot mai puțin te înțeleg...
TEOFIL: Asta urmează de acolo că d-ta ții prea puțin la profesiunea-ți politică...
ION ALESANDRESCU bătr.: Nu, domnul meu!... Cînd vine să apărăm interesele partitului nostru politic, nu sum eu cel din urmă în afacerea aceasta, căci după convingerea mea: adevărul numai prin controlarea partitelor poate să iasă la lumină... Însă cînd părăsim terenul politic, eu, din cauza profesiunii de credință politică, nu fac diferință între român și român.
TEOFIL: Eu proced de tot din alt punct de vedere și nu fac nimica făr-a consulta interesul meu de partit... Și sum convins că nici cvadratura cercului nu se va putea inventa fără teoriele partitului meu.
ION ALESANDRESCU bătr. *(aparte)*: Omul acesta e sau nebun sau prost!

TEOFIL: Eu nu cumpăr nimica decît numai la aceia de un partit cu mine... Dacă merg la un croitoriu, la un călţunariu, la un neguţătoriu, mai nainte de toate îl întreb ce e: alb sau roşu?
ION ALESANDRESCU bătr.: Şi nime n-a rîs încă de d-ta?
TEOFIL: Ce cugeţi?... Cum să rîză?
ION ALESANDRESCU bătr. *(aparte)*: Proşti oameni şed dară şi pe acolo.
TEOFIL: În casa mea nu se găseşte nici un servitoriu care nu e de partitul meu, căci pînă atunce nu primesc pe nimene în serviciul meu, pînă ce nu-mi spune ce e: alb sau roşu?
ION ALESANDRESCU bătr.: Şi sînt pe la d-voastre mulţi oameni de principiul acesta?
TEOFIL: Toţi sînt ca mine.
ION ALESANDRESCU bătr. *(aparte)*: Nimernicii de voi!
TEOFIL: Zilele trecute, mergînd pe stradă, îmi făcui o ţigaretă şi cerui foc de la primul trecătoriu. El îmi satisfăcu cererea. În contra datinei mele, uitai să-l întreb ce e: alb sau roşu? După ce ne despărţirăm, aflai numaidecît că dînsul nu face parte din partitul meu. Aruncai iute ţigareta, zicînd: lapădu-mă de Satana!
ION ALESANDRESCU bătr.: Ha-ha-ha!
TEOFIL: Ian mai ascultă o păţanie! Acuma-s trei ani mi s-a întîmplat o nenorocire... Mi-a ars casa... deci fui silit a o edifica de nou. Însă doi ani de zile nu putui începe edificarea. Pentru ce?... Pentru că în satul nostru nu se afla nici un zidariu de partitul meu... Este unul, ce e drept, român, însă dînsul aparţine partitului contrariu... Deci nu-i încredinţai edificarea casei, ci mi-adusei din al treile sat un jidan...
ION ALESANDRESCU bătr.: Va să zică d-ta mai bucuros faci cîştig unui străin, decît să ajutori pe un român din partitul politic opus...
TEOFIL: Da, da, cum să nu?
ION ALESANDRESCU bătr. *(aparte)*: O, dobitocule!
TEOFIL: Acuma îmi cunoşti principiele... Ştii cine sum...
ION ALESANDRESCU bătr.: Ştiu!... *(aparte)* Un prost şi jumătate!
TEOFIL: Vezi dară că încredinţîndu-ţi un proces de moştenire, un proces atît de important pentru mine şi d-ta, trebuie să ştiu, conform principiului meu, ce eşti d-ta: alb sau roşu?
ION ALESANDRESCU bătr.: Român, d-l meu, român!
TEOFIL: Dar românii se împart în doauă partituri principale...
ION ALESANDRESCU bătr.: Să nu vorbim despre cestiunea asta în prezinţa atîtor oameni! *(Arată spre public.)* Ne-am face de rîs. Vină să continuăm convorbirea noastră despre partite în odaia laterală! *(Pleacă.)*
TEOFIL *(mergînd după el, aparte)*: Curioşi oameni mai şed p-aice!... Niciu unul nu vrea să spună dacă e alb sau roşu?... Perirea ta din tine, Israile! *(Ies ambii.)*

SCENA XVIII

ELENA şi *CLEMENTINA*

ELENA: Aşa e fiica mea, precum ţi-am spus... Ion nu te iubeşte!...
CLEMENTINA: Însă el mi-a jurat...
ELENA: Jurămintele tinerilor de-astăzi sînt vorbe uşoare.
CLEMENTINA: Oh! mamă, simţămîntul acesta mă va omorî... El iubeşte pe Iulia...
ELENA *(emoţiunată)*: Pe Iulia?... Nu!...
CLEMENTINA: Aşadară pe Cornelia...
ELENA: Da... pe Cornelia... Aşa mi-a spus şi părintele tău...
CLEMENTINA: Apoi dacă ştie şi tata, e sigur...

SCENA XIX

TOT ACELE şi *ION ALESANDRESCU* bătr., *TEOFIL*, apoi *ION ALESANDRESCU* tînăr. şi în fine *UN SERVITORIU*

ION ALESANDRESCU bătr. *(către Clementina)*: Nu fi tristă, puica mea, căpăta-vei tu şi alt mire!
CLEMENTINA: Durere...
TEOFIL *(aparte)*: Aice e vorba de mine! *(Cu voace naltă:)* Protestez!... Eu n-am renunţat încă... ci ţin şi

acuma la declarațiunea mea de mai nainte... *(cu afecțiune)* de cumva adecă și domnișoara se învoiește...

Ion Alesandrescu bătr. *(încet către Teofil)*: Nu se poate, d-le, nu se poate...

Teofil *(tot așa către Ioan Ales. bătr.)*: Pentru ce?

Ion Alesandrescu bătr. *(tot așa)*: Pentru că dînsa nu aparține partitului d-voastre...

Teofil *(tot așa, cu mirare)*: Așa?... Abzic...

Ion Alesandrescu tînăr. *(intrînd)*: Am venit să cer esplicațiuni...

Un servitoriu *(cel din scena II, intrînd)*: Mă rog de iertare, d-le, am greșit!

Ion Alesandrescu bătr.: Ce?

Servitoriul: Epistola ce am adus mai-inte nu sună d-tale.

Ion Alesandrescu bătr.: Cui dară?

Servitoriul: Unui coconaș din casa vecină, pe care asemene îl cheamă Ion Alesandrescu.

Ion Alesandrescu bătr.: Hăbăucule, dar cum ai putut greși?

Servitoriul: D-apoi, domnule, eu am întrebat pe stradă că unde șede d-l Ion Alesandrescu? Și oamenii m-au îndreptat aice... Mă rog dă-mi epistola!

Ion Alesandrescu bătr. *(căutînd-o)*: Așteaptă... Iată și cuverta!... *(O arădică de jos.)* Ai drept!... Nu sună mie!... Iată ce e scris pe cuvertă! *(Cetește.)* „D-lui Ion Alesandrescu, studinte". *(Vorbind:)* De mă uitam la cuvertă, nu aveam atîte necazuri. *(Servitoriul iese.)*

Clementina *(cu bucurie)*: Un student... Și nu Ion!

Ion Alesandrescu bătr. *(către tînărul)*: Frate Ioane, iată esplicațiunile cerute!... Eu cugetam că acea epistolă, adusă din greșeală mie, fu scrisă pentru tine... De aice urmă toată încurcătura!...

Ion Alesandrescu tînăr.: Tot necazul meu proveni dară de acolo că și pe mine mă cheamă Ion Alesandrescu, ca pe studintele acela pe care Cornelia îl așteaptă cu atîta dor.

Ion Alesandrescu bătr.: Știi dară și tu de Cornelia?

Ion Alesandrescu tînăr.: Chiar mai-inte m-a acuzat și Clementina cu epistola aceasta.

Clementina: Însă acuma nu te mai acuz...

Ion Alesandrescu tînăr.: Vedeți ce necazuri putem să avem noi românii, dacă pe atîția inși ne cheamă tot Ion Alesandrescu!... Îndată mîne îmi voi strămuta numele... Apoi ne vom cununa...

Elena: Pregătirile sînt toate gata.

Clementina: Dar totuș, iartă-mă, Ion, să te întreb, pentru ce ai voit să amîni cununia pe mîne după-miazăzi?

Ion Alesandrescu tînăr.: Îți spun cu sinceritate cauza. Ți-am comandat o toaletă de la Paris și aceea nu va sosi decît numai mîne după-miazăzi. Am voit să-ți fac o suprindere. Iată tot.

Clementina: O toaletă? Îți mulțumesc. Se vede că mă iubești.

Ion Alesandrescu tînăr.: Cu tot sufletul...

Ion Alesandrescu bătr.: Să fiți dară fericiți!... *(Îi binecuvîntă.)*

Teofil *(aparte)*: Clementina adecă nu aparține partitului nostru... Așadară nici tată-său... E, bine, nu-i voi încredința procesul meu... Mă duc la un străin!...

(Cortina se lasă.)

RUGA DE LA CHIZĂTĂU

Comedie poporală într-un act, cu cîntece şi joc

PERSOANELE:

IOAN URSUȚ, plugar
RAVECA, soția lui a doua
PARASCHIVA, fiica lui
TRĂILA COȘTEIAN, fecior holtei
ACHIM GHIJU, prietenul lui
EFTA MARCU, plugar
RUSALINA, nevasta lui
COSTA HÎRȘU, însurățel
GRUIA GORUIAN, cizmar
ȘLOIM, precupeț de tîrg
LICA SICA, plăieș
CHIRA CRĂCIUN, conducătorul corului
CHINEZUL
UN TURTAR
UN COVRIGAR

Coriști, coriste, popor
Scena se petrece-n satul Chizătău, în ulița cea mare, la rugă.

SCENA I

Popor în haine de sărbătoare, mai cu seamă tinerime. La stînga o casă cu ocol, de către stradă cu gard; în tărnațul casei un hămbar. Apoi *CHIRA CRĂCIUN* și *CHINEZUL.*

CHIRA CRĂCIUN *(intrînd)*: Coriști! Înainte d-a se-ncepe ruga, să cîntăm o doină-doiniță. Înșirați-vă la loc! *(Coriștii se pun în rînd. Crăciun în fruntea lor dă tactul.)*

COR *

DOINĂ DOINIȚĂ

Doină doiniță, doiniță,
De-aș avea o puiculiță,
Cu flori galbene-n cosiță,
Cu flori roșii pe guriță;
De-aș avea o mîndrulică,
Cu-ochișori de porumbică
Și cu suflet de voinică!
Face-m-aș privighetoare,
De-aș cînta noaptea-n răcoare
Doina cea dezmierdătoare,
Doina cea dezmierdătoare.

Doină doiniță, doiniță,
De-aș avea o pușculiță
Și trei glonți în pungulița;
Și-o sorioară de bartiță,**
De-aș avea pe gîndul meu
Un cal aprig ca un leu,
Negru ca păcatul greu:
Face-m-aș un vultur mare
Și-aș cînta ziua la soare
Doina cea de răzbunare,
Doina cea de răzbunare,

* Cuvintele de V. Alecsandri, muzica de I. Vorobchievici.
** La V. Alecsandri: *bărdiță (n. ed.)*

Doina cea de răzbunare,
Doina cea de răzbunare.

Doină doiniță, doiniță,
Și aș zice: Mîndruliță,
Mă jur p-astă cruciuliță
Să te țin ca un bădiță
Și aș zice: Voinicele,
Să te-ntreci cu rîndunele
Peste dealuri și vîlcele.
Hai, copii, cu voinicie
Să scăpăm biata moșie,
Să scăpăm biata moșie
De păgîni și de robie!

CRĂCIUN: Bine, dragii mei. Acum puteți să vă duceți care-n-cătrău, să jucați și să vă faceți chef. Știți, cum e obiceiul la rugă. Dar băgați de seamă să fiți cam p-aic aproape, să vă pot aduna iute cînd o fi să cîntăm iarăș.

UN CORIST: Bade Chiro, o să mai cîntăm?

CRĂCIUN: Se-nțelege. Știți că la ruga noastă vine lume și țară. Astăzi or vini și mai mulți, numai s-asculte corul nost, că ne-a mers vestea multă lume și-mpărăție.

UN OM DIN POPOR: Măi, măi! Că mic ești și mare grăiși!

UN CORIST *(cătră omul din popor)*: Ce știi tu!?... *(Măsurîndu-l cu dispreț.)* Numai plugu și sapa-s de tine... *Paure!*

OMUL DIN POPOR: Da' tu ce ești?... Doară *spăhie?*

CORISTUL *(cu fală)*: Io *mi*-s corist!

OMUL DIN POPOR: Sărăcie lucie.

ALT OM DIN POPOR: De cap măi, că hainele-s scumpe!

CHINEZUL *(intrînd)*: Aveți minte, măi, și nu ne faceți rușine. Corul nost ne-a făcut cinste la nația-ntreagă...

POPORUL: Să trăiască!

CRĂCIUN: Mulțămim de omenie... Ș-acum haidam la veselie... *(Poporul și coriștii se-mprăștie.)*

SCENA II

TRĂILA și *PARASCHIVA*

TRĂILA: Chivo dragă, stăi locului!

PARASCHIVA *(oprindu-se)*: Ce vrei?

TRĂILA: Să mai vorbim de-ale noaste. Că mor de doru tău, de cînd nu te-am mai văzut. Oare ce rău i-am făcut eu tătîne-tău, că m-a scos din casă de la voi, unde-am trăit de cînd mă știu? Nu l-am slujit credincios? Nu l-am cinstit ca ș-un orfan, pe care zice că m-a luat de pe cele drumuri?

PARASCHIVA: Ba da.

TRĂILA: Și totuș m-a făcut de rușine înaintea satului.

PARASCHIVA: Io-s pricina. A băgat de seamă c-ai pus ochii pe mine ș-a zis că nu-și mărită fata dup-un taie-fugă.

TRĂILA: Taie-fugă! Dar n-am fost eu feciorul cel mai harnic în sat? Cine știe să tragă brezde mai late decît mine? Care poartă sapa mai ușor? Și unde-i acela care să lege snopi mai mari?

PARASCHIVA: *Da bășca*-s toate. El zice că ești copilul nimănui. L-am auzit sfădindu-se cu maica, ce-ți ținea partea.

TRĂILA: Copilul nimănui! Dar tot satul a cunoscut pe părinții mei. Au fost oameni cinstiți.

PARASCHIVA: Dar săraci grozav. Așa zice tata.

TRĂILA: Neica Iota mi-a spus că ei n-au fost totdeauna săraci; că mai demult au avut și ei căsuța lor, vitișoarele lor, plugușorul lor... Dar în cele din urmă un om blăstămat le-a mîncat tot avutul lor... Hei! să știu cine-i acela, nu i-ar mai cînta cucul!

PARASCHIVA: Nu vorbi așa că mă sparii.

TRĂILA: N-ai ce te mira, dragă, că sînt supărat; că de cînd am părăsit casa voastă, parcă mi-am pierdut mințile... M-am băgat păstor la spăhia din Belinț și cîtu-i ziulica de lungă stau răzămat de bîtă și mă uit la satu vost. Ș-așa mă lovește cîte-un dor, cît mai că mă prăpădesc.

PARASCHIVA: Și gîndu meu-i tot la tine. Nu mai sînt bună de nimica. Maica mă tot ocărește.

TRĂILA: Și cum mă uit tot încoaci, mi-aduc aminte de toate zilele ce-am petrecut aici, de ceasul în care mi-ai căzut

dragă şi de toate clipitele noaste de dragoste. Şi unde nu te mai pot vedea, apuc să cînt cîte o doină, dar cu jale, cît stă să-mi sfâşie inima. Iată care-mi mai place *(cîntă:)*

Bagă, doamne, luna-n stele,
Să mă duc unde mi-i jele;
Bagă, Doamne, luna-n nor,
Să mă duc unde mi-i dor;
Bagă, Doamne, luna-n ceaţă,
Să mă duc la mîndra-n braţă! *

PARASCHIVA: Şi eu cînt întruna doina *(cîntă:)*

Adă, Doamne, luna-n nor,
Să vină cine mi-i dor;
Adă, Doamne, luna-n prag,
Să vină cine mi-i drag!

TRĂILA: Ţucu-ţi ochii ş-o sprînceană, că mîndru mai cînţi.
PARASCHIVA: De multe ori cînt şi asta *(cîntă:)*

Cine n-are dor pe vale
Nu şti luna cînd răsare;
Cine n-are dor pe luncă
Nu şti luna cînd se culcă,
Nici noaptea cîtu-i de lungă.

TRĂILA: Aulico, mama mea! Că mi se topeşte inima. Haid' să cîntăm una împreună! Ştii ceea: Trandafir mîndru rotat!
PARASCHIVA: Haid!

(Cîntă amîndoi:)

Trandafir mîndru rotat,
Ş-aseară te-am aşteptat;
Cînd văzui că nu mai vii,
Pus-am dorul căpătîi,
Cu dragostea mă-nvălii
Doamne rău mă hodinii!

TRĂILA: Chivo dragă! Să-ţi spun una şi bună. Haid' cu mine-n lume, să ne facem un cuibuşor, cît să ne pară că sîntem în rai.

* Toate doinele, horele şi chiuiturile sînt culese din popor.

PARASCHIVA: Vai de mine! Ce gîndeşti! Să fac aşa ruşine părinţilor! Mai bine mor.
TRĂILA: Parcă noi am fi cei dintîi cari am trăi necununaţi. Dar uite şi vezi că toate satele sînt pline de-aşa fel de oameni!
PARASCHIVA: Ruşine să le fie. Oamenii cinstiţi fac logodnă, se cunună-n biserică şi ţin nunta cumsecade.
TRĂILA: Aşadar, rămîi cu Dumnezeu! *(Pleacă.)*
PARASCHIVA: Unde te duci?
TRĂILA *(oprindu-se)*: Nu ştiu. Unde m-a duce norocul sau nenorocirea. O să iau lumea-n cap.
PARASCHIVA: Şi eu ce m-oi face singură?
TRĂILA: Face-i bine şi t-ei mărita dup-un bogătoi, pe care ţi l-a alege tată-tău.
PARASCHIVA: Dar nu vreu o dată cu capul. Mai bine săr în fîntînă... Nu te du! Nu mă părăsi tocmai în ziua de astăzi, cînd mai cu seamă-mi trebuie sprijoană.
TRĂILA: Cum aşa?
PARASCHIVA: Mi-a spus măicuţa să mă chitesc frumos, că o să vie la rugă un ficior bogat, cu gîndul să mă peţească.
TRĂILA: Vezi că ţ-am spus.
PARASCHIVA: Dar nu-mi trebuie. Ajută-mă să scap.
TRĂILA: De unde-i ficiorul acela?
PARASCHIVA: Ştie-l naibă, că de ciudă nici nu l-am întrebat. Nu vreu s-am cu el nici în clin nici în mîneca.
TRĂILA: Ţi-s drag, dară, şi vrei să fii a mea?
PARASCHIVA: Mai e vorbă!
TRĂILA: Fii dară pe pace, că mi-oi căuta eu ac de cojocul lui... de s-a duce mîncînd pămîntul...
PARASCHIVA: Să-ţi ajute Dumnezeu şi Maica Precestă!... Dar iată vine Achim... Eu mă duc... Să ne vedem sănătoşi!... *(Iese.)*

SCENA III

TRĂILA şi *ACHIM*

ACHIM *(vine cîntînd)*:

Fie naiba supărat
Pînă sînt neveste-n sat;

Fie naiba necăjit
Pînă-s fete de iubit.

Noroc și bine, măi Trăilă! De ce ești așa posomorît, parcă ț-a murit tată-tău!?

TRĂILA: Mă-ntrebi, parcă n-ai ști ce-am pățit.

ACHIM: Ce mai lucru mare! Badea Ursuț ț-a dat drumul, pentru că ț-ai rădicat ochii la fata lui, care nu-i de nasu tău.

TRĂILA: Dar mi-i dragă.

ACHIM: Hodoronc-tronc! Ficior sărac și să iubească! Măi, da nu știi tu că dragostea-i poamă scumpă, ce nu-i de omu sărac?

TRĂILA: Dar nu pot fără ea.

ACHIM: Vorbe de clacă.

TRĂILA: Mă usc pe picioare.

ACHIM: Se vede că n-ai fost cătană, c-atunci n-ai îndruga la atîte verzi și uscate, bocind de dragoste ca un copil. Vezi, eu nu plîng nici după una; las' să plîngă ele după mine! Că și plîng cîteva. Mai cu seamă o nemțoaie din Graț. Lucru naibei, frate! Eu nici o vorbă nemțească, ea nici o buche românească și totuș ne-am înțeles de minune! S-o fi văzut cum s-a văietat cînd a pornit de-acolo regimentul nost!

TRĂILA: Tu tot cel vechi... Dar drăguța mea nu-i nemțoaie, ci româncă; nu-i din Graț, ci din satu meu... De mici am trăit împreună și tocmai astăzi s-o pierd?

ACHIM: Astăzi? Vorbește să te-nțeleg și nu-mi spune cimilituri!

TRĂILA: Paraschiva mi-a spus că părinții ei așteaptă astăzi ficior străin, care vine s-o pețească.

ACHIM: Numai atîta! Las' pe mine, că te-oi scăpa eu de el. Nu degeaba m-a usturat azi palma...

TRĂILA: Și de n-ai izbuti?

ACHIM: Măi, d-apoi de-a fitea am fost eu cătană? Să nu știu *zgodi* nici atîta! Numai să-l întîlnesc, că ți-l umflu eu îndată ș-apoi drumu ca fumu...

SCENA IV

ACEIAȘI și *COSTA HÎRȘU*

COSTA *(intrînd)*: Noroc să vă de Dumnezeu!

ACHIM: Și ție, frate. Da ce vînturi te-au adus pe la noi? Că văd de pe țoale că nu ești de p-aici.

COSTA: Îhî! Da iat-am vinit și eu la rugă.

ACHIM: Vii de departe?

COSTA: Îhî! Am umblat multă lume și țară. Am fost la Lipova, la Timișoara, pînă la Beșcherecu-mare. Zău așa.

ACHIM: Adicate ai tăiat țara de-a curmezișul.

COSTA: Îhî! Tată-meu îi bogătoi vestit. Avem cinci sfîrtaie de pămînt, patru boi...

ACHIM *(aparte)*: Al cincile ești tu. *(Tare.)* Și cum ț-a plesnit prin minte să vii la ruga noastră?

COSTA: Da mi-a spus tata: Costică! Pentru că pe mine mă cheamă Costică Hîrșu. Zic, mi-a spus tata: Costică, ai crescut cît un juncan.

ACHIM: Da, da.

COSTA: Ș-apoi a spus: A sosit vremea să te-nsori. Hehehe! Eu i-am zis atunci că nu știu ce-i însurătoarea. El mi-a răspuns: Lasă că te-a învăța nevasta. Eu i-am zis: Bine, dar nu știu pe cine să ieu. El mi-a răspuns: Știu că ești un prost și jumătate și că nu ești în stare să-ți alegi, ț-am ales dar eu una. Eu i-am zis: Bine, tată; dar unde-i? El mi-a răspuns: La Chizătău. Eu i-am zis: Dar cum să mă duc acolo? El mi-a răspuns: Mîni va fi acolo rugă, se duce cine vrea, du-te și tu! Eu i-am răspuns: Bine, tată. Așa vinii aici.

ACHIM: Adicate, tu ai vinit aici în pețite. Vrei să ne duci doară cea mai frumoasă, fată, tu, pîrlitule!

COSTA: Îhî!

ACHIM: Și n-ai face bine să ne spui care-i aceea?

TRĂILA *(cu foc)*: Care?

COSTA: Am și uitat să-ntreb de tata cînd am pornit; dar pe drum mi-am adus aminte că așa n-oi găsi-o. M-am rentors dară să-ntreb. Tata mi-a zis: Prostule, da cum ai pornit tu-n pețite, fără să știi unde te duci? Mă tem să nu-mi faci rușine. Dar eu i-am răspuns: Nu te teme, tată; Costica lui Hîrșu n-a păți rușine. Unde m-or

vedea fetele, le-oi cădea tronc la inimă. Că-s băiat frumușel, bogat și cuminte.

ACHIM: Văd.

COSTA: Mi-a spus apoi tata să-ntreb numai de neica Ursuț, c-a vorbit cu el și m-așteaptă cu masă pusă... Acela are o fată...

TRĂILA *(întrerupîndu-l)*: Paraschiva!

COSTA: Îhî!

TRĂILA *(cu foc)*: P-aceea vrei s-o pețești?

COSTA: Îhî... Frumoasă-i?... Eu nici n-am văzut-o... Ba nici nu știu unde șede... N-ați fi așa de buni să-mi spuneți?

TRĂILA *(ridicînd brațul spre el)*: Spune-ț-oi eu îndată.

ACHIM *(oprindu-l. Aparte lui Trăila)*: Dar fii cuminte, măi! Lasă că dreg eu lucrul acesta-ndată! *(Lui Costa.)* N-ai să mergi departe. Ursuț șede tocmai în casa asta. *(Arată casa din stînga.)* Ai sosit tocmai bine, că numai Paraschiva singură-i acasă. Poți să te-nțelegi cu dînsa iute.

COSTA: N-am frică. Îndată ce m-a vedea, i-oi cădea drag... Nu vă supărați, că vă duc fata cea mai frumoasă; vă chem și pe voi la ospăț... *(Intră în casa din stînga.)*

SCENA V

TRĂILA și *ACHIM*

ACHIM: Ha-ha-ha!

TRĂILA: Ce-ai făcut?

ACHIM: Te-am scăpat de pețitoru Paraschivei... El nu știe că l-am păcălit și că-n loc de Ursuț, l-am îndreptat la Efta Marcu... Aicea numai nevasta-i acasă... Costica tatii, hăbăuc și-ncrezut ce este, va-ncepe să se drăgostească cu ea, crezînd că-i Paraschiva... Ea o să strige: tulai!... Îi cunosc năravul... P-atuncea va sosi și bărbatul, pe care l-oi înștiința c-a intrat lupu-n stînă... Știi cît de grozav își teme nevasta... Va zbura-n casă și găsind pe necălitul acesta acolo, mi-ți-l-a pureca, de i-a trece de șagă să mai umble-n pețit pe la noi ș-a căuta să scape cît mai iute.

TRĂILA: Ce minte de popă!

ACHIM: Poate nu știi c-am fost cătană!... Acum haid' de-aici... Eu mă duc să spun lui Efta că i-a vinit un ospătoi. *(Pleacă cîntînd:)*

Cîte mîndre-am avut eu,
Să le strîngi, ai face-un tău;
Și pe cîte le-am lăsat,
Să le strîngi, ai face-un sat.

Haid! *(Ies amîndoi.)*

SCENA VI

ȘLOIM, apoi *GRUIA*, *NEVESTE*, *FETE* și *FECIORI*

ȘLOIM *(intră cîntînd din fluier și avînd înainte-și aninată de grumazi o măsuță încărcată cu tot felul de mărfuri mărunte)*: Chumperați! Chumperați! Dar aștheptați, răbdați, nu vă-ndhesați, che pe rînd toți chepetați... Chumperați!... Chumperați!... *(Nevestele, fetele și feciorii s-adună din toate părțile-n jurul lui.)*

GRUIA: Șloim! Parcă nu ți-s acasă caprele... Strigi să nu se-mbulzească oamenii... Dar n-am văzut pe nimene ca-n palmă.

ȘLOIM: N-ai văzut, dar vezi achuma... Unde mă ivesc eu, vine-ndhate lumea de fethe și nevesthe...

O NEVASTĂ: Ce mai dutean!

ȘLOIM: Las' ch'oi avea eu și mai mare acuș, numai să triesc vro doi ani între voi...

O FATĂ: Ce-ai de vîndut?

ȘLOIM: Ce vă place vouă... albhele și rhumenele...

TOATE: Nu ne treabă.

GRUIA: De cînd, elițe? Pîn-acuma toate vă rumeneați, de v-a mers vestea... *(Cîntă:)*

Săracile fetele,
Fetele, nevestele,
Cum își bat picioarele
Pe toate ogoarele
După ceapa cea ciorească,

Să se ungă și văpsească...
Potu-se tot rumeni,
Care-i hîdă, hîd-a fi...

TOATE: Nu ne treabă rumenele.

ŞLOIM *(lui Gruia)*: Thu blesthimatule... cu chinteca teu strici mie gheşeftul... *(Şloim, împresorat din toate părţile, începe a tîrgui cu ei.)*

SCENA VII

ACEIAŞI şi *COSTA*

COSTA *(ieşind din casă)*: Nu-i nime-n casă! Dar tata mi-a spus că ei m-aşteaptă cu masa pusă. Să-şi fi schimbat oare gîndul?... Nu se poate. Că doar au ştiut cine-i Costica lui Hîrşu!... Ş-apoi şi ficioru cela cu care vorbii aici îmi zicea că fata-i acasă... Oare nu de-aceea au lăsat-o părinţii singură, ca eu să pot vorbi cu ea în ticnă?... Aşa o fi!... Ştiut-au ei bine ce odor de peţitor le vine... Îhî... Mă duc s-o caut în grădină. *(Se rentoarce-n casă.)*

SCENA VIII

ACEIAŞI, fără *COSTA*, apoi *UN COVRIGAR* şi *UN TURTAR*

ŞLOIM: Iată un sephunaş... Chare se spele cu el, se face mai frumos dechit sorele... Iate un pheptene; cine se phepthene cu el îi creşte perul pene-n glezne... *(Nevestele şi fetele ieu în mînă lucrurile lăudate şi le privesc cu mirare.)*

UN COVRIGAR *(intră cu un coş de prăjituri şi cu o rudă de covrigi, recitînd)*:

Dacă vrei să-ţi uiţi de griji,
Ia-ţi jemlişte şi covrigi,
Carne friptă pe grătar,
Rachiu dulce şi amar!

UN FECIOR *(covrigarului)*: Dă-mi să gust rachiul dulce!

COVRIGARUL: Poftim.

FECIORUL *(după ce a beut)*: Vai ce rău m-a cuturat.

GRUIA: O fi pus crîşmarul vitriol mult în el. *(Ficiorii încunjură pe covrigar, cerîndu-şi de beut; iar el le dă pe rînd.)*

ŞLOIM: Iathe ş-o oglinde... chare se uită-n ea se vede tot thinere... *(Nevestele şi fetele iau oglinda una după alta şi se uită-n ea.)*

UN TURTAR *(intră cu două tipşii, recitînd)*:

Turtă dulce şi turtele
Haid' alegeţi dintre ele,
Că dau toate ca-n zădar:
Fetelor — cîte-un husar,
Păpuşi vii — nevestelor,
Drăguţe — feciorilor!

(Unii s-apropie de el şi-şi cumpără cîte ceva.)

GRUIA *(care între-aceste a ridicat un tureac de cizmă de pe măsuţa lui Şloim ş-a început cu el tîrguirea)*: Îţi dau douăzeci de griţari; dacă nu vrei, ţine-ţi turacul... *(Îl pune pe măsuţă.)*

ŞLOIM: Dhumnezeu se me bate de n-am pagube... dar fie şi cu douăzeci... *(Îi dă lui Gruia, care plăteşte şi pleacă. Între-aceste, toţi s-au dus.)* Aşthepthaţi!... Nu ve-ndhesaţi!... che pe rînd toţi chepetaţi!... *(Pleacă şi iese cîntînd din fluier.)*

SCENA IX

RUSALINA şi *COSTA*

RUSALINA *(îmbutuşind pe Costa din casă afară)*: Fugi d-aici, neruşinatule!

COSTA *(se-ntoarce cătră ea şi vrea s-o îmbrăţoşeze)*: Dar ce te prefaci, puiculiţo?!... Ştiu că ţi-s drag. *(Vrea s-o sărute.)*

RUSALINA: Cară-te, necuratule, că strig.

COSTA: Ce faci aşa gură, parcă nu cu ştirea ta am venit aici?!

RUSALINA: Cu ştirea mea?

COSTA: Îhî.

RUSALINA: Măi, doar ai căpiat.

COSTA: Dar nu te face cu boală, drăguță!... Au nu voi ați spus tătîne-meu să vin, că mă așteptați cu brațele deschise?

RUSALINA: Da-ți-oi eu îndată brață! *(Își ridică brațul să-l lovească.)*

COSTA: Auzi! Fii cuminte! Drăguță!

RUSALINA: Tulai!... Vine bărbatu... Dacă te-a găsi aici, te-a omorî-ndată.

COSTA: Bărbatu!... Ai bărbat?

RUSALINA: Da, prostule, nu vezi că sînt măritată?

COSTA: Asta n-am băgat de seamă... Tata mi-a spus că ești fată... Îhî!... Așadară de-atunci te-ai măritat!... Păcat!... Eu sînt bogat și cuminte... Îhî!... Da macar dă-mi o guriță. *(Vrea s-o sărute.)*

RUSALINA *(respingîndu-l)*: Tulai!... Iată bărbatu!... Ascunde-te iute, că te prăpădește.

COSTA *(privește-ngrozit în jur de sine)*: Dar unde?

RUSALINA: Iată colo-n hămbar. *(Costa sare iute acolo și s-ascunde-n hămbar.)*

SCENA X

ACEIAȘI și *EFTA*

EFTA *(intrînd repede, cu mînie)*: Muiere, cine a fost aici?

RUSALINA: Nimene.

EFTA: Nu umbla cu minciuni, că pățești o nepățită. Știu bine c-a vinit cineva la tine. Doară ș-acuma-i în casă. L-ai ascuns undeva? Spune iute unde-i, că-l toc în cap!

COSTA *(scoțîndu-și capul din hămbar, aparte)*: Auleo Doamne! *(Se retrage iute.)*

EFTA: Vorbește!

RUSALINA: Dar n-a fost nimene aici de cînd te-ai dus.

EFTA: Minți! Un om străin s-a băgat aici în casă. Doară ș-acuma-i înăuntru. Mă duc să-l caut. *(Intră repede în casă.)*

RUSALINA *(fugind la hămbar)*: Fugi, pentru numele lui Dumnezeu, că te omoară bărbatu.

COSTA *(scoțîndu-și capul)*: Sărăcuț de maica mea, la ce-am ajuns!

RUSALINA: Nu hodorogi atîta, ci iute afară și p-aci ți-i drumu, că dacă te-a vedea bărbatu, ți-i da pielea popei!

COSTA *(ridicîndu-se din hămbar)*: Doamne ajută! *(Își scoate un picior.)*

EFTA *(ieșind din casă furios)*: Nu-i nicăiri. *(Zărește pe Costa. Aparte:)* Iată-l-ai.

COSTA *(zărind pe Efta. Aparte)*: Iată pîrdalnicul! *(Se retrage iute în hămbar.)*

EFTA *(aparte)*: Lasă că te-nvăț eu omenie-ndată. *(Tare.)* Văd că l-am scăpat. Dracu să-l ducă!

COSTA *(scoțîndu-și capul, aparte)*: Mulțam d-tale. *(Se retrage iute.)*

EFTA: De ce stă hămbaru acela deschis?

RUSALINA: Dar știi că tot așa stă.

EFTA: Destul de rău. Astăzi sînt mulți oameni străini în sat; poate să vie cineva și să-l vază, mi-ar fi rușine. L-o închide. *(Se apropie de hămbar.)*

RUSALINA: Dă-i pace! Cum a stat pîn-acuma, poate sta și astăzi.

EFTA *(întorcîndu-se către ea)*: Dar nu vreu. Trebuie să-l închid.

COSTA *(scoțîndu-și capul, aparte)*: Sfinte Pantilimoane, fii cu mine! *(Se retrage iute.)*

RUSALINA: Eu nu înțeleg ce te-a ajuns.

EFTA *(privind-o crunt)*: Nu!? *(Aparte.)* Se teme dumneaei. *(Merge la hămbar și sloboade jos acoperișul.)* Așa. *(Aparte.)* Te-am prins, pîrlitule! *(Întorcîndu-se către ea.)* Unde-i lăcătu?

RUSALINA: Nu știu.

EFTA: Caută-l.

RUSALINA: Dar nu-i destul c-ai slobozit acoperișu? De ce vrei să-l închizi și cu lăcătu? Știi că-s numai niște tărîțe-n el.

EFTA: Vorbă scurtă: du-te și-l caută! Vreu să-ncui hămbaru.

COSTA *(ridicînd acoperișul hămbarului, își scoate capul, aparte)*: Maică Precesta, sfinte Spiridoane și voi toți arhangelii, nu mă lăsați! *(Se retrage iute.)*

RUSALINA: Doar o fi prin casă. *(Intră.)*

EFTA *(aparte)*: Nu-i scăpa, pîrlitule!

COSTA *(ridicînd acoperişul hămbarului, aparte)*: Auleo, Doamne, mă-ngroapă de viu. *(Se retrage iute.)*
RUSALINA *(dinlăuntru)*: Am găsit lăcătu.
EFTA: Adă-l afară.
RUSALINA: Nu pot dezlega cureaua. Vino şi vezi şi tu.
EFTA: Neputincioasă ce eşti. *(Intră repede.)*
COSTA *(scoţîndu-şi capul)*: S-a dus ursu!... Ş-acuma, băiete, pe picior!... *(Sare iute din hămbar, plin de tărîţe pe cap şi pe haine.)* Atunci să te văd, cînd mi-oi vedea ceafa! *(O ia la fugă.)*
EFTA *(ieşind cu lăcătul, îl zăreşte, aparte)*: Iată iepurele! *(Tare.)* Mai încet, băiete, mai încet. Să te văd cine eşti cel ce fugi din casa mea! *(Fuge după el.)* Să ne cunoaştem!
COSTA *(fugind)*: Nu doresc.
EFTA: Oameni, prindeţi-l, tălhar!

SCENA XI

ACEIAŞI, LICA SICA şi *POPOR*

LICA *(oprind pe Costa)*: Stai locului!
EFTA: Tălhar!
LICA: Tălhar! *(Aparte.)* Oare nu-i acela pe care-l caută jendarii?! *(Poporul împresură pe Costa şi unii vreu să-l bată.) (Tare.)* Nimene să nu cuteze a-şi pune mîna pe el.
EFTA: Ce ai căutat în casa mea, tălharule?!
COSTA: Eu tălhar! Nici neam de neam al meu n-a fost. Tată-meu îi bogătoi vestit. Avem cinci sfîrtaie de pămînt, patru boi. Am umblat multă lume şi ţară. Am fost la Lipova, la Timişoara, pînă la Beşcherec; dar aşa ruşine n-am păţit.
LICA *(aparte)*: El îi. Nici nalt, nici mic, prost la vorbă şi lăudăros. *(Tare.)* Minţi. Tu ai vinit să furi.
COSTA: Îhî... fata cea mai frumoasă... Am vinit să mă-nsor.
LICA: Te-oi însura eu îndată cu jendarii.
COSTA: Auleo Doamne! jendarii!
LICA: Haid' la casa satului!
TOŢI: Haidam! *(Lica şi feciorii împing pe Costa înainte şi ies toţi.)*

SCENA XII

TRĂILA şi *ACHIM*

ACHIM: Ha-ha-ha! Treaba a ieşit cu mult mai bine... Crezi acuma că te-am scăpat?
TRĂILA: Mare meşter eşti!
ACHIM: Nu de-a fitea-am fost cătană... Măi, da nu vezi tu că toţi cei ce au fost cătane dintre noi sînt mai oameni decît alţii cari au rămas tot acasă?!... Şi totuş ne bocim cînd ne duc la cătănie... Acuma poţi să te culci pe cea ureche de grija peţitorului.
TRĂILA: Acesta a păţit-o.
ACHIM: Pînă dimineaţa nu va scăpa din dubele... Chiar să şi scape, ruşinea ce-a păţit l-a sili să fugă de-aici, fără să-şi ia rămas bun... Iată şi Paraschiva... Acuma vă puteţi veseli... *(Se retrage-n fundul scenei.)*

SCENA XIII

ACEIAŞI şi *PARASCHIVA*

TRĂILA: Chivo dragă, văzutu-l-ai?
PARASCHIVA: Cum focu să nu-l văd!... Tocmai de-aceea fugii, că mi-i ruşine... Mi-a spus o fată c-acela era să fie peţitoru meu.
TRĂILA: Dă-l în păcate şi nu te necăji! Pară-ţi bine că s-a întîmplat aşa. Acuma doară nici tătîne-tău nu te-a sili să te măriţi dup-acel taie-fugă.
PARASCHIVA: Dar nu-nţeleg cum s-a-ntîmplat.
TRĂILA: N-avea grije. Haid' să ne bucurăm şi să ne veselim! Îmi vine să cînt. *(Cîntă:)*

Cruciuliţă de argint,
Amîndoi ne-am potrivit;
Cruciuliţă de aramă,
Amîndoi sîntem de-o samă
Şi la stat şi la umblat
Şi la ochi de sărutat
Şi la ochi şi la sprîncene
Ca doi porumbei la pene;

Tu năltuţă, subţirică,
Ca şi trasă prin verigă.

PARASCHIVA *(urmează cîntecul)*:

Tu năltuţ şi subţirel,
Ca şi tras printr-un inel;
Tu n-ai tată, eu n-am mamă,
Amîndoi sîntem de-o samă;
Tu n-ai fraţi, eu n-am surori,
Pare-ţi c-am picat din nori.
(Cîntă amîndoi.)
Amîndoi ca două flori,
Dimineaţa-n sărbători!

ACHIM: *(venind la ei)*: Destul, destul! Fugiţi că vine badea Ursuţ şi, cum îl văd supărat, n-ar fi bine să vă vază împreună... Iute, iute!... Lăsaţi pe mine, c-am să dreg eu treaba şi cu el. *(Trăila şi Paraschiva ies.)*

SCENA XIV

ACHIM şi *URSUŢ*

ACHIM: *Uică* dragă, de ce eşti aşa brumat, cînd tot satu se veseleşte?

URSUŢ *(oprindu-se)*: Ce grije ai tu de mine?

ACHIM: Da iaca, numa-aşa, mă mir.

URSUŢ: Miră-te!

ACHIM: De bună samă n-ai văzut ce s-a întîmplat, c-atunci şi d-ta te-ai prinde de foale rîzînd.

URSUŢ *(aparte)*: Tocmai d-aceea-s necăjit, c-am văzut.

ACHIM: A dracului păcăleală! Auzi acolo, să vie cineva-n peţite şi s-ajungă-n dubă.

URSUŢ *(aparte)*: Ştie tot. *(Tare.)* De cine vorbeşti?

ACHIM: De ficioru cela pe care l-au prins oamenii c-a vrut să fure şi l-au dus la casa satului tocma-acuma.

URSUŢ: Cine zice c-a vrut să fure?

ACHIM: Neica Efta l-a prins în hămbaru lui.

URSUŢ: În hămbar?

ACHIM: Acolo, zău... Bag-samă a vrut să se plimbe ca ţiganu din poveste... Sau doar o fi greşit drumu, că-i prost

ca gardu... de cîndu-s nu-l văzusem şi totuş adineoară mi-a spus din fir în păr tot, că pentru ce-a vinit în satu nost.

URSUŢ *(aparte)*: Ticălosu, m-a dat de gol. *(Tare.)* Ai vorbit cu el?

ACHIM: *Baş* în locul acesta.

URSUŢ: Şi ce ţ-a spus?

ACHIM: Că l-a trimis tată-său aici să vadă o fată şi că părinţii ei îl aşteaptă cu masa pusă. Acuma ştiu că s-or bucura ş-aceştia. Dar fie-le de bine! La ce vreu să-şi mărite fata după orice vîntură-ţară, parcă n-ar fi la noi destui ficiori!?

URSUŢ: Ce te mesteci tu-n treaba lor?

ACHIM: Bine zici! La ce-mi bag eu lingura unde nu-mi ferbe oala?! În adevăr, în loc să mă bucur, ar trebui să mă prindă mila, cum o să rîză de ei tot satu. O să-i mănînce ruşinea tîrgului.

URSUŢ *(aparte)*: Nimernic, ce inimă dulce se face!

ACHIM: Aşa batjocură nu s-a mai pomenit. Toate satele-or fi pline de-ntîmplarea asta şi ficiorii-n joc or descînta tot de ei... Şi iarăşi zic: aşa le treabă. Au lăcomit la ginere bogat, acuma meargă la dubă să şi-l scoată! Dar nu cred s-aibă obraz a merge. Cine dracu a văzut să-ţi aduci ginere din temniţă?! Ha-ha-ha! Dar rîde şi d-ta!

URSUŢ *(aparte)*: Auzi, afurisitu! Să rîd de mine însumi! *(Tare.)* Rîde tu; eu n-am sufletu să rîd de necazu altuia.

ACHIM: Ştiu, ştiu! D-ta eşti un om cumsecade. Nici n-ai fi făcut ca ş-aceia. Ai destulă avere şi nu lăcomeşti la ginere bogat. Nu-i mai urît decît un om hămăsit de bani. Acesta nu cunoaşte nici cinste, nici omenie şi n-are nimica sfînt. Un astfel de om e foarte ticălos. Nu-i aşa?

URSUŢ *(aparte)*: Auzi-l ce-mi spune-n faţă! Şi nu pot să-i trag o sfîntă palmă.

ACHIM: D-ta taci! De bună samă, de ciudă nu poţi grăi. Dar ce te amăreşti pentr-un părinte ca ş-acela? Nu-i vrednic să-ţi faci o clipită rea pentru el. Treaba lui. El ş-a sămănat, el ş-a ara. Haid' la joc şi dă-l dracului! *(Vrea să ia de braţ pe Ursuţ, dar acela îl respinge.)*

URSUȚ *(mînios)*: Măi, du-te în drumu-ți și dă-mi pace!
ACHIM: Apoi dacă ți-i așa milă de părintele acela, ar fi bine să te duci pînă la el și să-l ocărești ca p-un porc-de-cîne.
URSUȚ *(răstit)*: Măi!
ACHIM: Ș-apoi să-i dai sfatul cum să dreagă ce-a stricat.
URSUȚ: Cum, cum?
ACHIM: Spune-i să nu umble după potcoave de cai morți, ci să-și mărite fata dup-un ficior din satu nost; chiar sărac, numai să fie drag fetei; și să facă logodna chiar astăzi, c-aud că s-a și pregătit... Spune-i că numai așa poate scăpa de rușine... Iată vin și coriștii!
URSUȚ: Coriștii! *(Aparte.)* Atuncea eu mă duc de-aici!... *(Iese iute.)*
ACHIM: Fuge ca din pușcă... I-am pus iască-n ureche... *(Iese.)*

SCENA XV

CRĂCIUN, CORIȘTI, POPOR

CRĂCIUN: Ce rușine pe satu nost! O să meargă vestea ce s-a-ntîmplat la noi. Ruga noastră batjocorită. Iată că s-a și spart și toți s-au dus la casa satului. Haid' să cîntăm, doară s-or mai rentoarce oamenii.
TOȚI: Bine.
CRĂCIUN: Să cîntăm *Hora dobrogeană.* Știți, ce cîntarăm la Lugoj. *(Dă tactul.)*

COR*

Dobrogean scăldat în soare
Și în marea mișcătoare,
Mă simțeam de jale plin,
Căci pe lume-eram străin.

Marea Neagră se-nălbește,
Saltul ei își îmblînzește,
Dunărea cu al ei val
Face pod din mal în mal.

* Cuvintele de V. Alecsandri, muzica de D. Popovici.

Tinde-acum frățească mînă
Peste Dunărea română,
Măi bădiță din Carpați
Și din cîmpii cei bogați!

Ca să vază lumea-ntreagă
Hora strînsă care leagă
Pe munteni, pe moldoveni,
Într-un snop cu dobrogeni.

Vom avea noi de mirese
Ale țării flori alese,
Vom avea de lăutari
Ale mării valuri mari.

Și în horă vor fi față,
Prin a timpurilor ceață,
Împărații frați Asani
De pe culmea din Balcani!

(Pînă cînd corul cîntă, poporul se adună încetul cu încetul din toate părțile și ascultă cîntarea. După cîntare, coriștii se resfiră între popor.)

UN FECIOR: Cui îi trebuie mire, fete? Meargă la dubă și-l scoată.
FETELE: Nu ne trebuie.
O NEVASTĂ: Că doară n-a vinit să se-nsoare.
ALT FECIOR: Ba da. A venit în pețit, dar a pățit.
TOȚI: Ha-ha-ha!
O FATĂ: Oare la care a vinit?
ALTĂ FATĂ: Doară tocmai la tine.
FATA PRIMĂ: Eu nu-mi frămînt atîta capu cu măritișul ca tine.
A TREIA FATĂ: Doară la Todosia, că ea ș-a așteptat pețitori din alt sat.
A PATRA FATĂ: De unde știi?
UN FECIOR: Nu vă sfădiți, fete, pentr-un pețitor. Lasă că vine și rîndu vost!

ALT FECIOR: Am și văzut unu. Era călare p-un măgar. Paraschiva a și fugit să-l vază.
O FATĂ: Oare nu la ea a vinit pețitoru închis? Așa auzisem că la ei s-a așteptat unu.
ALTĂ FATĂ: Se poate. N-o văd aici.
A TREIA FATĂ: Doară s-a dus cu tată-său să-l scoată din dubă. *(Toți se retrag în fund.)*

SCENA XVI

ACEIAȘI, URSUȚ și RAVECA

RAVECA: Ce rușine! Ce rușine!
URSUȚ: Taci și nu-mi piuna atîta!
RAVECA: Ț-am spus să nu ne facem treabă cu oameni străini, dar nu m-ai ascultat. Acuma na-ți-o frîntă, că ț-ai dres-o. Tot satu o să rîză de noi. Stau să m-ascund sub pămînt.
URSUȚ: N-a rîde nime, că nu s-a ști c-a vrut să vie la noi.
RAVECA: Dar a spune el, numai să scape.
URSUȚ: Poate spune ce-a vrea, că l-oi da de minciună.
RAVECA: Te lapezi dar și d-ta de el?
URSUȚ: Doară n-am mîncat ceapa cioarei să-i spun adevărul.
RAVECA: Văzutu-l-ai?
URSUȚ: Dă-mi pace. Mai bine nu l-aș fi văzut.
RAVECA: Un taie-fugă, un tîndală, un prost și jumătate! După un astfel de neblesnic să fi măritat noi odoru nost de fată?! Trăila-i voinic.
URSUȚ: Nu-mi vorbi de el. Copilu nimănui.
RAVECA: Dar mi-ai spus că el a avut un tată cinstit, care ț-a fost prieten bun.
URSUȚ: Nu-i adevărat. A fost un sărăntoc.
RAVECA: Dar mi-ai zis odată că el a avut și stare.
URSUȚ: A fost plin de datorii și n-a lăsat nimica.

SCENA XVII

ACEIAȘI și LICA SICA

LICA: Bade Ursuț! Bade Ursuț! *(Poporul s-adună-n jurul lor.)*
URSUȚ: Ce vrei?
LICA: Vino iute la casa satului.
URSUȚ: De ce?
LICA: Ficioru prins zice că-i nevinovat și c-a vinit la d-ta.
URSUȚ: La mine?
LICA: Zice c-a vinit în pețite și că d-ta l-ai așteptat.
TOȚI: Așa?
URSUȚ: Minte.
LICA: Dar vino și-i spune-n față.
URSUȚ: Nu mă duc.
LICA: Jendarii te poftesc.
TOȚI: Jendarii!
URSUȚ: Nu-l cunosc. Nu știu cine-i. Minte nerușinat.

SCENA XVIII

ACEIAȘI și ACHIM

ACHIM *(încet lui Ursuț)*: Om cumsecade și suflet bun ce ești, nu-i frumos ce faci. Ai lăcomit la ginere bogat și iată-l lași de rușine. Du-te, scoate-ți-l!
URSUȚ: Taci!
ACHIM: Ba nu tac, ci mă duc să vestesc la frunză și iarbă că cine ești.
URSUȚ: Să cutezi numai!
ACHIM: Uiți c-am fost cătană și nu mă tem. *(Către popor.)* Oameni buni!...
URSUȚ *(sare la el și-i astupă gura)*: Taci!
ACHIM *(încet lui Ursuț)*: Voi tăcea dacă-i face ce ț-oi spune.
URSUȚ: Ce?
ACHIM: Mărită-ți fata după Trăila.
URSUȚ: Ba.

ACHIM: Atunci dar mă duc să te fac de rîs în sat.
URSUŢ: Mai bine mor.
ACHIM: Fă ce ţ-am spus şi nu trebuie să mori.
URSUŢ: Dup-un sărăntoc!...

SCENA XIX

ACEIAŞI şi *GRUIA*

GRUIA *(intrînd, ţine într-o mînă turacul de cizmă cumpărat de la Şloim, iar în cealaltă o hîrtie)*: Am început să descos turacu cumpărat de la Şloim şi iată ce găsii în el! *(Arată hîrtia.)*
TOŢI: O scrisoare!
ACHIM *(apucă hîrtia şi o citeşte iute)*: Un testament!
URSUŢ *(spăriat)*: Al cui?
ACHIM: Vino să ţi-l arăt. *(Amîndoi trec la o parte şi vorbesc încet.)* E testamentul făcut de tatăl lui Trăila, în care zice că lasă toată averea lui în grija d-tale, pînă ce fiu-său va fi de-nsurat.
URSUŢ *(aparte)*: M-am prăpădit.
ACHIM: Care va să zică te-am prins cu mîţa-n sac. Tata lui Trăila ş-a lăsat toată averea în grija d-tale, iar d-ta ai pus mîna pe ea, crezînd că nu se află nici o scrisoare. Bietu om, s-o fi temînd să nu piară scrisoarea, de-aceea o cusu-n turacu cizmei. Acuma pricep pentru ce-ş arăta el cizma lui Trăila, cînd nu mai putea vorbi. Se vede că te-a cunoscut, om de omenie ce eşti!
URSUŢ: Taci, pentru Dumnezeu, şi nu mă da de gol pe gura oamenilor!
ACHIM: Dai pe Paraschiva după Trăilă?
URSUŢ: Dau.
ACHIM: Aşa-i bine... *(Întorcîndu-se către popor.)* Oameni buni, scrisoarea asta-i un petec de hîrtie rea... Mă duc la tălharu acela... Eu îl cunosc... *(Aparte.)* O să aduc pe Trăila şi pe Paraschiva. *(Iese.)*

SCENA XX

ACEIAŞI fără *ACHIM*

GRUIA: Al dracului cizmar a fost ş-acela! Auzi acolo! Să bage el hîrtie-n turac! O fi fost vrun meşter-strică... Un cîrpaci...

SCENA XXI

ACEIAŞI şi *ACHIM* cu *TRĂILA* şi *PARASCHIVA*

ACHIM *(arătîndu-i lui Ursuţ)*: Iată-i-ai! Nu le mai trebuie decît binecuvîntarea d-tale!
TRĂILA ŞI PARASCHIVA *(vin înaintea lui Ursuţ)*: Tată!...
URSUŢ: Noroc şi-ntr-un ceas bun, fiii mei!
GRUIA *(apropiindu-se de o fată)*: Da tu nu vrei să fii jupîneasă cizmăşiţă?
FATA: Nu.
GRUIA *(cu dispreţ)*: Nu ştie mocanu de ce-i bun şofranu...
PARASCHIVA *(cîntă)*:

La fîntîna cu izvor
Se-ntîlneşte dor cu dor
Şi fac legea fetelor...

TRĂILA *(cîntă)*:

Legea fetei că-i făcută:
Prinde-o-n braţe ş-o sărută
Şi n-o lăsa să se ducă!

PARASCHIVA *(cîntă)*:

Bade, doru de la tine
Peste cîte dealuri vine
Şi nu-l poate opri nime,
Nici ţigan cu cetera,
Nici român cu fluiera,
Numai eu cu inima.

TRĂILA *(cîntă)*:

Mîndră, mîndruliţa mea,
Mîndr-ai fost la maică-ta,

Mîndră-i fi la casa ta,
Mîndră-i fi nevasta mea!

TRĂILA ȘI PARASCHIVA *(cîntă împreună)*:
S-a vestit lumea de noi
Că ne iubim amîndoi
Lasă lumea să vorbească,
Numai mîndru(-a) să-mi trăiască!

TOȚI: Să trăiască!
CRĂCIUN: Coriști, să cîntăm și noi o horă.

COR

Hora Sinaiei *

Ian privește colo-n vale
Printre flori ce vesel joc;
Cum se-nvîrte hora mare,
Hora veselă cu foc.

Inimioară, inimioară,
De ce repede zvîcnești?
De ce oare dintr-odată
Din grea iarnă te trezești?

E mîndruța, e iubita,
E frumosul puișor,
Este dalba Mărioară,
E cerescul meu odor.

Cu gurița-i rumeioară
Și c-un zîmbet îngeresc,
Ca-a mea mîndră Mărioară
Alta n-o să mai găsesc.

Bine-ai venit,
Bine-am găsit,

* Cuvintele și muzica de G. Ventura.

Prea scump odorul meu;
Haidem în joc,
Haidem cu foc,
Uitînd de orice greu. *(bis)*

Așa și tot așa,
Chiar pînă va nopta,
Să tot săltăm
Și să ne bucurăm;
O, scump odorul meu!

ACHIM: Ș-acum la joc. Cîntă țigane: *Pe picior! (Muzica începe să cînte și toți joacă.)*

UN FECIOR *(chiuie-n joc)*:
Uiuiu că iu mă cheamă,
Iepurașu-i bun de zamă;
Iepuroaica de friptură,
Mîndra de pupat în gură.

ALT FECIOR *(chiuie-n joc)*:
Săracile fetele,
Gura dulce place-le;
De le-ai da cu lingura,
Și tot nu le-ai sătura!

AL TREILE FECIOR *(chiuie-n joc)*:
Lelișoară de pe plai,
Spune-mi gura cui o dai?
Dă-mi-o mie-n datorie
Pînă la Sîntă Mărie!...

(Veselie generală.)

(Cortina.)

CÎŞTIGUL MORAL

Impresiuni de la o adunare

(Monolog)

Cetit-am în ziare apelul călduros,
Ca oamenii cu carte, poporul cel de jos,
Toţi cei ce vreu cu rîvnă cultura românească
Să vie l-adunare, cu drag să chibzuiască,
Că cum să dăm nainte! Cetindu-l, mi-a plăcut
Că-n urmă se trezeşte ş-acest ţinut tăcut...

M-am dus şi eu în grabă ş-acolo am găsit:
Domni, doamne, domnişoare, popor însufleţit;
Preoţi cu brîne roşii, notari şi advocaţi,
Proprietari şi dascăli, toţi bine îmbrăcaţi,
Şi dame-n eleganţă, gătite ca de bal,
Iar cîteva purtară costum naţional;
Ţărancele, ţăranii, de nuntă toţi şi toate,
Belşug şi stare bună zării pe domni şi-n gloate.
Văzînd aceste toate, simţeam o veselie,
Crezînd că unde este atîta bogăţie,
Desigur se va face culturei noastre mult,
Căci numai neamu-acela trăieşte care-i cult...

Şi iată ia cuvîntul un domn şi ne propune
S-alegem preşedinte; şi-ndată-ncep să sune
Deodată două nume, atît de-nverşunat,
De s-a văzut că două partide vechi se bat;
Doi protopopi de frunte erau ce-i candidase,
Unul cu plete-n ceafă, celalt cu barba rasă.
Uimit, gîndeam că dacă ş-acum se-nfoacă, oare
Ce-o fi de-aci-nainte, cînd scopuri mişcătoare
Vor naşte la discuţii?! Şi, zău, mă bucuram,
Ştiind că-nsufleţirea ridică orice neam.
Ş-un glas puternic strigă: „Să fie amîndoi!“

Iar obştea consimţeşte. La nime ca la noi!
Şi ei ocupă locul; cel mai bătrîn se scoală,
Surprins de cinstea mare, cu vocea sa domoală,
Ne ţine-o cuvîntare, pornind de la Adam,
Dă-n vremuri neguroase, vorbind de Jafet, Cham,
De frunză şi de iarbă, numai de-aceea nu,
Ce-i scopul adunării. Şi după ce tăcu,
Ia vorba cel mai tînăr, răspunde-n limbă-aleasă,
Începe chiar din Roma, a lumii-mpărătească,
La Romulus şi Remus, la marele Traian,
Vorbeşte de strămoşii cărora Stan şi Bran,
O spune cu mîndrie, li-s vrednici următori...
Ca viforul pe mare, ce tună pînă-n nori,
A izbucnit deodată un foc de „Să trăiască!"
Entuziasmul crîncen era să nu sfîrşească;
Pe urmă însă totuşi mereu se limpezi,
S-au pus şi secretarii şi-n ordinea de zi
Cestiunea culturală vini să se dezbată...

Acu-i acu! gîndisem cu mintea mea-nsetată,
Acum o să urmeze o viuă discuţiune,
Mulţime de propuneri, tot practice şi bune,
Menite să ridice cultura din popor,
Vorbiri înflăcărate, cari inimei dau zbor,
Ce-nalţă-nsufleţirea şi pungile desfac...
Dar ce-i? N-aud nimica, deodată-s muţi şi tac,
Chiar nime nu ia vorba, tăcere de mormînt.
Prezidiul, cum vede că vorbitori nu sînt,
Întreabă dacă obştea primeşte unanim
Propunerea programei? Şi toţi răspund: „Primim!"
Aceştia, cum se pare, n-au datina defel
Să facă multe vorbe, ci tac şi fac cu zel.
Prea bine. Toţi românii de s-ar purta aşa!
Căci, zău, sosit-a vremea ca-n loc de-a declama
Tot vorbe-nflorilate, să-ncepem în sfîrşit
A şi produce fapte, ce-nalţă-un neam strivit!...

Ş-o listă se deschide şi membrii se invită
Să sprijine şi-n faptă propunerea primită!
Trei-patru scriu îndată o sumă oarecare,
Al cincile amînă, al şesele nu are,

Al şeptele va strînge de-acas-o listă lungă,
Al optăle se scuză că teacă şi că pungă,
Al nouăle dă fuga, dar este prins în dos
Şi scrie-se în listă de silă bucuros,
Al zecelea atuncea deschide punga sa,
Cînd află că-n ziare şi el s-a publica...
Iar alţii mai „cu minte" răciţi de-nsufleţire,
Ies unul cîte unul să scape de plătire;
Doi tineri aprigi însă se duc în urma lor,
Ţinînd o vînătoare de oameni prin popor,
Şi dacă prind pe unul, mi-ţi-l aduc cu fală
S-ajutore şi dînsul cultura naţională,
Chiar nime nu rămîne neprins sau nendemnat,
Dar truda tot nu scoate prea mare rezultat.
Cînd nu se mai găseşte la pungă nici o cheie.
Măreaţa adunare în urmă se încheie.
Şi ambii preşedinţii ţin cîte-o cuvîntare,
Lungi cît o zi de vară, vorbind de zelul mare
Al tuturor! Un altul le mulţumeşte lor
De tactul fin. Ş-atuncea domni, doamne şi popor
Scot iar o „Să trăiască!" Şi ies cu toţi din sală...
Eu stam pe gînduri triste, căci treaba culturală
Ce s-a făcut aicea părea o parodie:
Puţine fapte-n silă şi multă gălăgie!
Atît a fost, dar, totul la ce ne-am adunat?
Aşa lucrăm cînd scopul ni-i mare, neamînat?!...

Şi dezgustat de toate, voiam să plec încet,
Cînd vine-oarecine, mă cheamă la banchet.
Flămînd, mă duc cu dînsul ş-ajung la circima mare,
Ce-acuma se numeşte „Otelul Neatîrnare".
Acolo dau de lume de două ori mai multă
La mesele-ncărcate; ea dusă chiar ascultă
Pe-un vorbitor ce ţine toast cu fraze mari
Şi-mbată mintea-n oameni, stîrnind aplauze tari;
Iar după dînsul alţii, vro zece-douăzeci
Se-ntrec unii pe alţii în vorbe largi şi seci...
Pe mese, într-aceste, s-aduc necontenit
Butelci cu vinuri scumpe; dar cînd e de plătit,
Un domn ce-n adunare nici nu s-a prezentat,
Plăteşte, toate, toate... Ci iac-un alt bărbat,
Ce ne-a fugit de-acolo, se supără şi spune

S-aducă iar atîtea, dar vinuri mult mai bune,
Şampanie, căci dînsul voieşte să plătească,
S-arate cum petrece elita românească...
Şi altul, apoi alţii vreu un banchet domnesc,
Prin ploaia de toasturi, butelcile pocnesc...
Iar lăutarii cîntă de dragoste şi jale,
Nălţînd însufleţirea la vîrfuri epocale...
Alt domn, ce-n adunare a zis că n-are bani,
Ia un tăier ş-adună parale la ţigani;
Şi nimeni nu se scuză, nu trebuie-ndemnare,
Toţi ştiu c-ar fi ruşine să nu dea fiecare;
Deschid portfoiul iute şi toţi aşteaptă gata
Tăierul să se umple de bănci cu ridicata...

„La joc! la joc!" s-aude strigînd un june-n uşe
Şi cîţiva tineri pleacă, punîndu-şi toţi mănuşe,
Mai mulţi rămîn la mese. Sătul de-atîte vorbe,
Mă duc şi eu în sală, dezgustul să-mi absoarbe
Frumseţea femeiască şi dansul românesc.
Se joacă Ardeleana, joc mîndru, pitoresc
Şi plin de poezie! Dar mai că n-o cunosc:
Nu-i tact, nu-i foc, nu-i farmec, ci ropot, tropot, trosc,
Ca cei ce n-o prea joacă şi nu li-i îndemînă...
Dar după moda nouă, petrecerea română
Începe cu-Ardeleana, şi dînşii fac aşa...
Ci mult nu pot s-o ducă şi prind toţi a juca
Un vals şi iată-nvie, au aripi la picioare
Şi-ntr-un vîrtej feeric, gîndeşti că vreu să zboare...
Şi joacă, joacă-ntruna străine, româneşti,
Acele bine, aste să nici nu le priveşti;
Mă-ntorc dar de la ele la mîndrele costume,
De care mi se spune că-s româneşti anume;
Sînt pistriţe,-mpănate, au văl, mărămi şi flori,
Privesc cu bănuială mulţimea de culori;
Nu ştiu de-s poporale, dar ştiu, durere, bine
Că cele ce le poartă vorbesc tot limbi străine...

Destul! Scîrbit de cele ce mi se-nfăţoşară,
Cu trenul mai de-aproape pornii acasă iară...

A şeptea zi-n gazete dau de-un raport, în care
Citesc că adunarea, chiar peste aşteptare,
A reuşit prea bine. „Cîştig material
N-a fost prea mare, însă e mult cîştig moral..."

Avem sau ba foloase din astfel de-adunare:
Birtaşul, croitorul e sigur cum că are!

ȘTEFAN-VODĂ CEL TÎNĂR

Tragedie istorică în 5 acte și 3 tablouri

PERSOANELE:

ȘTEFAN CEL TÎNĂR, Domn al Moldovei
MAGDA ARBURE, Doamna
ARBURE, hatman
NICHITA, *TOADER* } fiii lui Arbure
PETRU CĂRĂBĂȚ, vornic mare
DESPINA, fiica lui
ȘERPE, postelnic
IVAȘCU, logofăt
SIMA, vistiernic
COSTEA, pîrcălab
CUCUTĂ, *SFREDELUȘ*, *DRINGOI* } slugi domnești
UN SOL
UN BOIER
AL DOILEA BOIER
UN OM DIN POPOR
ALT OM DIN POPOR
UN CURIER
UN UȘIER
UN MARTOR
ALT MARTOR
BOIERI, DAME DE ONOARE, OSTAȘI, PRINZONIERI TĂTARI, POPOR.

Scena se petrece în secolul al XVI-lea.

Actul I la Hărlău în 1518, în ziua sfîntului mucenic Dimitrie; actul II la Hărlău în 1522; actul III la Hărlău în aprilie 1523; actul IV la Roman în septembre 1524; actul V la Hotin în 14 ianuarie 1527.

ACTUL I

Partea dinainte din sala tronului.

SCENA I

CĂRĂBĂȚ, BOIERI, POPOR

CĂRĂBĂȚ
(adresîndu-se adunării)

Fanfarele să cînte și tobele să bată,
Toți oamenii să-mbrace găteala mai bogată;
Căci ziua bucuriei și nouă ni-a sosit
Și vodă la Coroba învins-a strălucit!

TOȚI

Trăiască vodă!

CĂRĂBĂȚ

Cruzii tătari s-au scos din țară.
Oștirea-nvingătoare și Domnul vin pe seară!...
Dar bucuria noastră mai are și-alt izvor:
Rentors de la bătaie, cu suflet rîvnitor,
Măria-sa va duce cu drag la cununie
Fecioara ce-și alese domniță ca să-i fie...
Podoaba cea de fete va perde un farmec rar,
Dar tronul se-nzestrează c-un scump mărgăritar!...

TOȚI

Trăiască-ne Domnița!

CĂRĂBĂȚ

Ce mare sărbătoare!
Vom prăznui deodată și lupta-nvingătoare
Și nunta cea frumoasă. Cu toții, mare, mic,
Ne-om prinde-n horă lungă cu mirele voinic!...
Să vază lumea toată ce mult, ce drag iubește
Moldova pe acela ce-o-nalță bărbătește!...
Acum plecați și faceți întocmai cum v-am zis!

(Încep toți să iasă.)

UNUL DIN POPOR

Dar birul mai scădea-va?

UN BOIER
(țăranului mai de sus)

Măi, ce te faci de rîs?

ALTUL DIN POPOR

E Sîn-Dumitru astăzi și n-am nimic pe vatră.

(Ies toți. Afară s-aude un rîset.)

CĂRĂBĂȚ

Ce-i? Cine rîde-acolo?

SCENA II

CĂRĂBĂȚ și ȘERPE

ȘERPE

Eu, căci nu sînt de piatră
Și n-am putut sta rece, oricît m-am stăpînit.

CĂRĂBĂȚ

Și ce-ți stîrnește oare ăst rîs afurisit?

ȘERPE

O pricină hazlie. Mi-ai gîdilat urechea
Cu pozna ce-ai jucat-o. Mai rîd ș-acuma... *(Rîde.)*

CĂRĂBĂȚ

(aparte)

Strechea
Își bate joc de mine. *(Tare.)* Te-astîmpără!

ȘERPE

Să fac
Ca dumneata acuma?

CĂRĂBĂȚ

Dar cum?

ȘERPE

La toți pe plac...
Te-am auzit aice vorbind cu bucurie,
Cu foc și-nsuflețire. Erai o rîvnă vie.
Atîta domirire, putere-aș ca să zic:
Atîta fățărie, n-aș fi crezut.

CĂRĂBĂȚ

Nimic
Să nu mai zici!

ȘERPE

Te superi? Te rog, fii bun, mă iartă!
Nu vreu să-ți nasc durere, să mai stîrnesc vro ceartă.
Din Perecop pe vară tătarii s-au pornit,
Cu Alb-sultan în frunte, spre noi au năvălit,
Ș-ajuns-au la Șerbaica, toți zmei ca din poveste...
Atuncea Domnul Ștefan a dat Moldovei veste
De sîrg ca să se strîngă. Și toți plecară-n sus,
Josenilor în frunte pe dumneata te-a pus.
Trecurăți Prutul iute la Ștefănești de Vale
Și-n gurile Corobei izbiși tătarii-n cale;
În Prut necași mulțime și-n Ciohrul mlăștinos
Prinseși pe mulți în fugă, călare și pe jos.
Așa pățiră-n urmă și doi mărzaci de frunte:
Tamiș, Bicaz, ce-n spate duceau la rane crunte.
Abia sultanul falnic, la cap și el rănit
Și puțintei scăpară la Nistrul înroșit...
Această biruință fu fapta dumitale,
Dar toată vrednicia se dă Măriei-sale;
Hatmanul vine-alături cu vodă-nvingător,
Iar dumneata ai partea să duci cununa lor...
Grozavă supărare ar resimți oricine;
Dar dumneata ești meșter, te știi preface bine;
Ascunzi mînia-n suflet și faci obraz vioi,
Gătind primiri frumoase cu drag pentr-amîndoi!

CĂRĂBĂȚ

De unde-ți iei curajul să-ți rîzi așa de mine?

ȘERPE

Eu? Ba. Chiar dimpotrivă. Te-admir. Eu știu prea bine
Că ai o fată mare și mult ai plămădit
S-o urci la tronul țării... dar, vai, n-ai izbutit,
Căci Arbure bătrînul cu minte pizmăreață
Păinjenat-a ochii lui vodă pe viață:
Și însuși își mărită nepoata după el.

CĂRĂBĂȚ

Dar vodă ș-a ales-o.

ȘERPE

Nu-i Arbure mișel?
Dar știi cine domnește acum în astă țară?
Ștefan cel Tînăr oare? E amăgire-amară.
El e numai unealta, iar omul nentrecut
E Arbure vicleanul.

CĂRĂBĂȚ

Dar el l-a și crescut.
I-a dat și-i dă povețe.

ȘERPE

Așa-i! Cer dar iertare!
Uitasem zău cu totul că simți îndatorare
Să-ți aperi de orice vorbe hatmanul rău cîrtit:

El ț-a făcut mult bine, de griji te-a mîntuit.
În loc s-aștepți acuma, cuprins de gînduri grele,
Să-ți vină Domnul-mire, croind sorți bune, rele:
Scăpat de-o grea povară, ce multe griji stîrnea,
Stai liniștit cu fata, ce nimeni nu ți-o ia.
Și n-ai să faci alt lucru, decît s-alergi îndată,
Vestind mulțimii nunta domnească, minunată:
„Podoaba cea de fete va perde-un farmec rar,
Dar tronul se-nzestrează c-un scump mărgăritar!"

CĂRĂBĂȚ

Dar taci!

ȘERPE

Deci tac, căci unde sînt fapte grăitoare,
E mult să zici o vorbă. Cu oastea-nvingătoare,
În fruntea ei cu vîlvă, veni-va omul bun
Și va vorbi de sine fudul ca ș-un păun.
De-acuma fala-i mare și mai măreț va crește,
Căci dacă la Coroba dăduși pept vitejește,
Ni te-au trimis acasă, că nu mai trebuiești,
Să faci primire-aicea învingerii domnești!...
Cînd ai pornit de-acolo, jignit în vrednicie,
De nou s-aprinse lupta și el cu vitejie
O stinse ș-astăzi zice că dînsul a învins...
Dar pizma ce-ți nutrește cu asta nu s-a stins!
(Încet.) Căderea lui în luptă era să-ți dea scăpare.
Vrun om putea să-ți facă această slujbă mare.

CĂRĂBĂȚ

Ce ticălos!

(S-aude un sunet de trîmbiță.)

SCENA III

ACEIAȘI Ș-UN CURIER

CĂRĂBĂȚ
(curierului)

De unde?

CURIERUL

Din tabără. Aduc
Răvaș Domniței de la Măria-sa. —

ȘERPE
(aparte)

Năuc!

CĂRĂBĂȚ
(curierului)

Dar cum e vodă?

CURIERUL

Bine.

CĂRĂBĂȚ
(cu foc)

Și Arbureștii? Spune!

CURIERUL

Toți trei au stat în frunte, dar ca și prin minune,
Numai bătrînul singur din toți a căpătat
O rană.

CĂRĂBĂȚ
(cu foc mai mare)

Grea?

CURIERUL

Ușoară.

CĂRĂBĂȚ
(abătut)

Ușoară!
(Curierul salută și iese.)

SCENA IV

CĂRĂBĂȚ și ȘERPE

ȘERPE

Ce-ngrijat
Ai întrebat de dînșii!... Te-ai speriat că moartea
I-a strîns pe toți din viață. Și mai ales de soartea
Hatmanului ți-e teamă! Ce suflet bun, curat!
Ce om de omenie!... Dar ei te-au supărat!
Răi oameni! Nu-ți făcură pe voia-ți tăinuită
Și n-a murit nici unul.

CĂRĂBĂȚ

Ce limb-afurisită!

ȘERPE

Hatmanul se rentoarce rănit, ș-a merge drept

În mijlocul prostimii, bătîndu-se pe pept,
Că nu-i viteaz ca dînsul. Norodul ca-n beție
Îl va purta pe umeri... și partea-ți o să fie
De-a-i împleti cununa.

CĂRĂBĂȚ

Pe loc te prăpădesc.

ȘERPE

S-ar bucura hatmanul, văzînd că se sfădesc
Potrivnicii-i... Mai bine să-ntindem mîna-n mînă
Și cu puteri unite să-l dăm jos în țărînă
Și să-mpărțim puterea!

CĂRĂBĂȚ

La mișelie soți?

ȘERPE

Dar asta nu-i rușine... Răspunde: vrei și poți?

CĂRĂBĂȚ

Nu vreau. E mîrșăvie.

ȘERPE

O dulce răzbunare,
Ce-astîmpără-n pept ura.

CĂRĂBĂȚ

Dar peptul meu nu are
Nici ură, nici mînie.

ȘERPE

Nu? N-am știut. Frumos!
Mă-nchin dar dumitale smerit cu fața-n jos.
Un suflet așa mare, zău, este raritate!
Nu vreai dar răzbunare? Îl ierți ca și p-un frate?
Ești liniștit cu totul?... Așadar, plec și eu,
Să nu-ți fac supărare; s-ai timp, iubitul meu,
D-a face pregătirea la falnica primire
A celor cari acuma ț-aduc tot fericire...
Te rog, cumva să nu uiți să se-mpletească dar
Lui Arbure o mîndră cunună de stejar!
Eu merg în tîrg îndată să spun cu bucurie
Mulțimii fericirea ce-acum o să ne vie:
„Podoaba cea de fete va perde-un farmec rar,
Dar tronul se-nzestrează c-un scump mărgăritar!"

(Iese rîzînd.)

SCENA V

CĂRĂBĂȚ
(singur)

Nimernic! Rîde, rîde!... De s-ar neca îndată,
Să nu mă mai înghimpe cu limba-i blăstemată!...
M-a dat de gol vicleanul!... A spus ce-am tăinuit:
Că-s umilit pe viață, că sînt batjocorit.
În mine clocotește o răzbunare cruntă
Și vorba-i mușcătoare și mai grozav mă-nfruntă.
Răbdarea mea-i sfîrșită!... Și jur pe Dumnezeu,
Că voi izbi cu groază... Sau Arbure sau eu,
Ne-om perde viața-n luptă!

SCENA VI

CĂRĂBĂȚ și *DESPINA*

DESPINA
(intrînd, aparte)

Aci voi ști vro veste
Și de Nichita.
(Zărește pe tată-său și tresare)
Tata!

CĂRĂBĂȚ

Despino, dar ce-ți este?

DESPINA

Nimic

CĂRĂBĂȚ

Nu poți ascunde, căci văd pe fața ta
O frică-ngrozitoare.

DESPINA

Dar nu-i nimic.

CĂRĂBĂȚ

Așa?
Nu vreai să-mi spui? Aceasta-i iubirea ta curată?
Aceasta-i ascultarea ce-mi datorești?

DESPINA

Dar tată!

CĂRĂBĂȚ

Sînt bunul tău părinte și trebuie să știu
Ce gînd te mistuiește; s-ajut, pîn' nu-i tîrziu!

DESPINA

S-ajuți? această vorbă mi-a dat curaj...

CĂRĂBĂȚ

Vorbește!

DESPINA

Ț-oi spune dară totul, ce-n suflet mă muncește.
Iubesc!

CĂRĂBĂȚ

Prea bine, dragă. Iubirile ne vin
Din rai ca ș-o schinteie ce-aprinde viață-n sin.
Iubirea-i cea mai scumpă podoabă femeiască,
Și Dumnezeu făcut-a femeia să iubească.
Iubește dar, Despino; eu nu mă-mpotrivesc
Și cred că mîndrul june, de neam bun, strămoșesc,
E vrednic d-al tău nume.

DESPINA

E vrednic, căci întrece
Pe toți din astă țară; ba știu că nici în zece
N-ai mai găsi ca dînsul... E vrednic, vrednic zău!
Frumos ca ș-un luceafăr, voinic ca pui de zmeu.
E fala țării noastre!

CĂRĂBĂȚ

Dar spune-mi-l pe nume!

DESPINA

Și nu-l ghicești din vorbe? Dar nu-i ca el în lume!
Nichita...

CĂRĂBĂȚ

(tresărind)

Arbureanul!

DESPINA

Da

CĂRĂBĂȚ

(aparte, cu groază)

Mare Dumnezeu!

DESPINA

Îți place dumitale? Ales-am bine eu?...
Iubit de țara toată, cinstit cu vrednicie,

În rîndul tinerimei stă-n frunte cu mîndrie;
Urmaș de sînge falnic al tatălui vestit,
Pe calea vitejiei cu foc l-a însoțit;
Renumele, mărirea, legat-au-p-a lui frunte
Cununa nemuririi din cîmpul luptei crunte...
Vezi dar, iubite tată, că-i vrednic el de noi,
Deci binecuvîntarea ț-o cerem amîndoi!

CĂRĂBĂȚ

Îmi pare rău că nu pot să-ți fac pe voie, dragă.

DESPINA

Vai Doamne! ce cuvinte!

CĂRĂBĂȚ

Ce-mi spune mintea-ntreagă.

DESPINA

De ce nu-ți place dînsul?

CĂRĂBĂȚ

Căci are un păcat:
Nu ți se potrivește... Vezi grîul cel curat
Se face-n brazdă grasă, ovăzu-n piatră crește,
Și dragostea întocmai în semeni înflorește...
El nu e pentru tine... Și știi că tată-său
Ni-i un dușman de moarte... Să-l uiți!

DESPINA

Nu pot. Nu, zău.

CĂRĂBĂȚ

Te voi sili.

DESPINA

Zadarnic. Cu dragostea-mi opriță,
Îmi smulgi din pept îndată și inima-mi strivită.

CĂRĂBĂȚ

Te duc la mănăstire.

DESPINA

O! du-mă iute dar!
La ce să stau în lume, plîngînd un trai amar,
Să n-am de dînsul parte?! O! du-mă iute, iute!

CĂRĂBĂȚ

Și de-a murit?

DESPINA

Vai Doamne!

CĂRĂBĂȚ

În luptele trecute
Și el a stat în frunte.

DESPINA

Tocmai d-aceea port
Aşa grozavă grijă. Ah! dacă dînsu-i mort,
Nici eu n-am dor de viaţă.

CĂRĂBĂŢ

O dragoste mai nouă
Te-a mîngăia, n-ai teamă.

DESPINA

Dar dragostea nu-i rouă,
Ce-n toată dimineaţa revarsă viaţă-n crin,
Ci-i floare care numai o dată creşte-n sin.

CĂRĂBĂŢ

Cuvinte prea frumoase, dar n-au prins rădăcină
În ţelina vieţii... Te rog, te mai alină
Şi judecă mai rece!... Zadarnic îl iubeşti!
Căci nu poţi fi a lui, nu!

DESPINA

De ce te-mpotriveşti?
Că ţi-i duşman bătrînul? Nichita nu-i. Sau poate
E mort? O! spune-mi iute! Fă bine şi mă scoate
Din îndoiala crudă, că-s frîntă mai că pic.

CĂRĂBĂŢ

Te stăpîneşte, dragă! N-ai frică de nimic!
Nichita mai trăieşte...

DESPINA

(cu foc)

Dar e rănit de moarte?

CĂRĂBĂŢ

Nici nu-i rănit.

DESPINA

Oh! Doamne!

(şovăie)

CĂRĂBĂŢ

(o sprijină iute, aparte)

Acum cine să-i poarte
De grije? *(Tare.)* Fiică dragă!... *(Pauză.)* Mă umpli de fiori.
(Pauză.) Revino-ţi în simţire! *(Pauză.)*

DESPINA

(deşteptîndu-se)

Mă iartă!... Uneori

O mare bucurie, ce neaşteptată vine,
E mult mai izbitoare, decît dureri, suspine,
Ce-ncet ne stinge viaţa.

CĂRĂBĂŢ

Dar cum m-ai speriat!
Gîndeam că mori în braţe-mi.

DESPINA

De ce m-ai deşteptat?
Eram aşa de bine, cum n-am fost niciodată...
Gîndeam că nu-s în lume, ci-n rai, împresurată
De-o mare fericire... De ce m-ai deşteptat?

CĂRĂBĂŢ

N-am timp să stau de vorbă... De griji sînt încărcat,
Căci vodă vine-ndată... Mergi dar şi-mbracă iute
Podoaba cea mai scumpă, apoi degrabă du-te
Ia parte la alaiul logodnicei domneşti!
Eu plec. Te rog grăbeşte! *(Iese.)*

SCENA VII

DESPINA singură

(cu bucurie)

Nichită-al meu, trăieşti!
Şi te-oi vedea îndată!... Cît sînt de norocoasă!...
Mă duc să-mi fac găteala, să-i fiu cea mai frumoasă. *(Iese.)*

SCENA VIII

CUCUTĂ, *SFREDELUŞ* şi *DRINGOI*

DRINGOI

Acu-i acu!... Alaiul domnesc a sosit!... Să văd cum aţi isprăvit ce v-am poruncit!?

CUCUTĂ

(lui Sfredeluş)

Auzi cocoţatul!... El ne-a poruncit!... *(Lui Dringoi)*

De unde și pînă unde faci atîta gură?

DRINGOI

De unde-s mai bătrîn și mai cu minte.

SFREDELUȘ

(lui Dringoi)

Așa-i... Ai atîția sîmburi în cap, cît nu mai încap.

DRINGOI

Sfredelul dracului ce ești, ține-ți gura, că-ndat-oi sfredeli cu tine o gaură-n pămînt, cît numai urechile ți s-or vedea.

SFREDELUȘ

Degeaba sufli așa din greu, că nu mă tem.

CUCUTĂ

Nici eu.

DRINGOI

(lui Cucută)

Fugi băiețandre, cu picioare de painjen, că ț-oi da un bobîrnac.

CUCUTĂ

Poți tot drîngăni.

SFREDELUȘ

Ț-a căzut stăpînul, s-a isprăvit slujba.

DRINGOI

Stăpînul meu e vornic.

SFREDELUȘ

Așa crezi tu... Dar nu vezi că vodă l-a trimis acasă la cai verzi pe pereți?

CUCUTĂ

(lui Dringoi)

Da, da, dragul meu!... Destul ați domnit voi, acum e rîndul nostru... cu hatmanul.

DRINGOI

O să vă dăm noi încă pe brazdă... Dar iată alaiul intră... Haidam d-aici!... *(Ies toți iute.)*

SCENA IX

Din dreapta intră cortegiul domnesc în frunte cu muzică; ostași, aducînd steaguri moldovenești și tătărești, precum și prinzonieri tătari. Apoi urmează fruntașii țării, boierii, pîrcălabul Costea, vistiernicul Sima, logofătul Ivașcu, vornicul mare Petre Cărăbăț, postelnicul Șerpe, hatmanul Arbure cu fiii săi Toader și Nichita. În urmă Domnul țării Ștefan-vodă cel Tînăr și popor numeros, care-l aclamă: „Urra"!

CĂRĂBĂȚ

(vinind în mijloc)

Ca și-n inel diamantul, lucești Măria-ta
În mijlocul oștirii ce-n luptă te-nsoțea!
Învingător cu fală, Moldova ți se-nchină!

TOȚI

Trăiască Ștefan-vodă!

ȘERPE

(încet lui Cărăbăț)

Ce inimă senină!...
Dar n-ai uitat cununa?

CĂRĂBĂȚ

Taci, om afurisit!

ȘTEFAN-VODĂ

Boieri, fruntași ai țării, poporul meu iubit!
Cu brațele viteje ale oștirii mele,
Cu voia cea cerească, prin lupte crunte, grele,
Învins-am la Coroba dușmanul cel cumplit.

TOȚI

Trăiască Domnul.

SCENA X

ACEIAȘI

Din stînga intră cortegiul femeilor, care aduc pe Magda lui Arbure, logodnica Domnului, urmată de paji.

MAGDA

(oprindu-se-n mijloc)

Falnic voievod, bine-ai venit!
Îți zice moldoveanca cu naltă bucurie,
Logodnica ți-o spune cu suflet de mîndrie!

ȘTEFAN-VODĂ

Învingător în luptă, aicea stau învins!
Cu dragoste plecat-am și vin cu dor nestins.
Ș-acum cînd țara toată tresaltă-n veselie,
Te rog să vii cu mine la sfînta cununie!

MAGDA

Mă-nchin poruncii, Doamne!

ȘTEFAN-VODĂ

Ospățul strălucit
L-om prăznui chiar astăzi.

ȘERPE

(încet lui Cărăbăț)

Chiar cum ai prorocit:
„Coroana se-nzestrează..."

CĂRĂBĂȚ

(încet, cu mînie, lui Șerpe)

Taci, om fără sfială!

TOȚI

Trăiască Domnul, Doamna!

ȘTEFAN-VODĂ

Ș-acuma duc cu fală
La tron pe Doamna țării. Din tron prin mîna ei
Voi dărui de-a rîndul pe toți voinicii mei!

Perdeaua din mijlocul scenei se trage iute la o parte. În fund apare tronul. Domnul conduce pe Doamna pe trepte sus la tron, unde amîndoi iau loc. Fruntașii țării, poporul și ostașii, cu steaguri și prinzonieri, se-nșiră de amîndouă părțile. Doamna dăruiește voinicii, întîi pe Arburești, apoi pe ceialalți. Cărăbăț și Șerpe stau la o parte, în primul plan.

ȘERPE

(încet lui Cărăbăț)

Dar cel ce tuturora le-ai pregătit cununa,
Cum ai uitat a-ți face și dumitale una?
Ori ești smerit și nu vrei? Sau poate ești menit
Să dai tot altor cinste, slujind necontenit?

CĂRĂBĂȚ

(încet lui Șerpe)

Hah! taci că mor de ciudă.

ȘERPE

(încet lui Cărăbăț)

Voiești dar răzbunare?

CĂRĂBĂȚ

(încet)

Voiesc!

ȘERPE

(încet)

Atuncea dară la lucru-n grabă mare!

(Într-acestea, Doamna a împărțit darurile. Toți îngenunche și cîntă imnul:)

Domnul și Domnița
Mulți ani să trăiască;
Să le crească vița,
Țara să-nflorească

(Cortina se lasă încet.)

ACTUL II

(Salon în palatul domnesc.)

SCENA I

ȘTEFAN-VODĂ și *ARBURE*

ȘTEFAN-VODĂ

Nainte d-a se strînge boierii toți la sfat,
Doream s-aud părerea-ți de sfetnic luminat
Și socru cu iubire.

ARBURE

Măria-ta, credința
Și dragostea mă-ndeamnă să-mi dau ș-acum silința
A-ți spune tot cum este. Te rog, mă iartă dar,
Că trebui să-ți fac iarăș doar un minut amar!
Moldova toată geme, se zbuciumă de jale,
De grea dezamăgire răsună deal și vale;
Toți zic că se-nșelară și că Măria-ta
Nu ești ce-ai fost odată.

ȘTEFAN-VODĂ

Și au dreptate. Da.
Eu m-am schimbat cu totul. Urcat la tron, blîndețe
A fost cuvîntul care mi-a dat oricînd povețe;
Așa gîndeam că-i bine. Dar m-am trezit curînd,
Că mulți văd slăbiciune în tronul meu cel blînd.
Nebuna răzvrătire a încolțit îndată,
Puterea cea domnească ajuns-a clătinată.
Eram să-mi pierd și tronul. Atunci schimbai silit
Blîndețea în asprime.

ARBURE

Dar unde-ai rătăcit?...

Ai vrut să faci un bine, și țara-ntreagă plînge;
Ai vrut să-nalți Moldova — și-i iei drepturi de sînge.

ȘTEFAN-VODĂ

Se plîng boierii, poate?

ARBURE

Plîng toți: boieri, popor
Și cîți simt romînește în sufletele lor.
Vlăstarii vechi ai țării n-au zi de sărbătoare,
Bătrîne obiceiuri călcate-s în picioare;
Ai întrunit în mînă-ți puterea țării-ntregi,
Ea are numai sarcini și nici un scut în legi.

ȘTEFAN-VODĂ

Această țară numai așa va să-nflorească,
De ș-a-ntruni puterea în mîna cea domnească,
Că-s multe uri și vrajbe ce tind a ni-o strivi:
Un braț de fier ne trebui, să poată-a le zdrobi!
Eu vreu să fiu acela...

ARBURE

Un despot!

ȘTEFAN-VODĂ

Despot, care
N-am gînd mai sfînt în lume, decît să fac mai tare
Moldova mea iubită! Un despot?! Deci voi fi
Și voi izbi-n aceia ce s-or împotrivi!...

SCENA II

ACEIAȘI, mai mulți *BOIERI*

BOIERII

Trăiască Domnul!

ȘTEFAN-VODĂ

Sfetnici, adusu-mi-ați vești bune?
Căci Arbure hatmanul, tot numai rele-mi spune!

UN BOIER

Măria-ta, hatmanul grăiește adevăr.

SCENA III

ACEIAȘI și pîrcălabul *COSTEA*

ȘTEFAN-VODĂ
Dar iată pîrcălabul! Iubitul nostru văr,
Vii din Hotin?

COSTEA
De-acolo, Măria-ta!

ȘTEFAN-VODĂ
Ce veste
Aduci?

COSTEA
Un vuiet groaznic ieși ca din poveste.
Boierii și poporul amenință cumplit:
Vreau legea cea străbună și dreptul lor răpit.

ȘTEFAN-VODĂ
Să prinzi pe cei de frunte și taie-i fără milă!

ARBURE
Te rog, mărite doamne, să nu faci nici o silă
Și chibzuiește bine.

ȘTEFAN-VODĂ
Ba. Sînt răzvrătitori.

SCENA IV

ACEIAȘI și vistierul *SIMA*

ȘTEFAN-VODĂ
Aduci bani, vistiere?

SIMA
Nu sînt.

ȘTEFAN-VODĂ
De multe ori
Vii tot cu vorbe de-aste! Dar nu mai sînt în țară
Boieri bogați, biserici cu scule scumpe?

SIMA
Iară
Să fac o fărdelege?

ȘTEFAN-VODĂ
Iei țării. Nu-i păcat.

ARBURE
Dar n-avem trebuință.

ȘTEFAN-VODĂ
Eu știu.

SCENA V

ACEIAȘI și logofătul *IVAȘCU*

ȘTEFAN-VODĂ
Ce s-a-ntîmplat
La Roman, logofete?

IVAȘCU
Am sugrumat ieri noapte
O răzvrătire mare, căci birul nou la gloate
Li-i mare.

ȘTEFAN-VODĂ
Prins-ai capii?

IVAȘCU
Fugit-au în Ardeal.

ȘTEFAN-VODĂ
Cuprinde-le moșia și leagă-le de cal
Femeile, copiii ce ș-au lăsat în urmă.

ARBURE
Dar este grozăvie... Măria-ta, mai curmă!

ȘTEFAN-VODĂ
Înfricoșez dușmanii.

SCENA VI

ACEIAȘI și *CĂRĂBĂȚ* cu *ȘERPE*

ȘTEFAN-VODĂ
(către aceștia)
Ce veste mi-ați adus?

CĂRĂBĂŢ

E linişte prin ţară, de jos şi pînă sus.

ŞERPE

În darn se-ncearcă unii-nvrăjbindu-ne poporul;
Acesta te iubeşte şi nu le duce dorul.

ŞTEFAN-VODĂ

(către ceialalţi boieri)

Dar cum se potriveşte cu cele ce-aţi vorbit?

ARBURE

Minciuna şi-adevărul.

ŞTEFAN-VODĂ

Hatmane, eşti pripit!

(Către toţi)

Dar v-am chemat aicea, să ştiţi ce vreau la vară:
Război cu Muntenia!

ARBURE

Surori să lupte dară?

ŞTEFAN-VODĂ

Dar nu-i ruşine mare ca-n tronul ei să stea
Un turc?! Jos el de-acolo! Şi ţara fie-a mea!

ARBURE

Ruşinea nu-i a noastră, deci alţii să ş-o spele!
Iar ţara ce cîştigă schimbînd tot lanţuri grele?

BOIERII

Aşa-i!

CĂRĂBĂŢ

Trăiască Domnul!

ŞERPE

Că bine ne-a vorbit.

ŞTEFAN-VODĂ

Oricine ce să zică, va fi cum am grăit!
Aşa să faceţi dară!

ARBURE

(aparte)

Aşa se sfătuieşte
Cu sfetnicii săi Domnul:

(Ies toţi.)

SCENA VII

ŞTEFAN-VODĂ şi *DOAMNA MAGDA*

MAGDA

Măria-ta, opreşte,
Căci calea-ţi apucată te duce la păcat!
Moldova toată fierbe şi, tronu-i clătinat.

ŞTEFAN-VODĂ

N-am frică eu de nimeni, căci am o ţintă mare.
Şi chiar tu vii la mine, vorbindu-mi de-ndreptare?

MAGDA

Eu, Doamna...

ŞTEFAN-VODĂ

Dojenindu-mi purtarea-aşa de rău,
Tu, cea mai păcătoasă!

MAGDA

Ce vorbe! Dumnezeu!

ŞTEFAN-VODĂ

Petrec de-o vreme-ncoace cu grija cea mai mare
Purtarea-ţi bănuită, ş-aflai din întîmplare
Prin altul care-mi spuse ce eu nici n-am visat.

MAGDA

Nu ştiu ce.

ŞTEFAN-VODĂ

Necredinţa, cu care m-ai pătat.

MAGDA

Pe ce se-ntemeiază această dejosire?
Sînt Doamnă, deci am dreptul la cinste şi iubire!

ŞTEFAN-VODĂ

Dar dreptul tău de Doamnă s-a spulberat în vînt,
Cînd ai călcat credinţa şi jurămîntul sfînt.

MAGDA

Eu?

ŞTEFAN-VODĂ

Da. Ţ-ai stins cu totul făclia de virtute,
Căzut-ai în noroiul femeilor perdute.

MAGDA

Dar cum cutezi a-mi spune cuvînt aşa de greu?

ŞTEFAN-VODĂ

Căci ştiu că pentru altul palpită peptul tău.
Ş-acela e Nichita...

MAGDA

Simțesc întîia-oară
Cum negura durerii cu vălu-i mă-mpresoară;
Întunecimea spaimei cuprinde gîndu-mi greu,
Că steaua fericirii s-a dus cu Dumnezeu...
Amară suferință! Dar voi răbda-n tăcere
Și nu voi să mă apăr, nici milă nu voi cere:
Pe cînd o țară geme plecată-n glie jos,
De ce numai eu una să nu plîng dureros?
A vrut poate și cerul ca nimeni să nu fie
Ferice în Moldova, atît cît în domnie
Va sta Ștefan cel Tînăr!... Deci sorții mă supun.
M-oprește vrednicia o vorbă să-ți mai spun...
(Iese cu demnitate.)

SCENA VIII

ȘTEFAN-VODĂ

(singur)

ȘTEFAN-VODĂ

Voiesc să-nalț Moldova la ținta de mărire,
Dar nu-nțelege nime înalta mea gîndire.

SCENA IX

ȘTEFAN-VODĂ, UN UȘIER și UN SOL

UȘIERUL

Un sol din Muntenía.

ȘTEFAN-VODĂ

Să intre
(Ușierul iese. Aparte)
Oare ce-i?

SOLUL

(intrînd)

Aduc Măriei-tale de la stăpînii mei
Acest răvaș prea grabnic. *(Îl predă și iese.)*

SCENA X

ȘTEFAN-VODĂ singur

(privind iscălitura)

„Un prieten!“ *(Citește:)* „Poporul s-a răsculat ș-a scos din tron pe turcul Mehmet și-n locu-i a urcat pe Radu Călugărul.“

(Vorbind)

M-a prevenit. Rea veste!
Ba chiar înfricoșată, căci și-n Moldova este
O seamă de netrebnici ce rele plămădesc.
Ce s-a-ntîmplat acuma pe tronul muntenesc
Li-a dat curagiu mai mare... Deci am să fiu cu pază,
Căci mintea nici soției nu poate să-i mai crează;
Încrederea și pacea m-au părăsit de mult
Și n-am în asta lume un suflet să-l ascult.
Cătat-am fericirea și mi-am ales ca stele
Doi ochi să mă conducă pe calea vieții mele;
Vărsai în al lor suflet credință, viitor
Și tot ce are-n lume mai scump un muritor;
Dar stelele căzură-n prăpastia trădării,
Ducîndu-mă cu ele pe malul desperării...
Da, dînsa-i trădătoare, căci dacă nu ar fi,
Ar fi găsit o vorbă spre-a se dezvinui,
Femeile-s măiestre în vorbe de-nșelare:
Dar ea tăcu, căci simte păcatul ei cel mare!...
Nenorocit sînt, Doamne, căci tronul cel domnesc
E sus, că pîn' la dînsul n-ajung în zbor ceresc
Șoptirile iubirii, ci crivățul cel rece
Al vicleniei singur pe cale ne petrece!...
(Iese cu pași lini.)

SCENA XI

ȘERPE

(intră privind în urma Domnului)

Fugi, fugi, nebun pe care te-am înșelat cumplit!
Că nu-n zadar atîta ț-am tot hodorogit!...

Schinteia geloziei acum îi arde firea
Şi nu e cu putinţă să-i stingă izbucnirea...
Se-ncurcă bine treaba, chiar cum am socotit;
Aceasta gelozie stîrni-va negreşit
În Doamna ură mare, ş-atunci de bună seamă
Nu va păzi pe Domnul cu vrednica ei teamă;
Ba poate chiar să-i vie ş-un dor de-a-l răzbuna,
Ş-atunci o să-mi întindă şi dînsa mîna sa
Spre-a răsturna pe vodă... Şi eu cu isteţime
Mă sui la tron... Tăcere!... Să nu m-auză nime!...

(Cortina.)

TABLOU

(Salon în casa lui Arbure.)

SCENA I

ARBURE cu fiii săi *TOADER* şi *NICHITA*; boierii *SIMA*, *IVAŞCU*, *COSTEA* şi alţii, toţi cu săbii

ARBURE

Boieri, tovarăşi de-arme şi fraţi, bine-aţi vinit!

SIMA

Cu bine te găsirăm.

ARBURE

Prieteni, v-am poftit
Să mai vorbim de păsul Moldovei multiubite,
Căci zilele sînt grele.

IVAŞCU

Ş-or fi şi mai cumplite.

ARBURE

Acuma dară trebui ca toţi cei ce iubim
Aceasta ţară scumpă de sîrg să ne-ntrunim
Şi stavilă să punem primejdiei ce vine!

COSTEA

Cu toţi să prindem arma.

TOADER

(punînd mîna pe sabie)
Să prindem arma.

TOŢI

Bine!

ARBURE

Ştiţi toţi că Ştefan-Vodă, urcat la tron, era
Domn bun şi cu dreptate şi toată ţara sa
Cu dragoste-l cinstise... Dar mai tîrziu îşi puse
Alţi sfetnici şi de-atuncea, schimbat cu totul, nu se
Sfieşte de nimica.

SIMA

Nu zău! Că ne-a strivit
Cum n-a mai fost Moldova. Şi noi răbdăm cumplit.

TOADER

Dar pînă cînd vom geme aşa-n ruşine mare?

ARBURE

Din bun ce-a fost odată, e rău cît seamăn n-are;
Din blînd acuma-i aspru, din drept e despot greu;
E lacom fără milă, grozav ca ş-un călău!

TOŢI

Aşa-i.

ARBURE

Mă doare foarte de el, că-mi este rudă,
Dar ţara-i mai-nainte!... Cu mintea lui cea crudă,
Călcatu-ne-a de-a rîndul legi, datini cîte sînt
Şi tot ce-aveam în ţară străvechi, măreţ şi sfînt.

TOŢI

Aşa-i!

ARBURE

El urcă birul, dar pentru că poporul
Nu poate să-l plătească, îi ia chiar şi toporul
Şi-l vinde pe nimica. Ba el nu s-a sfiit
Să necinstească-n urmă şi ce-a fost mai sfinţit:
Intră şi prin biserici şi jefui altarul,
Ducînd argint şi aur, potirele cu darul.

IVAŞCU

Păgînul!

ARBURE

Prigoneşte pe cei mai buni bărbaţi,

Le ia moșia, toate, și-i taie neascultați;
Omoară prunci din fașe și nu-i se face milă
Nici chiar de vălul jalnic al văduvelor.

COSTEA

Silă
Și jaf ș-omor!

ARBURE

Căzurăm și noi în starea grea
În ce-a fost Muntenia, ba încă și-n mai rea,
Căci Mehemet turcitul domnit-a păgînește,
Dar nu ți-i neam păgînul și, dacă te izbește,
Nu simți așa durere ca de la frate-tău...
Cînd Ștefan ne-asuprește, ne doare mult mai rău.

TOADER

Căci vornicul cel mare i-a otrăvit simțirea
Cu lingușiri viclene.

SIMA

El i-a schimbat și firea.

TOȚI

Jos Cărăbăț!

TOADER

Să piară!

NICHITA

(aparte)

Eu nu pot să vorbesc,
Căci dînsul este tatăl Despinei ce-o iubesc.

ARBURE

Băgați de seamă bine ce faceți!

TOADER

Nu-i pripită
Osînda noastră, tată. De-o crîncenă ispită
Scăpăm acuma țara.

TOȚI

Să moară dar!

TOADER

Ș-acu
Norocul spună cine să-l piarză.

MAI MULȚI

Eu!

TOADER

Ba nu!

Vom pune-a noastre săbii p-această mas-aice
Și vom chema o fată, ca una să ridice:
P-a cui o va alege, acela va-mplini
Ce-am hotărît acuma!

TOȚI

Primim!

(Afară de Arbure, toți își dezleagă săbiile și le pun pe masă. Nichita ezitează cîtva, apoi își pune și dînsul sabia pe masă între celelalte.)

TOADER

Eu voi ieși
Să chem o fată.

(Merge la ușe, o deschide și zice din prag:)

Iată Despina!

NICHITA

(aparte)

Grozăvie!

TOADER

(în afară)

Poftim domniță-aice!

SCENA II

ACEIAȘI și *DESPINA*

ARBURE

(aparte)

Chiar fiica lui să vie!

TOADER

(Despinei)

Un rămășag. Alege o sabie, ș-a cui
Va fi, acela-nvinge.

DESPINA

(Privind sabiile, la vederea uneia tresare ș-o ridcă.)

Aceasta! *(aparte)* Este-a lui.

NICHITA

(tresare-nfiorat)

TOADER

A cui e sabia-aceasta?

NICHITA

A mea. *(Aparte)* Vai, nu pot zice
Că nu-i a mea.

DESPINA

(îi dă sabia surîzînd)

Ș-acuma să ai noroc, voinice! *(Iese.)*

SCENA III

ACEIAȘI fără *DESPINA*

TOADER

(lui Nichita)

Deci soartea te alese pe tine, frate-meu,
Păcat că norocosul nu am putut fi eu.
Am însă mîngăierea că-ntocmai ca și mine,
Vei face și tu totul.

NICHITA

N-am să vă fac rușine.
Căci știu ce-i datoria.

IVAȘCU

Acum am isprăvit;
Să mergem dar p-acasă, că doar ne-au și pîndit.

(Ies toți, afară de Nichita.)

SCENA IV

NICHITA

(singur)

Ce joc al sorții crude!... Chiar mîna mea să fie
Pumnalul ce-l ucide?!... Grozavă datorie!
Un tremur mă cuprinde, pierd mintea — sînt nebun...
Cum voi avea tăria?... O! Dumnezeu prea bun,
Să nu te mai văd iară, Despina mea iubită!

SCENA V

NICHITA și *DESPINA*

NICHITA

(aparte)

Ah! iată soartea-ndată mă pune la ispită!
(Tare:) Cum ai vinit aicea?

DESPINA

Cuprinsă-n val de dor
Și p-aripi de iubire, de teamă să nu mor.
Aceasta frică mare grăbirii-mi dete pinten,
Să viu să-ți spun îndată s-ai grije, să fii sprinten,
Să scapi de cursa care în cale ți s-a pus.

NICHITA

Ce cursă zici?

DESPINA

Trufia ce vrea s-ajungă sus,
A dat în Arbureștii de stavilă-n urcare;
Și-n cursul țintei sale trufia milă n-are:
V-a osîndit la moarte.

NICHITA

Dar ce s-a întîmplat?

DESPINA

Înaltul cer să-mi ierte păcatul, de-i păcat
Să-ți spun o fărdelege ce-aflai ca prin minune,
Căci eu mă simt datoare acuma tot a-ți spune!...
Știam că tata-n ură cu voi a-mbătrînit,
Dar n-am crezut că pizma să-și aib-acest sfîrșit;
Mă iau fiori ș-acuma de cele petrecute.

NICHITA

Dar ce-i?

DESPINA

Ascultă dară! Venind aseară iute
Postelnicul la tata cînd singur se afla,
Mi-l duse-n grabă mare sus în odaia sa.
Această tăinuire părea neînțeleasă,
Mă furișai dar iute și eu acolo-n casă,
Ca lîngă ușa mică s-ascult ce plămădesc;
Dar ei șopteau cu grije, ca cei ce bănuiesc;
Aflai din vorbe, totuș, că țin consfătuire,
Spre a-și mări la Domnul înalta-nrîurire,

Și Șerpe-a zis că-n cale stă numai tatăl tău,
Deci trebuie să moară.

NICHITA

Să moară tatăl meu,
Că-i om de omenie?!

DESPINA

Ș-a zis tot Șerpe, iară,
Că nici prin moartea-aceasta n-ar fi ei domni în țară,
Căci fiii-i cu boierii din nou s-ar răscula
Și iarăș pedeci grele s-ar pune-n calea sa;
Să piară dar și fiii!

NICHITA

Deci el ne dă la moarte
Familia întreagă!

DESPINA

Și încă iute foarte!

NICHITA

Și tatăl tău ce-i zise?

DESPINA

Primi.

NICHITA

(aparte)

Mișei de stins!

DESPINA

Dar cum să-ți spun eu groaza ce mintea mi-a cuprins!
Am tremurat nebună... Nu știu noapte mai lungă,
Că n-am dormit de frică, cumva să nu v-ajungă
Lovirea-n asta noapte... Sculată timpuriu,
Grăbii să-ți spun îndată tot ce-am aflat și știu,
Să scap trei vieți de moarte, așa-am vinit aice...
Ț-am spus... Sînt alinată... Și n-am mai mult a-ți zice,
Decît să bagi de seamă, te rog pe-naltul cer,
De piere a ta viață, cu dînsa și eu pier...

NICHITA

Îți mulțumesc, Despino. Te du și n-avea frică!

(Despina iese.)

SCENA VI

NICHITA

(singur)

Voiți dar moartea noastră, voi oameni de nimică!
Și eu mai stau pe gînduri cu brațul tremurînd?
Mi-ați dat acuma boldul, ucide-v-oi pe rînd!...
Eu ucigaș?... Vai, Doamne, ce vorbă-nfricoșată!
Tresare de-ngrozire simțirea-mi rușinată.
Nu sînt și nici nu pot fi... Acela-i ucigaș
Ce-omoară pe ascunse... Eu sînt al lor vrăjmaș,
Dar om de omenie, și-i chem la luptă-n față,
Ca braț cu braț, și armă cu armă — pe viață
Și moarte să se lupte, pîn unul va cădea;
Nu-mi pasă orișicare să aibă soartea rea,
Ba chiar ar fi mai bine cînd viața mea s-ar stinge,
La ce m-aștept eu bietul și dacă voi învinge:
Că voi fi pentru țară un binefăcător?
Dar scump plăti-voi, Doamne, ăst nume-nălțător!...
E, bine, orice fie!... Și chiar de mi s-ar frînge
Și inima-mi, vărsîndu-și tot picurul de sînge,
Eu nu mă pot retrage, cu vorba m-am legat
Și vorba dată-i sfîntă la orișice bărbat!

(Cortina.)

ACTUL III

Sală în palatul domnesc.

SCENA I

TOADER şi *NICHITA*

TOADER

Primişi însărcinarea, dar iată vremea zboară
Şi Cărăbăţ trăieşte!

NICHITA

Ce fel! Dar sînt eu doară
Un ucigaş pe plată, lovindu-l pe furiş?
Pîndit-am mult prilejul.

TOADER

Dar totuş nu-l găsişi.
Căci n-ai voit aievea.

NICHITA

Ce vorbe-s aste, frate?
Dosit-am eu vrodată, cînd luptele-nfocate
Cerut-au braţ?

TOADER

Nu. Însă acum te-ai înmuiat.
Căci dragostea sleit-a curagiul de bărbat...
Mă duc. Boierii-aşteaptă. *(Pleacă.)*

NICHITA

Cînd vorba e de ţară,
Ştiu pune frîu iubirii.

TOADER

(oprindu-se)

Te rog sfîrşeşte dară,
Că toţi ai noştri strigă. *(Iese.)*

SCENA II

NICHITA

(singur)

Deci sînt vorbit de rău.
De-ar şti ei cît mai sufăr!

SCENA III

NICHITA şi *DESPINA*

DESPINA

E drept, iubitul meu,
Că s-a pornit spre tata primejdie cumplită?
Aflînd, grăbii la tine aici.

NICHITA

Nu ştiu.

DESPINA

Nichită!
Vorbeşte, spune iute, căci mai că nebunesc.

NICHITA

Nu s-a-ntîmplat nimica.

DESPINA

Pe faţa ta citesc
O mare tulburare. Tu ştii ceva. Vorbeşte!

NICHITA

Fii liniştită, dragă; părintele-ţi trăieşte!

DESPINA

Trăieşte! Vorba-aceasta, ca fulgerul din nori,
Îmi luminează taina ce-ascunzi. Acuma ori
Îmi spui, ori ba, ştiu totul: părintele meu are
Prea mulţi duşmani în ţară ce vor să-l dea-n perzare;
Aceştia hotărît-au să-i stingă viaţa, dar
Tu te-ngrozeşti a-mi spune. Aşa-i? vezi că-n zadar
Ascunzi de-acuma taina!

NICHITA

Te-nşeli, n-ascund nimică!

DESPINA

Vezi, eu am fost mai bună. Eu m-am grăbit cu frică
Să-ți spun de planul mîrșav ce vi se pregătea!
De mă iubești, Nichită, să faci și tu așa,
Altfel eu mor de spaimă.

NICHITA

(aparte)

Ce vorbe zdrobitoare!
(Tare:) De te iubesc, Despino? Dar e putință oare
Să nu-mi fii dragă mie? Tu mi-ai făcut un rai
Aici în astă lume! Ești visul ce-l visai
De-o mare fericire... Dar frica-mi prevestește
Că fericirea noastră de stîncă se izbește.

DESPINA

Eu nu mă tem de pedeci, căci dragostea-n sfîrșit
E fulger care sfarmă și stînca de granit.
Iubirea-mi dă putere să stîmpăr dușmănia
Părintelui; i-oi spune să-și stingă-n pept mînia,
Că-i osîndit la moarte prin oamenii mișei,
Că tu mi-ai spus aceasta, voind să-l scapi de ei.
Și el, văzînd iubirea-ți, uita-va toate-ndată,
Cu dragoste te-a strînge la inima-mpăcată!
Așa va fi. Știu bine. Căci dînsul nu-i om rău,
Ci numai Șerpe-l strică... Te rog pe Dumnezeu,
Mi-l mîntuiește dară!

NICHITA

Te rog, fii liniștită!

DESPINA

Făgăduiești? Dă-mi mîna!

NICHITA

Ai frică-nchipuită.

DESPINA

Se duce norul negru și ceru-i iar senin,
Și trece vijelia, și raze nouă vin;
Slăbește-n urmă greul, dînd loc la primăvară,
Dar una-n veci nu piere: durerea mea amară.

NICHITA

(aparte)

Ș-acuma s-am puterea să fac ce m-am legat?!
Dar sîngele și mintea îmi strigă că-i păcat!
(Tare:) Te du acasă, dragă!

SCENA IV

NICHITA, DESPINA și *CĂRĂBĂȚ*

CĂRĂBĂȚ

Despino, ce rușine!
Dar nu ți-am spus din vreme că nu ți se cuvine?
Astfel de om nu-i vrednic de fel de neamul tău.

(Despina iese speriată.)

SCENA V

NICHITA și *CĂRĂBĂȚ*

NICHITA

„Astfel de om!“ Dar spune-mi ce fel de om sînt eu?

CĂRĂBĂȚ

N-am vreme să-ți dau seamă.

NICHITA

(punîndu-și mîna pe sabie)

Dar îmi vei da îndată.
Căci te-oi sili. Vorbește!

CĂRĂBĂȚ

(scoțîndu-și sabia)

Viteaz de gură lată,
Întocmai ca și tatăl.

NICHITA

(scoțîndu-și sabia)

Ț-oi arăta ce sînt.
La luptă dar, căci altfel te voi culca-n pămînt,
Ca p-un mișel netrebnic!

CĂRĂBĂȚ

(scoțîndu-și sabia)

Acest cuvînt te-omoară.
Copil obraznic!... Haide.

(Încep a lupta.)

SCENA VI

EI și *MAGDA*

MAGDA

Jos armele!
(Ei încetează lupta.)
Au doară
Moldova noastră n-are dușmani străini destui,
Cu cari voinicul mîndru să-și frîngă arma lui,
Ci cată s-o păteze cu sîngele de frate?!

CĂRĂBĂȚ

Acest copil...

MAGDA

E tînăr cu gînduri înfocate;
Fii dumneata cu cumpăt.

NICHITA

Acest bătrîn...

MAGDA

De-ajuns!
Cinstește bătrînețea!... *(Îi face semn să iasă.)*
(Nichita iese.)

SCENA VII

MAGDA și *CĂRĂBĂȚ*

MAGDA

Ș-acum să-mi dai răspuns,
Iubite vornic mare, de ce trăiești în ură
Cu Arbureștii? Oare ce rele îți făcură?
Nu ți-au fost ei tovarăși de arme și nu vezi
Că nori s-arădicară p-ai țării munți, livezi?
Nu-i timpul ca boierii să duc-o viață-n ceartă;
Acuma dușmănia-i păcat ce nu se iartă.
Trecutul dumitale îți spune ce să faci:
Te rog și eu acuma, grăbește să te-mpaci. *(Iese.)*

SCENA VIII

CĂRĂBĂȚ
(singur)

Prea bine zice Doamna! Să-nchei dar lupta mare,
Ce-mi face viața neagră și-n țară-nverșunare;
Văd fulgerul izbîndei trăsnind pe capul meu...
Mai bine fac dar pace, ca Arbure și eu
Să ne-mpărțim puterea, domnind doi împreună,
S-ajungă fericită și fiica mea cea bună.

SCENA IX

CĂRĂBĂȚ și *ȘERPE*

ȘERPE
(ascultînd din prag cuvintele din urmă.)
Dă-mi voia dar, iubite, să fiu eu cel dintîi,
Dorind noroc la gîndu-ți ivit în căpătîi!

CĂRĂBĂȚ

De unde vii aicea?

ȘERPE

Din țara cea leșească.
În care m-alungase mînia cea domnească.
Chemat din nou de vodă, îți zic: Într-un ceas bun!
(Pleacă.)

CĂRĂBĂȚ

Dar cară-te de-aicea!

ȘERPE
(întorcîndu-se din prag)
O vorbă să-ți mai spun!
Să nu-ți uiți nici de mine și cheamă-mă la nuntă!
Aș vrea să văd clipita, cum după lupta cruntă
Te-mbrățișezi cu cuscrul. *(Iese.)*

SCENA X

CĂRĂBĂȚ
(singur)

Ce om afurisit!
Își bate joc. Dar poate, căci rău m-a păcălit.
M-a strîns în lanțuri grele, mă poartă după sine,
Degeaba-i zvîrcolirea, nu sînt stăpîn pe mine,
Sînt prăbușit la vale, nu pot să mă opresc...
Da. Nu mă pot retrage... chiar să mă prăpădesc!

SCENA XI

ȘTEFAN-VODĂ, CĂRĂBĂȚ, ȘERPE și mai mulți boieri

ȘTEFAN-VODĂ
(lui Cărăbăț)

Ce veste e prin țară?

CĂRĂBĂȚ

Măria-ta, o știre
Din Roman prevestește o nouă răzvrătire.

ȘTEFAN-VODĂ

Ce? Iarăș tulburare! Cine-s în fruntea ei?

ȘERPE

Chiar Arbure hatmanul cu fiii lui mișei.

ȘTEFAN-VODĂ

Să fie cu putință?

CĂRĂBĂȚ

Te vei încrede-ndată
Că l-am chemat aicea

UN BOIER

Așa e, Doamne.

ȘERPE

Iată.

SCENA XII

ACEIAȘI și *ARBURE*

ȘTEFAN-VODĂ
(lui Arbure)

Și tot ai îndrăzneală să vii în fața mea?!

ARBURE

Nu știu prin ce sînt vrednic d-această vorbă grea?
Sînt sfetnic cu credință.

ȘTEFAN-VODĂ

Cunosc a ta credință.
Nu e decît minciună, ca-ntreaga ta ființă;
Dar nu-ți mai cred de-acuma, căci ochii-mi s-au deschis
Știu taina-ți cea ascunsă, ce-mi pare ca ș-un vis...
Cum? Dumneata în care crezui ca-ntr-un părinte,
Pe cînd îmi juri credință cu dulci și mari cuvinte:
În țară faci răscoală, să mă răstoarne jos?!...
Ești un viclean fățarnic, nu sfetnic credincios!

ARBURE

Măria-ta, știi bine că-n luptă nentreruptă
Îmbătrînii în țară. Pe cîmpul cel de luptă
Și-n vremea cea de pace, oricînd putuși să vezi,
Că mi-am iubit moșia... Dar dacă ai dovezi
D-această bănuială, poftește-n grabă mare
Să-mi judece păcatul obșteasca adunare!
Cu fruntea ridicată mă voi înfățișa
În liniște primi-voi și judecata sa...
Dar pîn-atuncea, Doamne, te rog și mai așteaptă.
Căci judecata-ți poate să fie prea nedreaptă!

ȘTEFAN-VODĂ

Nu voi chema pe nimeni. Sînt Domn în țara mea,
Voi judeca eu însumi ce mintea-ți născocea!

ARBURE

Va fi o fărdelege.

ȘTEFAN-VODĂ

Voința mea e lege!

BOIERII

Așa-i

CĂRĂBĂȚ

Și din mijloace prea mult nu mai alege!

ȘTEFAN-VODĂ

Aicea toate trebui să fie cum vreau eu!

ARBURE

L-atît ajuns-am dară, puternic Dumnezeu!
Mă prinde groaza, mila de soarta țării mele.

CĂRĂBĂȚ

Închide-i gura, Doamne!

ARBURE

(către Ștefan-Vodă)

Ba nu lăsa să-nșele
Astfel aceștia tronul.

(Arată pe Cărăbăț și Șerpe.)

CĂRĂBĂȚ

Eu?

ARBURE

Da, nelegiuit!
Da, dumneata cu Șerpe; căci doi v-ați însoțit,
Să dați Moldova scumpă pe calea urgisită.

CĂRĂBĂȚ

Să-ți rumegi vorba bine, altfel într-o clipită
Mi-oi face eu dreptate.

ARBURE

Mai bine-ai fi făcut
Dreptate țării tale. Dar unde am căzut!
Vlăstari de viță veche, voinici vestiți în luptă,
Perit-au toți de-a rîndul în vrajba-ți nentreruptă;
Ce-a fost cinstit în țară, nimic n-a fost cruțat,
Desfrîul, nerușinea în locu-i s-au-nălțat.
Moldova toată geme ș-unită ca o gură
În agonia morții, vă blastămă, vă-njură!

CĂRĂBĂȚ

Prietenii-ți de cruce.

ARBURE

Ba satele din cari
Și măduva e suptă de cete de tălhari
Și văduvele-ai căror bărbați se omorîră,
Părinți a căror fiice pe rînd se necinstiră,
Boierul care trebui să dea ce-a cîștigat,
Plugarul care n-are un bob de sămănat.

CĂRĂBĂȚ

Mințești!

ARBURE

Pe la altare stau preoți cu păcate,
Desfrîul face lege virtuții atacate;
Dreptățile cerute la cei mari se-mpărțesc
Și despotul își face un drept dumnezeiesc!

ȘTEFAN-VODĂ

Destul, bătrîn obraznic!

ȘERPE

(lui Arbure, sarcastic)

Te rog și nu tot plînge!

ARBURE

Dar simt fierbînd în vine-mi tot picurul de sînge!

ȘERPE

(lui Arbure)

Atunci bea apă rece!

ARBURE

(lui Șerpe)

Lingău nerușinat!

ȘTEFAN-VODĂ

(lui Arbure)

Acum să-ți tacă gura, răbdarea-mi a-ncetat.
Nu vreau s-ascult de-acuma cîrtirea ta pocită,
Ce vede-n țară toate cu fața înnegrită,
Ce-njură boierimea cu rîvnă la domnit,
Ce face chiar din mine un suflet dejosit.

ARBURE

Eu n-ascund adevărul.

ȘTEFAN-VODĂ

Mi-o spui deci oblu foarte.
Aceasta-ți este dară ș-osînda cea de moarte.

SCENA XII

ACEIAȘI și *MAGDA*

ȘTEFAN-VODĂ

(urmînd, lui Arbure)

De-acum nu-mi ești nimica. Jos sabia! Argați,
Veniți și-l prindeți iute ș-apoi îl aruncați
În temniță!

(Argații se apropie de Arbure.)

MAGDA

(oprindu-i, vine-n fața lui Ștefan-Vodă)

Nu, Doamne! Așteaptă o clipită,
Căci judecata-ți este nedreaptă și pripită!

ȘTEFAN-VODĂ

Ai face mult mai bine, în cale-mi să nu vii.

ARBURE

(Își dezleagă sabia și o depune înaintea lui Ștefan-Vodă.)

Ia sabia ce purtat-am în multe bătălii.

ȘTEFAN-VODĂ

O dau în mîni mai bune. Iubite vornic mare,
Ia sabia ș-o poartă.

(Cărăbăț o primește închinîndu-se.)

ARBURE

S-o poarte dînsul, care
Nu-i vrednic s-o atingă? Nu, Doamne, nu, n-o las!
Mai bine-o frîng îndată.

(Pornește spre Cărăbăț.)

ȘTEFAN-VODĂ

Să nu mai faci un pas!
Va fi ce-am zis o dată!

MAGDA

Dar, Doamne, e rușine
Ce faci acum cu unchiul.

ȘTEFAN-VODĂ

Nu cer sfat de la tine.

MAGDA

Dar este om de frunte.

ARBURE

Degeaba-s toate; azi
Aceia sînt de cinste ce mint fără obraz.

ȘTEFAN-VODĂ

Argați!

MAGDA

(punîndu-se naintea argaților)

Dar nu!

ARBURE

(Magdei)

Mă lasă!... *(Ieșind.)* Moldova mea iubită,
Scăpa-vei tu odată de vremea de ispită?!

(Iese urmat de argați.)

SCENA XIV

ACEIAȘI fără *ARBURE*

MAGDA

(către Ștefan-Vodă)

Cu groază și rușine m-apropiu tremurînd!
Te rog, izbită-n suflet, să fii de-acum mai blînd!
O! facă-ți-se milă de țara care plînge!
Sfîrșește, căci în urmă tot picurul de sînge
Va fi un bob din care curînd va încolți
O crudă răzbunare ce greu te va lovi!

ȘTEFAN-VODĂ

Urmeze-mi orice-n lume, nu voi schimba nimica!
Eu am o țintă naltă ce nu cunoaște frica;
Și cei ce-mi stau în cale cădea-vor rînd pe rînd,
Nici tu nu-mi da povețe, mereu amenințînd,
Că-n urmă, zău, voi crede ce-n taină mi se spune,
Că tocmai tu faci toate răscoalele nebune!

(Șerpe tresare.)

MAGDA

Sînt bănuită dară și eu! Și-ncepi să crezi!...
Acuma-mi știu sfîrșitul... Și chiar să n-ai dovezi...
Îți stau și eu în cale... Izbește dară iute,
Căci moartea mi-ar fi leacul la fericiri perdute *(Iese.)*

ȘTEFAN-VODĂ

Boieri, vă las acasă.

(Ies toți, afară de Șerpe.)

SCENA XV

ȘERPE

(singur)

Nu-mi trebuie de-acum
Nici Cărăbăț ce vecinic tot șovăie pe drum
Și-mi face numai temeri... Iubite și bun frate,
Gătește-te de moarte, căci ceasu-ți iată bate!

SCENA XVI

ȘERPE și *CĂRĂBĂȚ*

ȘERPE

(aparte)

Și iată tocmai vine!

CĂRĂBĂȚ

(aparte)

Uitai ceva aci.

(Zărind pe Șerpe.)

Ce faci?

ȘERPE

Eu? Stau pe gînduri, că cum aș mîntui
Pe Arbure de moarte?

CĂRĂBĂȚ

Îți rîzi ș-acum de dînsul!

ȘERPE

Dar nu mă vezi, iubite, că mai mă-neacă plînsul!

CĂRĂBĂȚ

Păcat că nu te-neacă, cît rău ai săvîrșit!

ȘERPE

Cum văd ș-acuma iară ești tot posomorît!

CĂRĂBĂȚ

Și cum să nu fiu oare? Te-am ascultat orbește,
Și ce-am ajuns la urmă?... Gîndirea-nmărmurește.

ȘERPE

Zău, grea nenorocire să n-ajungi încuscrit
Și să-mpărțiți puterea! Sau poate ai gîndit,
Că n-ai să faci nimica, să fii scutit de ură
Și stînd cu mîni pe șolduri, să-ți cază mura-n gură!
Ce om de omenie! Eu recunosc că sînt
Om slab, plin de păcate, dar dumneata un sfînt!...
Cum nu? Am fost, știi bine, tovarăși buni!

CĂRĂBĂȚ

Ajunge!
Nu mă-nghimpa, nimernic, că-ndată te-oi străpunge!

ȘERPE

Nimernic eu? Prea bine. Dar noi ca niște frați
Lucrat-am împreună, la bine, rău, legați:

Deci l-amîndoi se cade asemenea răsplată,
Eu dar împart frățește numirea mie dată.

CĂRĂBĂȚ

Greșii. O știu prea bine, Dar tu m-ai înșelat,
Tu ai fost urzitorul, ș-ai mai cumplit păcat;
Fii dar mai cu sfială, te-ascunde cu rușine!

ȘERPE

Zău, mi-i rușine tare de-un om cinstit ca tine.

CĂRĂBĂȚ

(scoțîndu-și sabia)

Mi s-a sfîrșit răbdarea. Te apără, de știi!

ȘERPE

(asemenea scoțîndu-și sabia)

Sînt gata. Deci izbește! Să văd acum ce ți-i
Mai mare: gura lată sau doar nimernicia?

CĂRĂBĂȚ

Obraznic fără margini, din care mișelia
A stins orice simțire, ț-oi da eu dar răspuns:
Deci pieri. *(Sare spre el.)*

(Șerpe se apără. Urmează duel.)

ȘERPE

Pieri tu mai bine!

(Îl atacă, Lupta urmează; în sfîrșit Șerpe străpunge pe Cărăbăț, care cade.)

CĂRĂBĂȚ

(murind)

Hoțește m-ai străpuns!
Blăstăm! Să-ți fie soarta ce mi-ai făcut tu mie! *(Moare.)*

ȘERPE

(se apleacă și-l pipăie)

E mort! Așa de iute! Rămas bun dar cuscrie!
Nu vom juca la nuntă. Dar rabdă, dragul meu,
Căci ai să vezi degrabă în cer pe cuscrul tău;
Și cel puțin acolo vă faceți frați de cruce...
Acuma dar sînt singur, de-acuma eu m-oi duce
Spre țintă fără teamă ș-oi izbuti-n curînd!...
Dar să plecăm d-aicea! *(Iese.)*

SCENA XVII

NICHITA

(singur)

Cu suflet tremurînd
De ură mă-ntorc iară, căci vreau acum a-mi frînge
Cu dînsul arma cruntă...

(Zărește cadavrul.)

Ce văd? Un om în sînge.

(Se pleacă spre el.)

E Cărăbăț! Mort! Oare cine l-a omorît?
De bună seamă Toader, ca eu să fiu scutit
De sarcina grozavă... Ce frate!... Aud pași...

(Iese iute.)

SCENA XVIII

DESPINA

(singură)

Văzut-am pe Nichita venind...

(Zărește cadavrul și scoate un țipăt.)

A! Ucigașii!

(Leșină lîngă cadavru.)

(Cortina.)

ACTUL IV

Sală în palatul domnesc.

SCENA I

CUCUTĂ, SFREDELUȘ, DRINGOI

DRINGOI

Nici ocîrmuirea voastră n-a ținut mult. S-a dus și hatmanul în sînul lui Avraam. Ș-ați ajuns iarăși aicea slugă la dîrloagă.

CUCUTĂ

Întocmai ca tine.

SFREDELUȘ

Ce să faci! De-o vreme-ncoace mor boierii-n țară grabnic și fără să fi bolit.

DRINGOI

Bietul vornic, oare cine l-a omorît?

SFREDELUȘ

De bună seamă vrun prieten bun, căruia i-a pus bețe-n roate... O să vedeți îndată... Acuma se va ținea legea.

DRINGOI

N-ai auzit cine-i bănuit?

SFREDELUȘ

Postelnicul zice că știe cine a fost ucigașul, că l-a văzut ieșind de-acolo.

DRINGOI

Cine?

SFREDELUȘ

Nichita lui Arbure.

CUCUTĂ

Nu se poate. Dar știți că era să-i fie ginere!

SFREDELUȘ

Nici eu nu cred. Dar în sfîrșit vorba ăluia: În Moldova și la Dumnezeu toate sînt cu putință.

DRINGOI

Că, zău, rău s-a înglodit roata țării. Nu putem da înainte, nici la coborîș, nici la urcuș. Și nimene nu cutează s-ajute. Boierii se pitulesc. Nu-i nimene să zică o vorbă legănată, s-auză și vodă de păsurile țării.

CUCUTĂ

Ce bine dar de țară, că cel puțin tu nu ț-ai perdut graiul. Totuș mai este un om care s-o mîntuiască.

DRINGOI

Aș și mîntui-o, de-aș putea. Că n-aș sta gură căscată ca poporul și n-aș lăuda toate mîrșăviile, ca boierii din jurul Măriei-sale.

CUCUTĂ

Păcat de Dumnezeu, dară, că nu te-ai născut vodă! Ce norocoasă ar fi țara, de-ar sta în fruntea ei un om cu inimă atît de mare!

SFREDELUȘ

Haid' să-l alegem noi! El în toate zilele ne cîntă că vodă cel de-acuma nu mai e bun, că s-a stricat și s-a făcut crud; haid' să-l alegem în locul lui Ștefan cel Tînăr! Să aibă odată și Moldova un Domn cumsecade!

CUCUTĂ

Să trăiască dară Dringoi-Vodă, Domn al Moldovei!

SFREDELUȘ

Trăiască! Ce frumos sună acest nume: Dringoi-Vodă!

DRINGOI

O să ieu dară sceptrul domniei. *(Apucă un baston.)* Și fapta cea dintîi a domnirii mele va fi: să vă-nvăț buna-cuviință. *(Sare spre ei ridicînd bastonul să-i bată; aceia o iau la fugă. Dringoi aleargă după ei și ies toți trei.)*

SCENA II

ȘTEFAN-VODĂ
(singur)

Bătui și semiluna ce-n leși a dat năvală,
Trei mii de turci perit-au la Prut. Ș-acum cu fală
Pot zice-s frînți dușmanii. Și-n urmă-s liniștit!...

Eu liniștit?... Da, dacă închis ca rob, păzit
De slugi, trăind în frică, e viață liniștită:
Eu am aceasta parte... Moldova mea iubită
Tot nu mă mai pricepe. Voiesc s-o arădic,
Orbită, ea gîndește că tind mereu s-o stric;
Se scoală împotrivă-mi, nu-s sigur o clipită,
Eu, Domnul, sînt în țară ființa-a mai strivită...
Și trăsnetul lovește tot ce-i mai înălțat.

SCENA III

ȘTEFAN-VODA și ȘERPE

ȘERPE

Măria-ta, la Roman boierii s-au sculat,
Ca să răzbune moartea lui Arbure; dar iute
Am sugrumat răscoala și nopțile trecute
Am prins toți capii.

ȘTEFAN-VODĂ
(posomorît)

Bine, postelnic. Moarte lor!

ȘERPE

Așa dorește-n țară și glasul din popor.
Măria-ta, prilejul acuma ți se-mbie
Ca să-ți cîștigi poporul de razăm pe vecie!
Fă-i voia. Fă dreptate!

ȘTEFAN-VODĂ

Ești sfetnic înțelept,
Deci fă-le judecata!

ȘERPE

Știind că ești Domn drept,
Că nu poți face alta, le-am și gătit pe toate;
Deci numai iscălește! *(Îi predă un teanc de scrisori.)*

ȘTEFAN-VODĂ
(la masă, ia o hîrtie și citește)

Ivașcu! Dar se poate
Ca tocmai logofătul să stea-mpotriva mea?

ȘERPE

A fost chiar urzitorul

ȘTEFAN-VODĂ

Pedeapsa cea mai grea
E mică.

(Iscălește. Ia altă hîrtie și citește).

Vistierul!

ȘERPE

Tot birul strîns în țară
L-a dăruit răscoalei.

ȘTEFAN-VODĂ

Tălhar mișel, să piară!

(Iscălește și iarăș ia altă hîrtie.)

Și pîrcălabul Costea?

ȘERPE

Acesta-a dat ostași
Și tocmai pe aceia pe cari îi destinași
Să-ți apere Hotinul.

ȘTEFAN-VODĂ

Să moară vînzătorul! *(Iscălește.)*
Mai sînt?

ȘERPE

Ar fi copiii de la răzvrătitorul
Hatman. Doi frați și-n rele.

ȘTEFAN-VODĂ

Nichita, Toader. Știu.

ȘERPE

Nu vei avea odihnă cît unul va fi viu...
Dar să-i lăsăm acuma, căci ei au ș-altă vină
Și ș-or lua pedeapsa. Deci lasă-i ca să vină
Naintea obștei care se v-aduna-n curînd!

ȘTEFAN-VODĂ

Dar oare n-au să scape?

ȘERPE

Să nici nu-ți dea prin gînd
Vro teamă, Doamne! Toate le-am întocmit eu bine,
Iar oamenii din obște ascultă toți de mine.
Dovezile-s la mînă, că dînșii l-au ucis
Pe Cărăbăț.

ȘTEFAN-VODĂ

Prea bine! Fă dară cum ai zis!
Dă semnul că să vie boierii-n adunare!

ȘERPE

(merge la ușă și-o deschide)

Poftiți.

(Boierii intră.)

SCENA IV

ACEIAȘI și *BOIERII*

(Ștefan-Vodă se urcă pe tron și le face semn să ocupe loc.)

BOIERII

Trăiască vodă!

ȘTEFAN-VODĂ

O fărdelege mare
S-a săvîrșit, e anul, în tîrgul vechi Hărleu!
Cărăbăț, vornic mare, luptaci cu brațul greu,
A fost ucis chiar ziua în curtea mea domnească.

UN BOIER

Să piară ucigașul!

ȘTEFAN-VODĂ

Cum fapta mișelească
Ne zguduie simțirea, așa pedeapsa ei
Să fie-ngrozitoare! Deci toți fruntașii mei
Cu mine dimpreună să-l osîndim p-acela
Ce-a săvîrșit omorul!

AL DOILEA BOIER

Dar cine-i dînsul?

SCENA V

ACEIAȘI și *DESPINA*

(Intrînd iute, cade-n genunchi înaintea tronului)

DESPINA

De la
Mormînt sosesc acuma... Hah! tremur și mi-i frig,
Cît creierii-mi îngheață... Grăbit aici să strig,
S-auză tot pămîntul și cerul din nălțime,
C-așa durere mare n-a mai izbit pe nime!

ȘTEFAN-VODĂ
Ridică-te, copilă, ș-alină-ți păsul greu!
DESPINA
(sculîndu-se)
Dar mii de gînduri crunte izbesc în capul meu.
Văpaia deznădejdei îmi arde firea-ntreagă,
De spaimă și de groază simt sîngele-mi că-ncheagă;
Cu inima-n cutremur, cu ochi painjenați
Înmărmurită-n suflet, vă rog să m-ascultați:
Avui un bun părinte, cum altul nu se poate,
Ș-acuma sînt orfană... îmi perd mințile toate!...
ȘERPE
Domniță, fii pe pace, căci ucigașu-i prins!
ȘTEFAN-VODĂ
Și-l osîndim îndată!
DESPINA
Hah! viața-mi s-a aprins
De nou! E prins îmi ziceți! Urgia cea cerească
Cu fulgerele sale pe loc să mi-l trăsnească!
Deschide-te în două, pămînt, și-nghite-l viu;
Cuprinde-l iad și-l arde!... Și vecinic să-l tot știu
În suferinți de moarte, dorindu-și azi sfîrșitul
Și-n veci să nu mai poată muri, nelegiuitul!
ȘTEFAN-VODĂ
Pedeapsa-i va fi aspră.
DESPINA
Așa vă rog și eu.
Că-i om lipsit de suflet și n-are Dumnezeu!
O răzbunare cruntă, pedeapsă-nfricoșată,
Cum n-a mai fost în lume!
ȘTEFAN-VODĂ
Așa vom face-ndată.
Ș-acuma fii pe pace! Sau dacă doar gîndești
Că nu-i avea tăria s-asculți și să privești
În liniște, mai bine retrage-te de-aice,
Căci, zău, e peste fire să-l vezi, s-auzi ce zice
Acumă păcătosul.
DESPINA
N-am frică de-un mișel.
În luptă sînt crescută. Să văd dar cine-i el?
ȘTEFAN-VODĂ
(lui Șarpe)
Să vie-nvinuitul!

ȘERPE
(deschide ușa, către Despina).
Privește, jupîniță!
(Nichita intră).

SCENA VI

ACEIAȘI și *NICHITA*

DESPINA
(zărindu-l, cu groază)
Nichita!
ȘERPE
Ucigașul!
NICHITA
Minciună!
ȘERPE
Cuconiță,
Voi dovedi îndată.
DESPINA
Glumești sau nu ești treaz?
Ori nu știi că mi-i mire?!
UN BOIER
I-e mire!
ȘERPE
Știu.
DESPINA
Și azi
A fost la noi.
ȘERPE
Și totuș chiar el e ucigașul.
DESPINA
Dar asta-i o sfruntare, ce nimeni, nici pizmașul
Nu poate să-i arunce așa-n senin, ca-n vis...
Auzi, Nichită dragă, că tu ai fi ucis
Pe bunul meu părinte!
NICHITA
Minciună!

DESPINA

Rău scornită!
Nici fiara cea din codru n-ar fi așa cumplită!

ȘERPE

(Despinei)

Dar, bine, jupîniță, chiar dumneata i-ai dat
Și sabia cu care făcu acest păcat.

TOȚI

Ah!

DESPINA

Eu? N-ai mintea-ntreagă sau poate-ți rîzi de mine?

ȘERPE

Nici una și nici alta. Știu totul foarte bine.
Să-ncepem din nainte! De mult s-a întîmplat.
Boierii răzvrătirii s-au adunat la sfat
La Arbure ș-acolo au hotărît s-omoare
Pe Cărăbăț și mîna unei fete fecioare
Să fie soarta care s-aleagă dintre ei
Călăul. *(Despinei:)* Treci p-acolo, te cheamă ca să iei
O sabie de pe masă. Cunoști p-a lui Nichita,
Ridici aceea-ndată și-i zici: Noroc!.

DESPINA

Mințit-a
Dar Toader? El atuncea mi-a zis că-i rămășag!
Și tu, Nichită, care mi-ai fost atît de drag,
Nu mi-ai grăit nimica! Dar cum ai fost în stare
Să taci privind cruzimea ce-n lume seamăn n-are?
Nu te-a-mboldit iubirea să strigi să mă feresc?
Nu te-a pătruns nici mila de jocul diavolesc?
Primiși însărcinarea. Grozav!... Fugi, fugi de mine!...
Ai săvîrșit păcatul...

NICHITA

Ba nu. Îți jur!

CĂRĂBĂȚ

(Despinei)

Pe cine
Văzuși intrînd atuncea acolo unde-apoi
Găsirăm mort pe tatăl?

DESPINA

(Îngrozită)

Pe el. *(Arată pe Nichita.)*

ȘTEFAN-VODĂ

(lui Nichita.)

Auzi?

NICHITA

Da. N-oi
Ascunde chiar nimica: am fost acolo, însă
Eu l-am găsit în sînge, străpuns, cu viața stinsă.

ȘERPE

(lui Nichita)

Dar spune adevărul, și cum ai săvîrșit
Omorul?!

NICHITA

Eu? Nicicum.

DESPINA

Nu?

ȘERPE

(lui Nichita)

Sfiește-te-n sfîrșit!

NICHITA

Dar nu sînt ucigașul.

DESPINA

Să cred?

NICHITA

Îți jur pe cruce,
Că n-am făcut.

ȘERPE

Degeaba tot juri, căci ț-oi aduce
Și mărturii ce-n față ț-or spune-ndată tot.

NICHITA

Să-mi spună, nu mi-i frică!

SCENA VII

ACEIAȘI și *TOADER*

TOADER

(intrînd repede)

Măria-ta, nu pot
Să port mai mult pe suflet cumplita remușcare,
Văzîndu-l pe Nichita tîrît în obștea mare

C-o faptă-ngrozitoare, ce el n-a săvîrșit...
Pe Cărăbăț nu dînsul, ci eu l-am omorît!...

DESPINA

(cu furie spre Toader)

Blăstămul meu să cadă pe capu-ți cu păcate!
Să duci o viață-ntreaga de plîngeri nesecate!
Nenorocit să fie tot pasul ce-ai făcut!
Să te căiești amarnic, că-n lume te-ai născut!

TOADER

Pricep durerea-n care mă blastemi fără milă
Dar am făcut omorul împins numai de silă,
Căci soarta pe Nichita-l alese, dar pe el
Iubirea-l reținuse.

DESPINA

Nu s-a făcut mișel.
Îți mulțămesc, Nichită.

ȘERPE

Dar asta e minciună!
Căci Toader și Nichita făcut-au împreună
Această mîrșăvie. *(Deschide ușa.)*

SCENA VIII

ACEIAȘI și *DOI MARTORI*

ȘERPE

(către martori)

Așa-i?

MARTORUL

Adevărat!

NICHITA

(către martori)

Ființe fără suflet!

TOADER

(către martori)

Pe voi v-au cumpărat.

ȘTEFAN-VODĂ

Tăcere! Încheiat-am. Dovada e deplină:
Doi înși v-au spus în față.

DESPINA

Nichita nu-i de vină.

ȘTEFAN-VODĂ

Dar obștea hotărește.

UN BOIER

Noi zicem: moarte lor!

DESPINA

Nichita-al meu!

TOȚI

Să moară!

DESPINA

(cade-n genunchi naintea lui Ștefan-vodă)

Dar fii îndurător!
Te rog, Mărite Doamne, și scapă-mi pe Nichita,
Căci dînsul nu-i de vină.

ȘTEFAN-VODĂ

Ba da. Păcătuit-a!
Argați!

SCENA IX

ACEIAȘI și *MAGDA*

MAGDA

Oprește, Doamne, căci încă nu-i tîrziu!

ȘTEFAN-VODĂ

Iar mi te pui în cale!

MAGDA

Datoare sînt să viu,
Cînd faci o nedreptate, că-s Doamnă și soție.

ȘTEFAN-VODĂ

Dar obștea-i osîndește la moarte, deci să fie
Cum vor fruntașii țării, eu numai săvîrșesc!...
Argați, să-i duceți!

(Argații prind pe Nichita și pe Toader.)

DESPINA

Doamne!... Nichita!... Nebunesc!

(Cade în brațele Magdei.)

(Cortina.)

TABLOU
(Salon la Cărăbăţ.)

SCENA I

DESPINA
(singură)

Nimic în asta lume nu-i fără de menire,
Căci Dumnezeu la toate le-a dat un bold în fire;
Eu nu mai am menire, căci boldul mi-a perit,
La ce mi-i bună viaţa?...

SCENA II

DESPINA şi *ŞERPE*

ŞERPE
Tot plîngi necontenit.

DESPINA
Da. Mila cea cerească ne-a dăruit şi nouă,
Fiinţelor strivite, izvor de viaţă nouă:
Păraiele de lacrămi, ca roua pentru flori.

ŞERPE
Păcat să veştejească aceşti scumpi obrăjori,
Plîngînd pe-un june care nu-ţi poate fi-n veci mire.

DESPINA
Taci, om de spaimă, care faci lumea să se mire
De-atîta răutate!

ŞERPE
Făcutu-ţ-am vrun rău?
Nu-ţi împlinii dorinţa? N-am stăruit din greu
Să dăm pedeapsă mare? De vină sînt eu oare,

Că tocmai ei făcură cruzimea-ngrozitoare?

DESPINA
Nu cred, nu pot.

ŞERPE
Dar Toader a spus-o lămurit.

DESPINA
Şi totuş nu-l pot crede.

ŞERPE
Şi cine l-a silit?

DESPINA
Nichita nu-i de vină!... Dar unde-i el? În viaţă
Sau mort? O! spune iute, căci sîngele-mi îngheaţă!

ŞERPE
Ba n-a murit, n-ai frică. Azi noapte ne-a fugit
Din temniţa păzită.

DESPINA
Ah! cerule slăvit!
Îţi mulţumesc din suflet!

ŞERPE
Dar prinde-se-va iară,
Căci am trimis să-l cate oriunde-ar fi prin ţară.
(Aparte.) Iar eu vinii la tine, fiind sigur că el
O să revin-aicea... Şi nu cred să mă-nşel.

DESPINA
Ş-acum ce scop te-mpinge, de te-ai grăbit nainte,
Să-mi spui aceasta veste? Doar ţ-a trecut prin minte,
Să-mi dai dovadă nouă, că-n suflet ţi s-a stins
Schinteia cea din urmă d-un simţămînt distins?
În van ţi-a fost grăbirea! Te ştiu de mult prea bine.
Sălbaticele fiare din codri, vizuine,
Nu sînt aşa grozave, căci dacă nu le-ataci,
Te lasă toate-n pace... Dar oare tu ce faci?
Ca hoţul cel de codru, te-ascunzi în drum la pîndă,
Aştepţi să-ţi vie-o pradă, mai tare sau plăpîndă;
Nu ţ-a făcut nimica, o prinzi, o jefuieşti
Şi-n urmă-i stingi şi viaţa...

ŞERPE
Dar cum se vede, eşti...

DESPINA
(întrerupîndu-l)
Nichita dus la moarte, aceasta faptă încă
N-a stîmpărat cruzimea-ţi, cu inima-ţi de stîncă
Îmi spui chiar mie toate, că doar şi viaţa mea

Să piară și o jertfă mai mult să poți avea.
Om crud și fără suflet!

ȘERPE

Văd inima-ți că geme.
Mă iartă. Deci m-oi duce. *(Aparte.)* Dar voi veni la vreme.
(Iese.)

SCENA III

DESPINA
(singură)

O! dă-mi tărie, Doamne, puternic Dumnezeu!
Că-mi pierd mințile toate!... Nichita, scumpul meu!

SCENA IV

NICHITA și *DESPINA*

NICHITA
(intrînd repede)

Aicea sînt, Despino, pierduta-mi fericire.
(O îmbrățoșează.)
Aicea sînt!

DESPINA
(ridicîndu-și capul.)

Nu-i dară numai o nălucire!
Ci iar te văd, pe tine, pe care te-am crezut
Perdut în vecinicie!... Să piară-ntr-un minut
Acuma viața-mi tristă, nu-mi pasă mult, căci iată
Gust dulcea fericire, te mai privesc o dată...
Muri-voi fericită!...

NICHITA

Așadar, m-ai iertat?

DESPINA

Iubirea mea-mi șoptește că ești nevinovat.

NICHITA

Aceasta, dragă, astăzi nimic nu cumpănește!
Cu vină, fără vină, s-omoară mișelește
Oricine ce la sfetnici le-a fost nepotrivit.

Trăim în timpuri grele. Spre noi s-a coborît
Urgia cea cerească, ce taie, stinge, frînge
Și-n urma sa ne lasă cenușe, rîu de sînge;
Călăii țin puterea, ucid nejudecați
Pe fiii buni ai țării, abia mai sînt bărbați.
Iubitul meu părinte, încăruntit în luptă,
La locul de perzare fu dus cu spada ruptă;
Iar fratele meu Toader, cel falnic pui de leu,
A sîngerat în lanțuri... În clipa morții eu
L-am întrebat să-mi spuie, de-a omorît chiar dînsul
Pe tatăl tău? Ș-atuncea el, înecîndu-și plînsul,
A zis că nu.

DESPINA

Nici Toader!

NICHITA

Ci numai s-a jertfit,
Ca să mă mîntuiască, știind că te-am iubit.

DESPINA

Ce frate bun!

NICHITA

Aceste cuvinte de iubire
M-au-nduioșat cu totul ș-am zis ca scos din fire,
Că nu-l las ca să moară și l-am îmbrățoșat.
Atunci intră călăul. „Nu-l las! Nu-i vinovat!"
Strigai și tot mai tare-l strînsei la sînu-mi; dară
Călăul dete semnul, argații lui intrară
Și mi l-au smuls cu sila și morții l-au tîrît.
Eu stam ca scos din minte ș-atuncea mi-a venit
Îndată-un gînd de fugă... Fugii... Dar nu de frică!
Un Arbure nu știe cea vorbă de nimică!
Nu eu voi fi acela ce prin acest cuvînt
S-arunc o pată neagră pe moșii din mormînt.
Dar am vinit la tine, să te mai văd o dată,
Să-mi dai o gură dulce la calea-ntunecată;
S-aud eu înc-odată că-mi zici că mă iubești,
Să verși într-al meu suflet dulci mîngăieri cerești!

DESPINA

O, te iubesc, Nichită, și scumpa ta iubire
E singurul meu farmec ce-mi naște fericire!
De nu vineai la mine, simțesc, aș fi murit,
Aflînd zdrobită-n suflet sfîrșitul tău cumplit.
Acuma-s fericită. Putere omenească

De-acum nu va fi-n stare să ne mai despărţească.

NICHITA

Ba, scumpa mea Despino! Eu nu pot să rămîn!
Te-am mai văzut ş-acuma cu mîngăierea-n sîn
Mă-ntorc de-unde fugisem, în neagra mea-nchisoare.

DESPINA

De-acolo iese numai o cale-ngrozitoare,
Ce-n locul de perzare te duce la călău!

NICHITA

Acolo. Num-acolo mă pot rentoarce eu!
Căci sub Ştefan cel Tînăr azi locul de perzare
Ajuns-a loc de fală, de cinstea cea mai mare,
Sfinţit cu sînge neaoş de mîndri patrioţi...
Acolo-mi este locul, unde muriră toţi!

DESPINA

Dar, Doamne, ah! ce vorbe!

NICHITA

Ce trebuie să zică
Un om de cinste cărui de moarte nu-i e frică!
Onoarea, datoria, mă cheamă iar napoi!
De unde tată, frate muriră amîndoi,
Nici eu nu-o iau la fugă. Le-aş face o ruşine
Şi umbrele-n morminte m-ar blăstăma pe mine.

DESPINA

Dar zici cumplite vorbe! Eu nebunesc şi mor.

NICHITA

Oh! întăreşte-ţi peptul cu scut nesimţitor,
Ş-astfel alină-mi astă grozavă despărţire!
De n-ai putut fi mie mireasă-n fericire,
Să fii de-acum nainte mireasa lui Christos;
Îmbracă rasa neagră şi poartă-o mîngăios!

DESPINA

Dar este peste fire ce sufletu-ţi îmi cere,
Sînt o femeie slabă, nu voi avea putere.

NICHITA

Aducerea-mi aminte să-ţi fie, scumpa mea,
Izvor de mîngăiere la suferinţa grea!
Şi să-ţi şoptească tainic, în orişice clipită,
De dragostea-mi ferbinte, de-o viaţă fericită!...
Şi cînd în rîu de lacrimi, prin nopţi de insomnii,
Veghea-vei ofilită: la tristu-ţi căpătîi
Ieşi-voi din mormîntu-mi ca umbră fericită...
Să pun o sărutare pe fruntea ta răcită!...

SCENA V

ACEIAŞI, ŞERPE şi OSTAŞI

ŞERPE

(arătînd spre Nichita)

Ha! iată-vă fugarul! Ostaşi îl prindeţi dar!

(Ostaşii se reped spre Nichita.)

NICHITA

(oprindu-i)

Nu e de trebuinţă! căci eu nu sînt fugar.
Vinii să-mi iau aicea rămas bun pe vecie;
Luatu-mi-am, ş-acuma mă-ntorc... Şi moartea vie!

DESPINA

Dar nu te las! Şi numai călcînd pe trupul meu
Îl veţi lua d-aice.

NICHITA

Te rog pe-un Dumnezeu,
Te-mbărbătează, dragă; căci în zadar sînt toate,
Din gura morţii crude tu nu mă mai poţi scoate!

DESPINA

Nu! Nu te las din braţe-mi. *(Îl îmbrăţişează.)*

ŞERPE

Destul!

DESPINA

Îngrozitor!

ŞERPE

Ostaţi, la datorie şi duceţi-l!

(Ostaşii smulg pe Nichita din braţele ei şi-l duc afară, urmaţi de Şerpe.)

SCENA VI

DESPINA

(singură)

Vai, mor!

(Leşină în mijlocul şcenei).

(Cortina.)

ACTUL V

(Sală în palatul domnesc)

SCENA I

DESPINA, apoi *ŞTEFAN-VODĂ*

DESPINA

(intră repede)

Nichita-i dus să-l piarză şi eu alerg nebună
Să-i cer din nou iertare... ori moarte dimpreună.
(Ştefan-Vodă intră, Despina zărindu-l cade-n genunchi înaintea lui.)
Măria-ta, aibi milă!

ŞTEFAN-VODĂ

Despino, ce văd eu!
Nu ţi-i acolo locul, ci sus, la peptul meu.
(Ridicînd-o, vrea s-o îmbrăţişeze.)

DESPINA

(respingîndu-l)

Măria-ta, ce vorbe!

ŞTEFAN-VODĂ

De-aceluia ce-n tine
Ş-a regăsit altarul la care să se-nchine.

DESPINA

Vinii a-ţi cere mila şi, iată, mă-nfior!

ŞTEFAN-VODĂ

Păcătuiesc, că-s vodă ş-am suflet plin de dor?
Şi soarele în culme luceşte mai ferbinte.

DESPINA

Ai Doamnă iubitoare.

ŞTEFAN-VODĂ

Dar dragostea ei minte.

DESPINA

Şi eu iubesc pe altul.

ŞTEFAN-VODĂ

Nu vezi adeseori
Sorbind albina miere şi din mai multe flori?

DESPINA

Dar dragostea-i altarul la care nu oricine,
Ci numai miruitu-i iertat ca să se-nchine.

ŞTEFAN-VODĂ

Şi n-ai văzut în viaţă slujind la un altar
Doi preoţi deodată?

DESPINA

Mărite Doamne, dar
Ajungă-ţi umilirea-mi! Iubirea mea nu-i soare
Ce tuturor luceşte prin raze-ncălzitoare;
Iubirea mea-i Nichita şi pentru el vinii:
Te rog aibi îndurare şi scapă-mi-l!

ŞTEFAN-VODĂ

Să fii
Pe pace, fac pe voie-ţi şi-l las ca să-ţi trăiască.

DESPINA

Îţi mulţumesc, o Doamne, de mila-ţi cea domnească!
Eşti drept, eşti bun, eşti mare şi-n veci te-oi lăuda.

SCENA II

ACEIAŞI şi *MAGDA* cu *ŞERPE*

(Magda şi Şerpe se opresc în prag; de acolo Şerpe arată Doamnei spre Ştefan-vodă şi se retrage iute.)

ŞTEFAN-VODĂ

Am şi eu o rugare.

DESPINA

Ţ-o fac Măria-ta.

ŞTEFAN-VODĂ

Din dragostea-ţi o parte şi pentru mine-aş cere.

DESPINA

De-aceea-mi laşi dar zborul spre raiul de plăcere,
Să mă dobori în clipă de-acolo jos în lut?
De-aceea vrei dar numai să-mi faci un drag minut,
Ca-n schimb să plîng o viaţă perdută, blăstămată?!

ŞTEFAN-VODĂ

Ceruşi o slujbă mare, eu pentru ea răsplată.

DESPINA

Iubirea mea nu-i marfă.

ȘTEFAN-VODĂ

Nu vrei? L-ai omorît!

DESPINA

Mai bine moară dînsul știindu-se iubit,
Decît să-i cumpăr viața, pătîndu-o cu rușine...
Să-mi blasteme și gîndul... scîrbindu-se de mine!

ȘTEFAN-VODĂ

Te-ai supărat, puicuță... Dar dacă vei vedea,
Că nu e mîntuință, vei face voia mea...
Femeia cînd iubește nu vede jertfă mare,
Pe care să n-o facă pe loc fără păsare!

DESPINA

Ce stare de rușine!... Mă duc, Măria-ta!

ȘTEFAN-VODĂ

(oprind-o)

Dar nu te las de-aicea.

DESPINA

Atuncea voi striga.

ȘTEFAN-VODĂ

Poți tot striga, drăguță, că nimene nu vine.

MAGDA

(pășind înainte)

Aice-s eu!

DESPINA

A! Doamna *(Iese.)*

SCENA III

ȘTEFAN-VODA și *MAGDA*

ȘTEFAN-VODĂ

Ce vrei?

MAGDA

Ai stins în mine
Nădejdea cea din urmă a vieții pe pămînt.
Iubirea-ți mi-a fost, Doamne, altarul meu cel sfînt.
L-ai dărîmat.

ȘTEFAN-VODĂ

Iubirea-ți! Ce vorbă mincinoasă!

MAGDA

Mă jur pe sfînta lege, c-am fost tot credincioasă;
Că nici un gînd zburdalnic vrodată n-a pătat
Nici tronul țării mele, nici cinstea-ți de bărbat!
Dar tu? Căzuși în tină. Mi-i milă, zău, de tine,
Căci nu-i acolo locul ce ție se cuvine!
Vezi vulturul de munte, el zboară-n nori fălos,
S-așează în vîrf de stîncă și nu-n mocirlă jos.

ȘTEFAN-VODĂ

N-aibi grije tu de mine!

MAGDA

Moldova este plină
De suferinți grozave și tot din greu suspină.

ȘTEFAN-VODĂ

Un semn că prinde leacul ce țării dau mereu.
Mai tare doare rana de-o tai afund, și zău
Moldova noastră are mulțimi de bube rele,
Ce nu poți să le vindeci, decît tăind în ele;
Ca doftor bun, pe toate le-am ars și le-am tăiat,
Încît afar' țîșnit-a tot sîngele stricat.

MAGDA.

Dar coarda prea întinsă, știi că-n sfîrșit plesnește!
Păharul suferinței e plin, puțin lipsește,
Abia un picur numai ș-atunci se va vărsa...
Să nu dau chiar eu stropul — din suferința mea!...

ȘTEFAN-VODĂ

Așa! M-ameninți dară? Deci teme-te de mine!
De răzbunarea-mi cruntă. *(Pleacă.)*

MAGDA

Îmi știu sfîrșitul bine.

(Ștefan-Vodă iese.)

SCENA IV

MAGDA

(singură)

N-am liniște nici pace; că-n mine se trezi
O luptă zdrobitoare, ce crește zi cu zi:
De-o parte e credința soției înșelate,
De alta datoria ce-am țării subjugate,
Cînd numai cea dintîie mi-ar face viața grea,
Retrage-m-aș din lume, să-ngrop durerea mea:

Dar vai! căci și Moldova se stinge-n agonie
Și nu-i o mînă care s-o scape din sclăvie!
Ca ș-un copaci ce-n vifor stă drept neclătinat,
Dar vermele-l doboară... De ce nu sînt bărbat?!

SCENA V

MAGDA și *ȘERPE*

ȘERPE
(care auzise vorbele din urmă, aparte)
Ț-oi da eu dară, Doamnă, îndată bărbăție.
MAGDA
(zărindu-l, tresare)
Și dumneata aicea?
ȘERPE
Îmi fac plăcere mie
Să-ți fiu la îndemînă în tot minutul greu.
MAGDA
Cum înțelegi aceasta?
ȘERPE
De-un timp zăresc mereu,
Că nori de gînduri grele s-au pus Măriei-tale
Pe frunte. Nu-i mirare, căci ai adîncă jale...
Dar totuș mi se pare că prea mult te mâhnești;
Ai și-nceput deodată să scazi, să veștezești.
Păcat să-ți pierzi juneța, cu vremea de-nflorire,
Pentru bărbatul care nu-i vrednic de iubire!
MAGDA
Postelnic, ține minte, te rog: acel bărbat
E Domnul țării noastre; cinstește-l cap plecat!
Și de-a făcut greșeala ce-o spui cu-așa asprime
Eu singură am dreptul să-l judec, altul nime!
ȘERPE
Ferească cerul, Doamnă, să vreau a-l judeca!
Eu nu grăiesc nimica. Văzuși Măria-ta
Și te-ai putut convinge.
MAGDA
Cu atîta bucurie
Mi-ai arătat prilejul, că nu știu: lui sau mie
Ai vrut să faci durere?

ȘERPE
Am vrut să-ți dovedesc,
Cum simte, Ștefan-Vodă și astfel doar să-ți trezesc
Credința cea-nșelată; să-ntorci luarea-aminte
Spre altul ce-ți răspunde cu dragoste ferbinte.
MAGDA
Postelnice, ce vorbe!
ȘERPE
Ascultă să vorbesc
Ș-apoi mă osîndește!... Măria-ta, sosesc
Din țară. Toată ferbe. Nemulțămirea-i mare;
Măria-sa pe tronu-și puține zile are.
Poporul o să-l piarză dînd cîrma-n mîna mea;
Atuncea nu respinge iubirea-mi ce te vrea!
De mult îmi ești tu dragă, de mult mi-i dor de tine.
(Încet.) Urcat la tron te-oi duce iar Doamnă lîngă mine.
MAGDA
(cu mînie și dispreț)
Netrebnic! aibi sfială!... De-aceea ț-ai furat
Încrederea lui vodă, ca să-l înșeli spurcat?...
De-aceea-l dai în tină, ca urgisit să piară,
Să-i poți cuprinde locul?... Ai suflet? Ești o fiară
Ș-acuma-mi ceri iubire! Ce gînd rușinător!
Să pieri de-aici îndată, mișel și trădător!
ȘERPE
Temutu-m-am eu foarte, să nu-ți fac supărare!
Dar aspră ți-i osînda. Mă doare, Doamnă, tare,
Că ț-ai făcut de mine părerea-aceasta rea.
Să crezi că nu sînt vrednic de judecata-ți grea!
Vezi, eu puteam acuma să-ți zic Măriei-tale:
„Iubește-mă, drăguță, sau o să pun la cale
Osînda cea domnească!"
MAGDA
Ce zici?! Osînda mea?
ȘERPE
Poftim, citește-o, Doamnă, și vei vedea că-n ea
Iubitul Domn te mînă la locul de pierzare!
MAGDA
(după ce o citise)
M-a osîndit la moarte!
ȘERPE
Vezi dar că Șerpe are

Şi inimă şi suflet! De fel nu te-am silit
Să mă iubeşti; ţ-am spus-o cucernic şi smerit.
Şi dacă nu vreai, bine, nu stăruiesc; ba iată
Că rup scrisoarea-aceasta. *(O rupe. Aparte.)* Eu am făcut-o toată,
Fără să ştie vodă. *(Tare.)* Vezi cum ţi-a răsplătit
Credinţa neclintită bărbatul prea iubit.
De-l afli bun şi vrednic şi sufletul ţi-l cere,
Iubeşte-l şi de-acuma! Eu o să-ţi fac plăcere
Şi plec, cerînd iertarea-ţi! *(Iese.)*

SCENA VI

MAGDA
(singură)

Trimisă la călău!
Dar asta-mi dă şi mie curagiu în braţul meu!
Am hotărît!... Ce dînsul a vrut să-mi facă mie,
Pot şi eu lui asemeni... Voi face-o grozăvie!...
Dar ce va zice lumea? Şi nu s-a tulbura
Credinţa creştinească? Şi nu m-or judeca
Urmaşii noştri-odată?... Eu sînt a lui soţie:
Îi datoresc credinţă, oricît de rău să-mi fie;
Dar sînt şi Doamna ţării, am ş-alte-ndatoriri:
O ţară mă priveşte ş-aşteaptă lecuiri.
Da! Nu mă pot retrage, căci ţara mă sileşte!
Dar jur că-n fapta-aceasta gînd slab nu mă-mboldeşte,
Ci numai dorul ţării. *(Iese cu paşi lini.)*

(Cortina.)

TABLOU

Sală în palatul domnesc.

SCENA I

CUCUTĂ, SFREDELUŞ, DRINGOI

DRINGOI

Iute, iute. Orînduiţi masa, că vine vodă cu boierii.

CUCUTĂ

Ce ne tot porunceşti?

SFREDELUŞ

Dar nu ştii, neică Dringoi, că te-am ridicat din scaunul domniei?! Ai apucat şi d-ta pe calea lui Ştefan-Vodă.

DRINGOI

Las' că vă arăt eu cine vi-i stăpînul... Acuma n-am vreme să stau de poveşti... Dar nu uitaţi zicătoarea veche: „Cît eşti nicovală, rabdă; cît eşti ciocan, loveşte!"

SFREDELUŞ

Ni s-a urît să fim tot nicovală, am dori s-ajungem odată şi ciocan... Auleo, Doamne, cum aş mai izbi!

CUCUTĂ

Dar eu!

DRINGOI

Lăsaţi-vă, c-avem noi destul de bun ciocan în ţară... Cine izbeşte mai crîncen decît Ştefan-Vodă?!... Şi nu s-a mulţămit că ne-a prăpădit Moldova, dar mai an l-au pus păcatele să năvălească şi în Muntenia asupra lui Radu-Vodă călugărul, cu toată oştirea, cu toată casa, cu căţel şi cu purcel... ş-a jefuit ţara pînă la Tîrguşor, că nimeni n-a cutezat să-i stea împotrivă... şi-n cele din urmă bietul Radu-Vodă a fost silit să cumpere pacea pe bani scumpi...

SFREDELUŞ

Şi grei... Eu am ridicat săculeţii.

DRINGOI

De atuncea ţ-au crescut coarnele... Vorba veche: Cine umblă-n moară se umple de făină... În sfîrşit, ai făcut şi tu ce-ai văzut de la alţii... Dar la ce a trebuit să jefuiască Ştefan-Vodă Muntenia? Nu sînt şi cei de-acolo fraţi cu noi?

SFREDELUŞ

Bag samă şi vodă ţine că frate de frate, dar brînza-i pe bani.

CUCUTĂ

Tăceţi, că iată vodă. *(Ies toţi.)*

SCENA II

ȘTEFAN-VODĂ

(singur)

Acuma-s liniștit!
S-au stins și Arbureștii, tătarii i-am izbit,
Iar leșii n-au în frunte crai harnic de-nfricare,
Că-i slab bătrînul Jigmond, iar fiul său, pe care
L-a coronat, e numai băiat de zece ani;
Selim-sultan cu turcii, bătînd ca năzdrăvani
Pe unguri lîngă Mohaci, cît a perit în fugă
Prin glod și craiul Ludvic, acuma țara-njungă...
N-am frică dar de nimeni... Acuma pot să fac
Moldova fericită și tare, după plac.

SCENA III

ȘTEFAN-VODĂ, ȘARPE, SFETNICI, apoi *UN CURIER*

ȘERPE

Aduc pe noii sfetnici, ca toți cu umilință
Să ne-nchinăm acuma și să-ți jurăm credință
Măriei-tale.

ȘTEFAN-VODĂ

Bine! Jurați că-ți împlini
Ce eu oricînd și-n toate vă voi orîndui!

TOȚI

Jurăm!

ȘTEFAN-VODĂ

Poftim la masă!

(Argații aduc cupele cu vin.)

UN CURIER

(intrînd)

Măria-ta, aseară
Sărmanul Petru-vodă muri.

ȘTEFAN-VODĂ

Un frate, dară
Potrivnic foarte crîncen. Scăpai de-un dușman rău.

(Curierul iese.)

SCENA IV

ACEIAȘI și *MAGDA*

MAGDA

(intrînd, aparte)

Mă tem să n-am tărie *(Tare.)* Măria-ta! Și eu
Închin păharul.

ȘTEFAN-VODĂ

(posomorît)

Vino!

MAGDA

(Întorcîndu-se către o masă, ia un păhar și varsă în el ceva).

(Aparte.) Otrava cea mai tare.

(Întorcîndu-se la masă, dă un păhar lui Ștefan-Vodă cel Tînăr, altul îl ține ea.)

TOȚI

(închinînd)

Domnul și Doamna!

ȘTEFAN-VODĂ

(închinînd)

Obștea mare!

(Ciocnesc toți și beu.)

Ah! Doamne, ce simțire!

MAGDA

(aparte)

Otrava!

ȘTEFAN-VODĂ

Ce-am băut!?

(Privește crunt spre Doamna.)

Mi-i frig și ard deodată... simțesc că sînt perdut...
Pămîntul mi se-nvîrte... puterea-mi lîncezește...
Un rîu de foc sălbatic prin vîni mă mistuiește...
În mii de părți se sfarmă tot trupul meu... în cap
Ciocane mă despică și creierii nu-ncap...
Dați apă... mor de sete... Hah! parcă-mi perd deodată
Vederea... mintea... viața... Otrava blăstămată...
Mă strînge... mor... îndată... Blăstăm!... *(Cade mort.)*

ȘERPE

(sare spre vodă și-l pipăie)

S-a și sfîrșit.

(Aleargă la fereastă, o deschide iute și strigă în afară.)

Veniți că moare vodă!

SCENA V

ACEIAȘI, BOIERI, POPOR, OSTAȘI

TOȚI

Grozav!

UN BOIER

(pipăind mortul)

A și murit!

Ce s-a-ntîmplat?

MAGDA

Eu, Doamna, i-am pus în vin otravă,
Să scap Moldova dragă de starea ei grozavă,
De despotul cel crîncen ce crud o-ngenunchea.

ȘERPE

(aparte)

Ș-acum cu istețime la țintă m-oi urca.
(Tare.) Trăiască Doamna bună!

TOȚI

Trăiască Doamna bună!

ȘERPE

(către Magda)

Prin mine țara vine de-acum să se supună
Și pînă cînd va crește băiatul ce-a rămas,
Susține-i tronul țării, ț-o zicem toți c-un glas!

TOȚI

Trăiască Doamna!

MAGDA

Ștefan să-și aibă-n cer iertare,
C-a vrut să facă bine, dar vai! greșit-a tare!
Avu și dînsul firea ce-avuse moșul său
Ștefan cel Bun și Mare: în luptă ca ș-un leu,
În pace om cuminte, dar iute la mînie
Și vărsător de sînge, căci Șerpe cu trufie
L-a îndemnat în taină spre drumul cel greșit.

ȘERPE

(aparte)

Și n-am să scap de răul de ce m-am tot ferit

(Iese iute.)

TOȚI

Să piară!

UNUL DIN POPOR

Hai să-l prindem!

(Ies mai mulți.)

TOȚI

Trăiască Doamna țării!

MAGDA

Boieri, ostași și gloate! Sub sarcina durerii,
Făcui ca moldoveancă ce țara mi-a șoptit.
Dar el mi-a fost bărbatul, cui eu i-am datorit
Iubire și credință... Mi-i groază chiar de mine!...
La tron o ucigașă!... Aceasta-ar fi rușine!
Nu m-oi urca la dînsul; nu pot, nu mi-i iertat,
Căci fapta mea urîtă cu sînge l-a pătat...
Păcatul meu e mare, deci trebuie să fie
Întocmai și pedeapsa... Îmi fac o datorie...

(Apucă un pumnal și-l înfige în inimă.)

Iertați p-o păcătoasă! *(Cade și moare.)*

MAI MULȚI

(sărind la ea)

E moartă!

UN BOIER

Cum a zis!

SCENA VI

ACEIAȘI, ALT BOIER și DESPINA

ALT BOIER

(intrînd repede)

Postelnicul Ion Șerpe e mort!

DESPINA

(intrînd repede, cu pumnalul în mînă)

Eu l-am ucis!

(Fine.)

PRIMA ROCHIE LUNGĂ

Monolog

O FATA TÎNARĂ

(stînd înaintea oglinzii mari, privește-n ea, măsurîndu-și lungimea rochiei)

În sfîrșit!

S-a împlinit dar și visul meu. Nu mă mai uit cu părere de-rău la prietinele mele mai mari. Iată-mă-s și eu cu rochie lungă.

Nu știu ce-i, parcă mă furnică ceva prin sînge. Mă simt cu totul altfel, decît pîn-acuma. Rochia aceasta m-a schimbat cu desăvîrșire. Da, da. *(Vine nainte. Serios:)* De-acuma sînt fată mare.

Pînă cînd porți haină scurtă, nimene nu stă de vorbă cu tine serios. Pentru toți ești numai o fetișcană cu care se glumește și se joacă. Dar de-acuma are să fie altfel. *(Punîndu-și degetul la gură.)* Aseară un tînăr mi-a și zis: „Sărut mîna, coconiță!"

Verișorul a rîs de mine, cînd mi-a văzut bucuria. Dar iute l-am și făcut să tacă. I-am zis: „Voi cît vă mîndriți dacă ați trecut examenul de maturitate; lăsați-ne și pe noi fetele să ne pară bine de rochia lungă, căci doar asta-i testimoniul nostru de maturitate."

Și cum să nu ne veselim? Că bine zice unchiul: „Rochia lungă pentru fete este biletul cu care întră în lume".

În lume!... de-acuma nu mai trebuie să stau acasă cînd alte fete se duc la bal. Mi-a și făgăduit mama că-n carnevalul viitor mă va duce și pe mine. Primul bal! Mă iau fiori cînd mă gîndesc la el. În pensionat dansam numai fetele între noi; de-acuma înainte am să dansez cu veritabili bărbați. Trebuie să fie foarte interesant. Nu mai pot de dor.

(La oglindă.) Am şi breton. Mămica mi l-a tăiat... Însă mie mi-a părut prea puţin... Şi, cînd nu m-a văzut, am mai tăiat şi eu — dar cam mult... M-a şi ocărît că ce am făcut? I-am sărutat mîna şi i-am răspuns: „Fierul a fost prea cald şi mi-am ars părul". Ce să faci? Dacă porţi rochie lungă, caută s-ai şi minte — lungă!

Să m-audă profesoarele şi profesorii din pensionat, ştiu că s-ar mira. Mai ales doamna directoare şi-ar face cruce.

Săraca, era bătrînă şi tuşea grozav. Vinea în şcoală iac-aşa *(Îşi pune ochelari, ia un baston şi vine de la uşe, rezemîndu-se pe baston şi tuşind.)* Iară v-aţi purtat rău. *(Tuşeşte.)* Nu v-am spus de atîte ori *(tuşeşte)* să fiţi ascultătoare şi să vă învăţaţi lecţiile *(tuşeşte)*. Am să scriu la părinţii voştri *(tuşeşte)* că deloc nu sînt mulţumită de voi... *(tuşeşte)*".

(Aruncă bastonul şi ochelarii şi vine sărind în mijloc.)

Profesoriţa de limba franceză era toată viaţă, glumeaţă şi veselă, tot rîdea şi cînta; mai cu seamă dacă întîlnea pe cale, iac-aşa din întîmplare, pe locotenentul de husari. Ce e dreptul, franţuzeşte n-am învăţat. Dar ea după trei ani a vorbit perfect — româneşte.

Profesorul de matematică şi de fizică avea un cilindru cît un coş. *(Se duce la uşe şi îşi pune pe cap un cilindru şi păşeşte grav nainte.)* Cînd intra, doi-trei paşi, încă nu-şi scotea cilindrul să nu răcească. Apoi se urca şi începea. *(Vorbeşte pe nas:)* Ieri ahm vorbhit dhespre trighonomethria chorpurilor; asthăzi avem să chontinuăm la electhricitatea animalică! Electhricitatea este o puthere încă nechunoscută deplin... *(strănută.)* Am răcit... *(strănută)*. Nu-i deschisă undeva o fereastă?...

Profesorul de istorie, cum îşi lua locul, începea numaidecît. *(Vorbeşte foarte repede.)* Împăratul Traian, sosind la Dunăre, mai întîi dete ordin să se facă un pod straşnic. Urmele acestui pod se văd pînă astăzi la Turnu-Severin, ca nişte monumente ale vechei glorii romane. Trecînd Dunărea, se încinse o luptă crîncenă între oastea romană şi cea dacică a lui Decebal. În sfîrşit romanii au rămas învingători şi Traian a aşezat pe locurile deşertate o colonie nouă, ai cărei urmaşi sîntem noi... *(Cu voce naturală:)* Şi tot aşa mai departe, încît în cele din urmă n-am înţeles nimica.

Catehetul de religie, Dumnezeu să-mi ierte păcatul, era cu totul opus. Vorbea trăgănat şi scîrţîind ca şi carul moţilor. Cînd începea el a spune că: „Dum-ne-zeu a fă-cut lu-mea în şe-se zi-le" ne vinea a crede că n-are să mai sfîrşească.

Între toţi era şi unul de care nu rîdeam. Un tînăr nalt, brunet, frumos. Acesta, după părerea noastră, n-avea nici o smintă, decît că era — prea sfiicios. După ce ieşea din şcoală, ce-i drept nici una nu ştiam despre ce ne-a vorbit; dar toate eram de acord că vorbeşte foarte frumos...

Iubit pensionat, cu drag mă gîndesc la tine; cu toate că la ieşire, între noi să rămînă vorba, n-am vărsat nici o lacrimă. De ce să fi plîns? ştiam că în curînd am să capăt rochie lungă. Nici nu i-am dat pace mamei, pînă nu mi-a făcut-o. *(Se uită la rochie.)* Ce frumoasă-i! Dar încă dacă voi avea o trenă lungă, lungă...! *(Păşeşte şi arată lungimea.)* Nu este mai frumos decît un şlep, parcă eşti o regină... of! cu ce drag o să-l port! *(Se apleacă şi păşeşte înainte, făcînd din rochie un şlep. Apoi se opreşte şi vine la mijloc.)*

Ieri am primit o scrisoare de la Marioara, cu care am petrecut în pensionat trei ani de zile. Îmi scrie că tinerimea de la ei va aranja un bal, la care şi dînsa va lua parte şi mă cheamă şi pe mine. M-oi ruga de mama să mă ducă. Va fi acolo şi Costică, cunoştinţa mea cea mai plăcută din — pensionat. Venea în toate duminecile la soru-sa şi vorbea — cu mine. *(Rîde.)* Drăguţ băiat! Rumen şi svelt şi avea nişte mustecioare. *(Imitează sucirea musteţelor.)* Adică la dreptul vorbind, n-avea încă musteţe, ci numai începeau a-i miji, cu toate acestea el le tot sucea... *(Iarăşi imitează sucirea musteţelor.)*

Şi ce drăguţ aprindea ţigareta. *(Aprinde o ţigaretă.)* Şi cum fuma de frumos. *(Fumează plimbîndu-se. Apoi aruncă ţigareta şi vine la mijloc.)*

(Privind ispititor în jur de sine.) Am şi cîteva scrisori de la dînsul. Le ţiu ascunse să nu le vadă nimeni. *(Scoţînd din buzunar un teanc de scrisori.)* Ah! cum am tremurat cînd am primit cea dintîi. Mi-a predat-o soru-sa. O bunătate de înger. Cum am roşit şi cu ce dor am cetit-o! Şi cînd i-am răspuns, de unsprezece ori am început şi refăcut conceptul. Amorul nostru părea vecinic. Şi totuşi el, după ce a trecut examenul de maturitate şi s-a făcut jurist, şi-a uitat jurămîntul. S-a răcit. M-a trădat. Cît am plîns şi mai plîng şi acuma. *(Îşi şterge lacremile.)* Cum să nu plîng; căci era frumos. *(Plînge. Apoi se redeşteaptă mînioasă.)* Ba era urît foc, n-avea nici urmă de musteţe... un băiat... *(Rîde.)* Ba zău că mint... Era frumos, ca rupt din soare... Dar să nu mă spuneţi la mama, că-mi taie rochia lungă!

PROLOG

Teatrul înfăţoşează o livadă între munţi.

SCENA I

POETUL
(coborînd la vale)

Umblat-am văi şi dealuri, văzut-am cu mîndrie
Că neamul nostru are o mare bogăţie
De frumuseţi ascunse, ce alţii n-au.
Păcat
Că noi nu prea cunoaştem ce-avem mai minunat.
Ne-am dus în lumi străine şi-am învăţat în ele
Limbi, datini şi cultură, cu cheltuieli, munci grele.
Ne-am închinat cu falǎ la tot ce-a fost străin
Ş-am dat uitării neamul şi sîngele român!
Nici n-am visat că ceea ce-n lume ne-ncîntase
Aveam şi noi, mai neaoş şi mai frumos, acasă,
Ascuns în neamul nostru.
Şi pînă cînd am stat
Prin lumile străine şi lor ne-am închinat,
Aici în casa noastră, comoara părăsită
A trebuit să-ndure o crîncenă ispită;
A fost un pom cu fructe ce stă-n drum nepăzit,
Cîţi trecători mai lacomi, cu toţi l-au ciungărit;
Toţi ş-au cules din poame ce-au fost mai minunate,

Ba rupt-au şi ramuri de fructe încărcate;
Dar oricît ni-l dubiră, deloc nu s-a uscat,
Căci este-un pom ce veacuri stă sus neclătinat;
Cît îl zdrobeşti mai tare, dă ramuri mai vînjoase,
Cît îl despoi mai crîncen, ai poame mai frumoase.
Din vechile-i podoabe mulţimi s-au stins şi dus,
Dar astăzi şi mai mîndru ridică fruntea-n sus.

(Privind în jur, merge înainte.)

Trecut-a noaptea lungă şi soarele răsare,
E vremea să ne punem la lucru, mic şi mare!
Sus steagul luminării prin văi şi prin Carpaţi,
Să ne-adunăm sub dînsul, români, ca nişte fraţi!
Să scoatem la iveală comoara nesecată,
Să-i facem scut de-a pururi, ca-n veci şi niciodată
Să n-o despoaie nimeni, să crească pentru noi,
Să-nsufle mîngăiere în timpuri de nevoi;
În zi de bucurie ne facă sărbătoare —
Şi orişicînd ne fie o fală-năltătoare!

SCENA II

POETUL şi un *ŢARAN MOŞNEAG*

POETUL

Ei, ce mai faci, moşnege?

MOŞNEAGUL

Da merg s-aduc şi eu
Din uscături ce-s harnic.

POETUL

Eşti dîrz.

MOŞNEAGUL

Năravul meu.
Cam dîrz, dar n-am ce face; năravul cel din fire,
Cum spune vorba aia, nu are lecuire.
Aşa mi-a fost ursita, să-mi fie-n veci urît
Orice-i stricat şi mîrşav şi tot ce-i schimosit.
Şi de-mi arunc privirea la noi şi-n alte sate,

Văd cum se surpă toate ce-au fost din moşi păstrate:
Bătrîne obiceiuri frumoase, româneşti,
Să pierd, să sting încetul şi-n urmă te trezeşti
Cu altele, străine, în loc de flori — scăiete,
Cari ni să şed întocmai ca nuca la părete.
Ţăranca, fala noastră, îşi uită de război
Şi-şi cumpără prin tîrguri găteală cu forfoi;
Chiar graiul nostru neaoş se pare că se schimbă
Şi vorbele străine îţi frîng săraca limbă;
Cîntarea tărăgănată şi doina cea cu dor
Încep să se prefacă vîrtej îmbătător;
Ne mestecăm prea tare, ca grîul în neghină,
Abia ne mai cunoaştem de pătura străină,
Întoarsă-i roata vremii şi noi sîntem de jos
Şi nu văd mîntuinţă.

POETUL

Ba e, moşneag duios.
Să facem un teatru, o casă minunată,
Şi s-adunăm într-însa tot ce-am avut odată
Şi tot ce-i azi al nostru: grai, datini, port şi cînt
Şi tot ce are neamul mai preţios, mai sfînt;
Să le păstrăm pe toate, ca-n veci să nu ne piară,
Să ne-ncălzim la ele, să ne ridice iară!

MOŞNEAGUL

Să-ţi fie gura d-aur, că bine mai vorbeşti!
M-ai mîngăiat cu totul, mi-ai dat puteri cereşti;
Sînt tînăr, sprinten iară, ca şi odinioară,
Mă duc, alerg, zbor iute, ca pasărea uşoară,
Să văd pe toţi românii, la toţi să le vestesc
Ca într-un gînd să facem teatru românesc.

(Iese.)

SCENA III

POETUL

(singur)

Toţi într-un gînd! O! parcă din ceruri ni să spune.
Toţi într-un gînd, românii, am face o minune.

SCENA IV

POETUL și o societate de domni și dame

UN DOMN

Pe pajiştea aceasta e bun loc de maial.
(Zărind poetul.)
Ce mai visezi, poete?

POETUL

Un vis naţional.
Visez că-mi văd tot neamul făcîndu-şi un teatru.

AL DOILEA DOMN

Nu mai visa, poete; deschide-ţi ochii-n patru,
Vezi marea nepăsare dormind în jurul tău.

AL TREILEA DOMN

Te sprijinim, nu-i vorbă; dar lucrul este greu,
Sîntem săraci.

O DOAMNĂ

Nu este atît de greu cum pare.
Venim şi noi, romănce, dînd sprijin la-nălţare;
Căci unde se lucrează de neamul românesc,
Femeile române de-acolo nu lipsesc.

POETUL

Podoaba naţiunii, romănce-ncîntătoare,
Pe cari ne-au dat din ceruri să fiţi al nostru soare;
Voi ne-aţi scutit căminul în timpi de vijelii
Şi voi faceţi viaţa un rai de veselii;
Puterea voastră-i mare, e chiar nemărginită,
De vreţi şi voi, sînt sigur de învingerea dorită
Şi Thalia Română se va-nălţa-n curînd,
Mă-nchin smerit acestui măreţ şi falnic gînd.

SCENA V

ACEIAŞI şi MOŞNEAGUL

MOŞNEAGUL

Cutreierat-am munţii, prin tulnic dat-am veste
Şi vin de pretutindeni bărbaţi, flăcăi, neveste.

SCENA VI

ACEIAŞI şi un *COR* din BANAT

CORUL

(intră cîntînd)

Iată ziua mult dorită,
Iată ziua fericită,
Haidem să ne bucurăm!
Şi cu toţii dimpreună
Veseli şi cu voie bună,
Un teatru să-nălţăm!

Un teatru ce să poarte
Steagul lui în orice parte
La românii doritori;
Pretutindeni să ne fie
Un izvor de bucurie,
Să ne facă sărbători.

SCENA VII

ACEIAŞI şi o ceată de *CĂLUŞERI* din Ardeal

VĂTAFUL

(salutînd cu bita)

Trăiască teatrul românesc!

(jucînd singur)

Unu, doi, trei, copile, măi! Rupe-o!

(jucînd toţi)

Nu te da, măi! Rupe-o copile!

(După ce s-a jucat Căluşerul, căluşerii, coriştii, coristele şi celelalte ţărance, dimpreună cu domnii şi damele fac un cerc şi joacă hora.)

POETUL

Uniţi aşa cu toţii, frumosul nostru vis
Parcă-l vedem aieve: Teatrul e deschis!

(Către public:)

Stimate, scumpe public, rugămu-te primeşte
Cu drag silinţa noastră făcută-n româneşte;
Ne trece cu vederea greşelile ce-am spus...
E greu tot începutul... Ş-acum cortina sus!

GĂRGĂUNII DRAGOSTEI

Comedie într-un act

PERSOANELE:

OLIMPIA, văduvă tînără
TÎRGOVIŞTEAN, unchiul ei
DR. URSULESCU, medic
MARIN, advocat
GOGU, deputat
JOIŢA, LUXIŢA, RIŢA — prietenele Olimpiei
ALECU, servitor
ANICA, servitoare
DOAMNE şi DOMNIŞOARE

Se petrece la Bucureşti, în salonul doamnei Olimpia. Timpul prezent. Un salon de primire, mobilat elegant.

SCENA I

TÎRGOVIŞTEAN şi *URSULESCU*

TÎRGOVIŞTEAN: Degeaba vrei să mă convingi. Nu te cred şi pace.

DR. URSULESCU *(aprins)*: La dracu! Nu mă crezi! Bine, nene Tîrgoviştene, drept cine mă iei d-ta? Sînt eu un palavragiu care îndrugă la moşi pe groşi, fără să ştie ce spune? Ori poate am obiceiul s-ascund adevărul?

TÎRGOVIŞTEAN: Ba nu.

DR. URSULESCU: Aşadară, de ce mi te împotriveşti, dacă-ţi spun că nepoata d-tale e sănătoasă tun?

TÎRGOVIŞTEAN: Sănătoasă! Uf, maică. Toată ziua e agitată, nimica nu-i place, ceartă pe toţi şi nimeni nu-i poate intra în voie. Orice-i zice, doctore, eu mă tem că e bolnavă.

DR. URSULESCU *(îşi ia pălăria de pe masa din fund)*: Dacă te temi, cheamă-i alt medic. *(Pleacă.)*

TÎRGOVIŞTEAN *(alergînd după el)*: Doctore, frate, nu te supăra; vezi că sînt foarte îngrijat.

DR. URSULESCU *(oprindu-se mînios)*: N-am obiceiul să sufer insulte. Dacă nu mă crezi, dacă ştii mai bine: de ce m-ai consultat?

SCENA II

ACEIAŞI şi *GOGU*

GOGU *(intrînd)*: Trecînd p-aici la Cameră, ţi-am văzut trăsura, doctore, la poartă. Cine e bolnav? Poate cocoana Olimpia?

DR. URSULESCU *(dîrz)*: Ba.

GOGU *(lui Tîrgoviştean)*: Ori d-ta?
DR. URSULESCU *(şi mai dîrz)*: Ba.
GOGU: M-am speriat că poate s-o fi bolnăvit cocoana, căci ieri mi s-a părut prea nervoasă. Mi-a trîntit un atac straşnic, că de ce nu iau cuvîntul în Cameră, să susţin drepturile femeilor?
DR. URSULESCU: Nu i-ai putut răspunde că n-ai obiceiul să vorbeşti?
TÎRGOVIŞTEAN: Şi pe mine tot cu asta mă omoară.
DR. URSULESCU: Drepturi femeilor! soacră-mea şi le-a luat de mult.
TÎRGOVIŞTEAN: Acum ce-a făcut? A convocat cu prietenele sale o mare întrunire de femei, care să discute chestia.
GOGU: Eu consimt cu plăcere. Femeile admise-n parlament, ar fi o plăcere să fii deputat. *(Scoţîndu-şi ceasornicul, se uită la el.)* La revedere! Începe şedinţa. *(Trece la 3).*
DR. URSULESCU: Şi se citeşte apelul nominal.
GOGU: După şedinţă am să trec p-aicea. *(Iese.)*

SCENA III

TÎRGOVIŞTEAN şi *URSULESCU*

DR. URSULESCU: Ce caută omul acesta la d-ta?
TÎRGOVIŞTEAN: Aduce Olimpiei informaţiuni politice.
DR. URSULESCU: Un diurnofag. *(Trece 1)* Are cinci şase funcţiuni. Se prezintă la toate şi stă pînă se citeşte apelul nominal ori îşi iscăleşte numele în condică, apoi aleargă aiurea... Ei, acuma mă duc şi eu.
TÎRGOVIŞTEAN: Care va să zică, nu dai nici o doftorie nepoatei mele?
DR. URSULESCU: Nu. *(Pleacă, trece în dreapta, apoi se întoarce.)* Ba da. Mărit-o!
TÎRGOVIŞTEAN: D-ta crezi dară...
DR. URSULESCU: Că doftoria ei nu se găseşte în farmacie. Boala ei nu o poate vindeca decît dragostea unui bărbat.
TÎRGOVIŞTEAN: Te înşeli. Ea urăşte pe bărbaţi.
DR. URSULESCU: Pentru că adoară pe unul, care nu vine şi impută lipsa aceluia întregului sex bărbătesc. Îndată ce se va ivi însă acela, numaidecît are să înceteze ura şi i-or trece toţi gărgăunii de acuma... Mărit-o, iată doftoria mea!... Adio! *(Iese dreapta pl. 1).*

SCENA IV

TÎRGOVIŞTEAN apoi *ANICA*

TÎRGOVIŞTEAN *(singur, şede pe canapea în dreapta)*: S-o mărit! Sfat bun. Poftim însă a-l executa, dacă poţi! Doctorul n-o cunoaşte ca mine. I-am propus odată şi mi-a răspuns: „Nu vreau să mai port jugul nimănuia!"... Cu toate acestea, am să mai încerc o dată. Trebuie să fac asta, căci nervozitatea ei m-a umplut de griji. *(Sună la masa din mijloc.)* Am să-i vorbesc serios.
ANICA *(intrînd)*: Poftim, coconaşule.
TÎRGOVIŞTEAN: Spune cocoanei să poftească aici.
ANICA: Numaidecît.
TÎRGOVIŞTEAN *(singur)*: Am să-i propun o partidă potrivită... Pe... Nu, nu! Acela nu i-ar conveni... E prea prost... Sau pe... Nici pe acela. E prea cuminte... În sfîrşit o să-i găsesc eu pe cineva.
ANICA *(întorcîndu-se)*: Coconiţa vă roagă să aşteptaţi niţel. Are să termine un prim-articol pentru ziarul partidului care va ieşi mîne. *(Iese stînga pl. II).*
TÎRGOVIŞTEAN: Scrie prim-articol în cameră nemăturată! Sfîntă ocupaţiune. Nu este permis nici să te apropii. Acum, poftim şi stai de vorbă cu ea serios. Tot scrie şi iar scrie. De multe ori n-are timp nici să primească frizeriţa s-o pieptene... Dar încă întrunirile cele multe! Totdauna vine tîrziu la masă şi mîncăm prost... Pe vremea mea femeile nu scriau la gazete şi nu ţineau întruniri, dar mîncam bine şi casa totdauna era curată... Şi nici una nu reclama nu ştiu ce drepturi... *(Anica trece prin odaie.)* Ce duci?
ANICA: Nişte invitări pentru întrunirea de astăzi.
TÎRGOVIŞTEAN: Dă-mi-le să le văz. *(Anica i le predă. El citind adresele:)* Cocoana Joiţa!... Luptă pentru ordinea socială şi casa ei este curat un balamuc... Cocoana Luxiţa! Reclamă emanciparea femeilor şi bărbatul ei

n-are voie să zică nici cîrc... Cocoana Rița! Stăruie să se înființeze ateliere de industrie națională, dar ea nu cumpără nimica ce nu-i din străinătate... *(Privind celelalte adrese.)* Și toate tot așa. *(Oprindu-se la una.)* Iată asta! A risipit toată averea bărbatului și acuma vrea să cîrmuiască o societate de economii. *(Anicei:)* Unde are să fie întrunirea?

ANICA: Aicea.

TÎRGOVIȘTEAN: Sfinte mucenice! Atunci haid' de-aicea, că nu vreau să pățesc ca zidurile Iericului. *(Iese dreapta, pl. II.)*

SCENA V

ANICA și *ALECU*

ANICA *(singură)*: Cocoana mi-a spus să duc eu pe la toate invitările acestea. Dar țin și eu la egalitate. Eu să alerg ulițele și Alecu să stea acasă? Asta nu merge. A sosit vremea să mă emancipez și eu. *(Sună la masa din fund.)*

ALECU *(intrînd)*: Cine a sunat? *(I pl. dr.)*

ANICA: Eu.

ALECU: Puteai să mă chemi și cu gura. Că nu ești cocoană, nici mai mare decît mine să-mi poruncești.

ANICA: Mai mare nu-s, dar nici mai mică; tocmai atîta ca tine. Mi-a spus cocoana că femeia trebuie să aibă asemenea drepturi ca bărbații. M-am înscris și eu între luptătoarele pentru emanciparea femeilor. Jos tirănia bărbaților!

ALECU: Ce gărgăuni ți-au intrat în cap, frate?

ANICA: Nu-s gărgăuni. În sfîrșit ne-am trezit și noi femeile. Destul am purtat jugul vostru, e vremea...

ALECU: Să purtăm noi al vostru... Adicăte găina să poruncească... Mare înțelepciune, nu-i vorbă... Ei, ce vrei?

ANICA: Cocoana te trimite să duci scrisorile acestea la adresa lor.

ALECU *(primind scrisorile, privește adresele)*: Iarăși o întrunire de femei.

ANICA: Este o mare chestie de discutat.

ALECU: Eu mă mir cum se pot înțelege. Dăunăzi am ascultat la ușă, dar vorbeau toate deodată, încît n-am priceput nici un cuvînt și m-am ales cu nimica.

ANICA: Nici nu-i de nasul tău... Du scrisorile să nu întîrzii.

ALECU: Le duc *(Iese în dreapta, pl. II).*

ANICA *(singură)*: Am să vorbesc și eu cu prietenele mele să facem și noi o mișcare. Avem să ținem o întrunire mare. Da, da! Jugul bărbaților nu mai e de suportat.

SCENA VI

OLIMPIA și *ANICA*

OLIMPIA *(intrînd agitată, cu părul despletit pe umere, în negligé de dimineață, fuge-naintea oglinzii. Declamînd)*: Doamnelor și domnișoarelor! surori în suferințe; tovarășe de luptă! Secolul al nouăsprezecelea e secolul egalității. Ar fi o rușine ca noi femeile să mai purtăm jugul bărbaților. Întunecimea veacurilor trecute... *(Zărind pe Anica, tace-ndată. Apoi ei, vorbind:)* Ce stai acolo ca un butuc? Ai dus scrisorile?

ANICA: Le-am trimis cu Alecu.

OLIMPIA: Nu ți-am spus să le duci tu? De ce nu te supui ordinului meu?

ANICA: Am văzut că el n-are nici un lucru și am socotit că de ce să stea el p-acasă tolănindu-se la umbră, cîtă vreme eu alerg ulițele prin căldură?! D-ta mi-ai spus de multe ori că nu mai trebuie să suferim îngîmfarea bărbaților, ci să fim dopotrivă cu ei în toate, așa și în lucru.

OLIMPIA: Încai de-ai fi aranjat salonul... Iată ce prost stau toate... *(Mișcă un fotel și-l răstoarnă.)* Ridică-l și-l pune colo. *(Anica execută ordinul.)* Nu te-am învățat să nu pui toate scaunele în așa ordine simetrică, parc-ar fi o școală?! *(Împinge un scaun mai încolo.)* Iată așa. *(Mișcă nervos toate mobilele, pe cînd unele se răstoarnă și Anica le ridică.)* Dar oglinda asta?... Nu ți-am spus să aduci pe cea din odaia de prînzire, care arată o față galbenă-verde? Nu vreau ca damele să se uite tot în oglindă și astfel să nu fie atente la

discursul meu... *(Anica pleacă.)* Stăi!... Haide fă-mi părul întîi. *(Se așează pe un scaun și Anica începe să o pieptene. Declamînd:)* Doamnelor și domnișoarelor! surori în suferințe, tovarășe de luptă! *(Vorbind:)* Bagă de seamă să nu-mi smulgi părul! *(Declamînd:)* Secolul al nouăsprezecelea e secolul egalității... *(Vorbind:)* Văzut-ai cît de prost a fost îmbrăcată dăunăzi nevasta maiorului? Biata vrea să rivalizeze cu mine și n-are nici un gust... *(Declamînd:)* Ar fi o rușine ca noi femeile să mai purtăm... *(Vorbind:)* Ascultă, Anico, dacă mă mai smulgi, îți trag o palmă...

ANICA: Să iertați, cocoană, un fir de păr alb...

OLIMPIA *(sărind în picioare)*: Un fir de păr alb!... Minți!

ANICA: Iată-l. *(Îl dă.)*

OLIMPIA: Tu l-ai vîrît acolo... *(Trece în dreapta și revine la stînga.)* Însă n-ar fi mirare... Viața asta agitată și petrecută-n luptă pentru binele de obște, trebuie să te albească. *(Se așează din nou pe scaun și Anica urmează a o pieptăna. Declamînd:)* Ar fi o rușine ca noi, femeile, să mai purtăm, jugul bărbaților... *(Vorbind:)* Dl Marin n-a fost încă p-aici?

ANICA: Numai pe dl Gogu l-am văzut.

OLIMPIA: Ce vrea orangutangul acela?... Dă-mi oglinda cea mică. *(Anica i-o dă. Se privește-n oglindă.)* Așa; e bine... Acum du-te și schimbă oglinda cea mare... *(Se scoală. Anica vrea să ia oglinda.)* Las-o, destul de urît arată și asta.

ANICA *(la o parte)*: Apoi să zici că nu-și iubește prietenele. *(Iese.)*

SCENA VII

OLIMPIA

(singură, în stînga șezînd)

Discursul meu de astăzi are să supună pe toate rivalele mele. Am să fiu aclamată cu entuziasm și proclamată prezidentă a clubului; iar mîine, toate ziarele se vor ocupa de mine. Ce frumos! Ce sublim! Toată noaptea am lucrat, am adunat frazele mari de prin ziare și le-am compus într-un buchet. Ce discurs fenomenal. Vorba e numai să-l știu pronunța bine. Haid' să-ncerc! *(Se duce în fruntea mesei și își ia o

poză oratorică. Declamînd:)* Doamnelor și domnișoarelor! *(Vorbind:)* Oare să zic „domnișoarelor"? Sînt cam bătrîne și... În sfîrșit, lumea le cunoaște domnișoare!... Ei bine!... *(Declamînd:)* Doamnelor și domnișoarelor! Secolul al nouăsprezecelea e secolul egalității. Ar fi o rușine ca noi, femeile, să mai purtăm... *(Vorbind:)* Oare care rochie să-mbrac? Cea roză-mi șade de minune. Dar și Aglaia are una la fel. S-ar zice c-o imitez. Iau cea galbenă... *(Continuînd discursul:)* ...să mai purtăm jugul bărbaților... *(Vorbind:)* Cît mi-ar plăcea să fie de față și Marin! *(Continuînd discursul:)* Întunecimea veacurilor trecute ni-e martoră cît am îndurat înjosirea... Dar a sosit vremea să ne trezim. Poziția... poziția... *(Vorbind:)* Nu știu de ce, dar aicea totdauna mă încurc. Parcă văd înaintea mea pe Mariți, văduva subprefectului, care se înhoalbă la mine, cu niște ochi scofîlciți, căci aspiră și ea la prezidenție. Proasta, se pune în rînd cu mine. Eu sînt pentru emanciparea femeilor; ele au să fie egale cu bărbații; dar între sine ele nu pot fi egale... Ei bine!... *(Continuînd discursul:)* Poziția... poziția... *(Vorbind:)* Ce drac urmează? *(Scoate din buzunar un teanc de hîrtii și caută, apoi citește cu patos:)* Poziția de drept a femeii e zdruncinată cu desăvîrșire; ea poartă toate greutățile casei și bărbatul se plimbă. Ea stă vecinic acasă, iar bărbatul face chef la club. De ce să n-avem și noi, femeile, cluburi?!.. Ochii Europei, civilizația lumei ne privește! suferințele secolilor reclamă dreptate. Jos jugul bărbaților! Jos tirănia lor! *(Fuge iute la oglindă; vorbind:)* Exclamația aceasta trebuie s-o învăț la oglindă. *(Luîndu-și un aer foarte serios, vorbind:)* Așadară... *(Citește:)* Jos jugul bărbaților! Jos tirănia lor! Vocea timpului ne impune să arborăm steagul emancipării. Sub el să ne adunăm toate femeile și să strigăm... strigăm. *(Privind în oglindă, vorbind:)* La dracu, atîta frumusețe să se ofilească degeaba! Șuvița asta de păr pare nepotrivită. S-o tai. *(Ia niște foarfeci și taie. Vorbind:)* Așa. *(Urmînd discursul:)* Să strigăm să ne auză țara, Europa, lumea, cerul și pămîntul... *(Cu voce tot mai tare:)* Să strigăm!... *(Vorbind lin:)* Totuși, va fi mai bine să iau rochia cea albastră... *(Urmîndu și discursul cu voce tare:)* Să strigăm...

SCENA VIII

TÎRGOVIȘTEAN și *OLIMPIA*

TÎRGOVIȘTEAN: Nu striga, dragă, că se sperie vecinii.

OLIMPIA: Învăț discursul ce am să țin la întrunirea de astăzi. Cred că nu dorești nici d-ta să pățesc rușine și prietenele să rîză de mine.

TÎRGOVIȘTEAN: Ce doresc eu? Ți-am spus de multe ori. Să-ți cauți de treabă și să te măriți. Asta e menirea femeii, iar nu să țină discursuri prin întruniri.

OLIMPIA: Să mă mărit? Să mă fac iarăși sclava unui bărbat? Niciodată. *(Trece 2.)*

TÎRGOVIȘTEAN: Gărgăuni.

OLIMPIA: Eu urăsc bărbații.

TÎRGOVIȘTEAN: Pentru că nu vine nici unul să te ia.

OLIMPIA: Pentru că sînt niște despoți, cari uzurpează drepturi și prerogative ce nu li se cuvin, după legea firei. Însă nedreptatea are să se sfîrșească în curînd. Ne-am trezit și noi femeile și am arborat steagul eliberării.

TÎRGOVIȘTEAN: Desigur o fustă.

OLIMPIA: Degeaba-ți bați joc. Ai să vezi în curînd cine sîntem.

TÎRGOVIȘTEAN: Parcă nu vă cunosc de mult. Am fost doar însurat. Fie-iertata mi-a dat destule lecții.

OLIMPIA: Avem să formăm un partid care...

TÎRGOVIȘTEAN: Va ținea în toate zilele cîte o întrunire, unde fiecare veți lua cuvîntul de zece ori.

OLIMPIA: Un partid care să dărîme tirănia bărbaților.

TÎRGOVIȘTEAN: Care va să zică nu-i glumă.

OLIMPIA: Rîzi, rîzi!... Acum mă duc să fac toaletă pentru întrunire. *(Trece în stînga.)*

TÎRGOVIȘTEAN: Las-o naibii întrunire! Vino cu mine la plimbare.

OLIMPIA: Nu pot. Interesele partidului nu-mi dau voie.

TÎRGOVIȘTEAN: Am văzut la Constantinescu niște stofe nouă...

OLIMPIA *(se apropie de el)*: Vrei să-mi comandezi o rochie nouă? Haide!

TÎRGOVIȘTEAN: Dar interesele partidului?

OLIMPIA: Știi că nu pot să-ți refuz nimica ce-ți face bucurie... Mă duc să-mi schimb îmbrăcămintea... Ș-apoi sînt la dispoziție... *(Ieșind, declamează:)* Doamnelor și domnișoarelor!... Surori în suferințe... *(Iese.)*

SCENA IX

TÎRGOVIȘTEAN, *singur*

Gărgăuni și nimic altceva. Cum a declamat despre întrunirea de astăzi! Și totuși, cînd a auzit de o toaletă nouă, numaidecît a uitat și întrunire, și partid, și tot.

SCENA X

TÎRGOVIȘTEAN și *GOGU*

TÎRGOVIȘTEAN: S-a și încheiat ședința?

GOGU: Încă nu. Eu însă n-am putut s-aștept sfîrșitul, căci a trebuit s-alerg la bancă.

TÎRGOVIȘTEAN: Să iscălești condica de prezență.

GOGU: Să isprăvesc niște afaceri grabnice. Le-am terminat, Ș-acum sînt aici să vă văd ce mai faceți? Cocoana e bine?

TÎRGOVIȘTEAN: Da.

GOGU: Nene Tîrgoviștene, dă-mi voie să-ți fac o declarație.

TÎRGOVIȘTEAN: Poftește. *(Șed.)*

GOGU: Eu ador pe cocoana Olimpia.

TÎRGOVIȘTEAN: Ș-apoi?

GOGU: Cer sprijinul d-tale.

TÎRGOVIȘTEAN: Sprijin la dragoste? Cine a mai auzit și asta? Dacă tu nu ești în stare a-i dobîndi inima, culcă-te pe cea ureche și dormi.

GOGU: Dacă d-ta ai pune o vorbă pentru mine...

TÎRGOVIȘTEAN: Să mă fac mijlocitor de căsătorie? Ca mai tîrziu să mă înjurați amîndoi? Ferit-a sfîntul să mă amestec. Vorbește-i tu. Tocmai o aștept să vie.

GOGU: Regret că nu mai pot sta. *(Se scoală scoţîndu-şi ceasornicul.)* Am să mă duc la institutul nou...

TÎRGOVIŞTEAN: Să faci act de prezenţă?

GOGU: Adio! În curînd mă întorc. *(Iese.)*

SCENA XI

TÎRGOVIŞTEAN, *singur*

I l-am propus odată. Dar şi-a rîs de el. Şi nu mă mir deloc. Bine zice ea, un orangutang... Marin! Acela-i om... Însă naiba-l ştie de ce nu vrea să se însoare. Dacă-l întîlnesc am să-l descos. El nu m-a rugat să pun o vorbă; mi se pare că nici n-ar trebui. Am băgat de seamă că nepoata mea nu-i străină de dînsul. Trebuie să fie ceva pricină pentru care-l tot vorbeşte de rău; desigur dragostea. O fi supărată pentru că nu vine să răspundă la dragostea ei cu acelaşi sentiment... Aşa-s femeile. Cînd te iubesc mai tare, atunci te ceartă mai straşnic. Şi răposata mea avea năravul acesta. Fie-iertata, trebuie că mă iubea grozav, căci nu mă mai scotea din înjuraturi... A! iată Marin... Acum am să-l iau de scurt... Sau, sau!

SCENA XII

TÎRGOVIŞTEAN şi *MARIN*

TÎRGOVIŞTEAN *(grăbind înaintea lui)*: Bine ai venit!

MARIN: Am promis ieri doamnei Olimpia o carte... I-am adus-o. *(Pune pe masă o carte.)* Ei, ce mai faceţi?

TÎRGOVIŞTEAN *(luîndu-i bastonul şi pălăria)*: Bine, prea bine... Nepoata mi-a vorbit ieri mult de d-ta.

MARIN: Sînt foarte încîntat.

TÎRGOVIŞTEAN: Se vede că vă potriviţi de minune în idei.

MARIN: Din contra. Avem principii diametral opuse.

TÎRGOVIŞTEAN: De minune! Din ciocnirea teoriilor opuse iese adevărul... Nu fumezi? Tocmai am primit un tutun excelent. Poftim! *(Îi pune tutunul înaintea lui.)*

MARIN: Mulţumesc. Nu prea obicinuiesc.

TÎRGOVIŞTEAN: Vreai o dulceaţă? *(Sună.)* De care pofteşti? Zmeură, portocală ori trandafir?

ANICA *(intrînd)*: Poftiţi?

MARIN: Mulţumesc. Nu prea obicinuiesc.

TÎRGOVIŞTEAN *(Anicei)*: S-aduci Maderă.

MARIN: Pentru mine, mulţumesc. Nu prea obicinuiesc.

TÎRGOVIŞTEAN *(Anicei)*: Du-te la cocoana şi-i spune că dl Marin e aici.

ANICA: Înţeleg. *(Iese în stînga.)*

TÎRGOVIŞTEAN: Ei, spune-mi ce obicinuieşti, dară?

MARIN: Nimica.

TÎRGOVIŞTEAN: Poate eşti blazat. Ar fi păcat. Om tînăr. Eu ţi-aş şti spune leacul.

MARIN: N-am obicinuit să iau leacuri.

TÎRGOVIŞTEAN: De ce nu te-nsori?

MARIN: Aş!

TÎRGOVIŞTEAN: Să mă crezi, însurătoarea ţi-ar fi doftoria cea mai bună. Te-ar schimba cu totul. Iată-mă-s exemplul cel mai bun. Ca flăcău am fost ursuz şi acuma-s blînd ca un miel. Fie-iertata m-a dăscălit de minune.

MARIN: Eu nu voi să fiu dăscălit.

TÎRGOVIŞTEAN: Care va să zică n-ai de gînd să te însori?

MARIN: Ba da.

TÎRGOVIŞTEAN: Bine. Vremea trece...

MARIN: Îndată ce mi-oi găsi una care să nu vrea a mă guverna.

TÎRGOVIŞTEAN: Atunci, frate, n-ai să te-nsori niciodată.

SCENA XIII

ACEIAŞI şi *OLIMPIA*

TÎRGOVIŞTEAN *(Olimpiei)*: Bine că vii. În chestia aceasta tu poţi fi judecătoarea cea mai competentă. Dl Marin zice că vrea să se-nsoare.

OLIMPIA: A! ce surprindere!

MARIN: Mă rog, n-am zis tocmai aşa.

OLIMPIA: M-am şi mirat. Un duşman atît de mare al femeilor!

MARIN: Pardon! Sînt duşman numai al gărgăunilor femeieşti.

TÎRGOVIŞTEAN: Ai dreptate. Şi eu am luptat toată viaţa împotriva acelora. Un adevărat război de treizeci de ani. *(Suspinînd:)* Degeaba.

OLIMPIA: Gărgăuni! Îndată ce încetăm să fim numai sclave, îndată ce ne luăm voie a avea şi noi o idee, o voinţă şi stăruim a o realiza: numaidecît vin domnii bărbaţi şi ne-ntîmpină cu vorba „gărgăuni".

MARIN: O! nu. Vă stimăm, vă adorăm cînd vă vedem în serviciul unor idei potrivite vocaţiunii femeieşti...

OLIMPIA: Fireşte, vocaţiunea femeiască o definiţi d-voastre bărbaţii. Adică să stăm vecinic acasă, să tot muncim şi să ne plictisim; iar d-voastre, ca nişte fiinţe superioare, să vă petreceţi, să vă faceţi cheful... Aşa v-ar plăcea, nu-i aşa? Dar ne-a trecut de şagă. Pretindem emanciparea femeilor.

TÎRGOVIŞTEAN: Bine, dragă. Însă întîi eu aş cere emanciparea bărbaţilor.

MARIN: Bine zici. Au nu femeile domnesc astăzi?

OLIMPIA: Noi?

TÎRGOVIŞTEAN: Da, da. Iau mărturie viaţa mea întreagă... Dar o afacere mă reclamă. Vă las un moment singuri. *(La o parte, ieşind.)* Îi las să se certe, că doară s-or împăca.

SCENA XIV

OLIMPIA ŞI MARIN

OLIMPIA: Vii la întrunirea noastră de astăzi?

MARIN: E permis?

OLIMPIA: Vecinic sarcastic. Noi nu sîntem bărbaţi şi nu ne temem de libertate.

MARIN: Vei lua şi d-ta cuvîntul?

OLIMPIA: Încă nu ştiu. Dar se poate. Prietenele mele stăruiesc mult.

MARIN: Ei bine, atunci am să vorbesc şi eu.

OLIMPIA: Ce vrei să zici?

MARIN: Am să te combat.

OLIMPIA: Ce complezant!

MARIN: Scuză, dar în luptă complezanţa n-are loc. D-ta susţii un principiu, eu mă înscriu adversar. Ş-avem să luptăm cu toată forţa, căci a nu ne servi de toate armele noastre, ar fi să periclităm principiul ce susţinem.

OLIMPIA: Da, da.

MARIN: Prin urmare, te rog din capul locului să mă ierţi dacă mă voi servi şi de armele sarcasmului. Ce-i dreptul, taie afund, dar izbuteşte radical.

OLIMPIA: Vrei să mă faci de rîs? Mă pun la adăpostul culturei d-tale...

MARIN: A! ce gîndeşti! Nu expunem rîsului persoana ce are complecta noastră stimă.

OLIMPIA: Dacă mă stimezi, nu lua cuvîntul împotriva mea.

MARIN: Cu plăcere. Dar cu o condiţie.

OLIMPIA: Ce?

MARIN: Să nu vorbeşti nici d-ta.

OLIMPIA: Dar asta e cu neputinţă. Am auzit că vor să mă aleagă prezidentă. Va trebui să zic şi eu ceva.

MARIN: Nu primi.

OLIMPIA: Nu pot să refuz.

MARIN: Ei bine, nici eu nu pot face să nu-ţi răspund.

OLIMPIA: Care va să zică îmi declari război?

MARIN: Pe viaţă şi pe moarte.

OLIMPIA: Şi zici că-mi eşti prieten.

MARIN: Tocmai pentru asta. Aş vrea să te pot smulge din cercul acela.

OLIMPIA: Nu vei izbuti.

MARIN: O să vedem. Eu sper. Acum mă duc să mă pregătesc de luptă. *(Salută şi iese.)*

SCENA XV

OLIMPIA, singură

(La uşa din dreapta): Urîcios ce eşti, ah! cum te urăsc!... Vecinic opozant, ţine morţiş la părerile sale şi n-are nici o consideraţie pentru mine... Atitudinea lui mă supără, sar-

casmul lui mă revoltă... Eh!... Bărbat ca ceilalţi... *(La masă.)* Ba nu! El îmi pare altfel. Hotărît, energic. Ştie să se afirme. Un adevărat bărbat... Un adversar foarte primejdios!... Dacă nu-l răpun, are să mă nimicească... Mă simt parcă slăbind... Degeaba ascund, degeaba vreau să lupt, degeaba zic că-l urăsc... Nu pot... Nu mai pot... Mi-e drag.

SCENA XVI

OLIMPIA şi *TÎRGOVIŞTEAN*

TÎRGOVIŞTEAN *(pl. II, dreapta)*: Mi se pare că v-aţi înţeles de minune, căci l-am văzut pe Marin ieşind cu surîsul pe buze. Nu v-am spus că din ciocnirea ideilor opuse iese adevărul?! Tocmai de aceea v-am şi lăsat singuri. Ştiu eu ce trebuie să fac.

OLIMPIA: Destul de rău ai făcut.

TÎRGOVIŞTEAN: Ce s-a întîmplat? Poate ţi-a declarat amor?

OLIMPIA: Aş!

TÎRGOVIŞTEAN: Da ce vorbesc! Atunci nu ţi-ar părea rău că v-am lăsat singuri.

OLIMPIA: Unchiule! Eu nu mai vreau să văd omul acesta. Îl urăsc grozav.

TÎRGOVIŞTEAN: De ce nu mi-ai spus mai de mult? Acuma sînt încurcat. Gîndind că-ţi fac plăcere, l-am invitat la masă.

OLIMPIA *(speriată)*: La masă?

TÎRGOVIŞTEAN: Jur că n-am ştiut că-l urăşti.

OLIMPIA: Dar ştii că n-avem bucătăreasă.

TÎRGOVIŞTEAN: Ptiu! Am uitat... Dar, în sfîrşit, o dată poţi să îngrijeşti şi tu niţel prin bucătărie.

OLIMPIA: Eu!

TÎRGOVIŞTEAN: Bucatele vor avea gust mai bun, dacă le vei pregăti tu. Desigur şi Marin va fi de părerea asta. Iată totodată şi prilejul cel mai bun pentru ca să vă împăcaţi.

OLIMPIA: Şi — Marin a primit?

TÎRGOVIŞTEAN: Cu multă plăcere. Mi se pare că se interesează de tine. A fost păcat să vă certaţi... Ei bine, vei ieşi în bucătărie, nu-i aşa?

OLIMPIA: Nu pot... sînt ocupată... *(trece II)* întrunirea noastră de astăzi... discursul meu...

TÎRGOVIŞTEAN: Bine. Dacă tu eşti ocupată, mă duc eu în bucătărie... Am fost soldat în campania trecută şi am învăţat a fierbe... Ştiu să gătesc nişte pătlăgele de-ţi lingi buzele. Asta dară să nu te deranjeze deloc!... Studiază-ţi discursul, iar în bucătărie mă duc eu.

OLIMPIA: Şi d-ta îţi baţi joc!... Trimite vorbă lui Marin că sînt indispusă... şi-l rugăm pentru altă dată.

TÎRGOVIŞTEAN: Nu se poate. Atuncea n-ai putea lua parte nici la întrunirea voastră de astăzi.

OLIMPIA: Da, da... ce să facem?... Porunceşte toată masa la restaurant!

TÎRGOVIŞTEAN: Osana ţie, idee salvatoare!... Ce bine că în secolul emancipării femeilor există şi restauranturi, căci dacă n-ar fi, bieţii bărbaţi ar rămînea flămînzi.

SCENA XVII

ACEIAŞI şi *DR. URSULESCU*

DR. URSULESCU: În sfîrşit te-ai sculat, doamnă. Am mai fost o dată astăzi aicea; dar nu ţi-am putut vorbi. Cum poţi dormi atîta? Nu e sănătos deloc.

OLIMPIA: N-am dormit, dar mai lucram...

DR. URSULESCU: La vro brodărie?

OLIMPIA: La discursul ce am să ţin astăzi.

DR. URSULESCU: La vro şcoală de fete?

OLIMPIA: Las ocupaţiunea aceasta altora, care vreau să fie lăudate prin ziare. Eu am să vorbesc în întrunirea pentru înfiinţarea unui club femeiesc.

DR. URSULESCU *(apucîndu-i mîna, îi pipăie pulsul)*: Eşti bolnavă, doamnă?... Pulsul bate neregulat.

TÎRGOVIŞTEAN: Nu ţi-am spus?

OLIMPIA: N-am nimica.

DR. URSULESCU: Vorbele-ţi de adineaori nu arată o stare normală. Club femeiesc! Un fleac, doamnă. Lasă naibii idei de aceste.

TÎRGOVIŞTEAN: Bine zici, doctore.
OLIMPIA: Eu? Niciodată. Cauza e sfîntă. Mai bine mor decît să nu-mi fac datoria.
DR. URSULESCU *(lăsîndu-i mîna)*: Care va să zică, boala d-tale e mai primejdioasă decît cum mi-o închipuiam.
TÎRGOVIŞTEAN: Vezi, vezi.
DR. URSULESCU: Numai o doftorie te poate ajuta. Fă băi reci, cu duş pe cap şi culcă-te şi dormi.
TÎRGOVIŞTEAN: Bravo, doctore. Am ştiut eu că eşti un doctor iscusit.
OLIMPIA: Vă bateţi joc! Aveţi să vedeţi în curînd ce putem. *(Trece în stînga.)*

SCENA XVIII

ACEIAŞI şi *GOGU*, apoi *ANICA*

GOGU: Aţi auzit noutatea? Guvernul a oprit marea întrunire pentru emanciparea femeilor.
TÎRGOVIŞTEAN: Face şi guvernul cîte un lucru cuminte. *(Vine la II.)*
OLIMPIA: Ruşine!
GOGU: Opiniunea publică e foarte agitată. Mă tem...
DR. URSULESCU: Dacă te temi, du-te şi te încuie ca un viteaz.
OLIMPIA: Se vede că guvernul e compus din bărbaţi. Se teme de adevăr şi de dreptate. Dar nu ne lăsăm. Avem să provocăm *meeting*-uri de protestare în toată ţara. Să auză toată lumea teroarea cu care drepturile noastre se calcă în picioare!
DR. URSULESCU: Fă băi reci, doamnă, cu duş pe cap.
OLIMPIA: Vă facem noi duş, n-avea frică.
GOGU *(scoţîndu-şi ceasornicul)*: Am venit numai a vă spune noutatea aceasta. Acum mă duc la cealaltă bancă... *(La o parte.)* Să iscălesc condica. *(Iese.)*

SCENA XIX

OLIMPIA, TÎRGOVIŞTEAN şi *URSULESCU*

TÎRGOVIŞTEAN: După acestea, întrunirea voastră de astăzi...
OLIMPIA: Devine şi mai importantă. Avem să redactăm un apel la ţară.
DR. URSULESCU: Săracă ţară!
OLIMPIA: Un apel care să revolteze pe toţi oamenii de bine. Pîn-acuma guvernul s-a putut ţinea, căci a avut adversari numai pe bărbaţi; dar acum ne punem noi femeile în frunte... şi-l vom răsturna.
DR. URSULESCU: Şi veţi veni d-voastre la guvern... Şi cîtă vreme d-voastre veţi discuta în parlament trebile ţării, noi bărbaţii vom sta acasă şi vom legăna copiii... Ce mai drăguţ de guvern.
TÎRGOVIŞTEAN: Eu am gustat dulceaţa lui *(suspinînd)* timp de treizeci de ani... *(Olimpiei:)* Dar dacă ţineţi întrunirea convocată, nu ne mai rămîne timp să mergem la Constantinescu.
OLIMPIA: Ba da. Haide.
DR. URSULESCU: Învaţă, nene, că pentru a merge acolo, damele totdauna au timp.
TÎRGOVIŞTEAN: Şi dacă pîn-atunci vor veni damele?
OLIMPIA: Vor aştepta... Haid' şi d-ta doctore, să facem unchiului plăcerea aceasta.
TÎRGOVIŞTEAN: Vino, doctore, fă-mi plăcere. *(Pleacă toţi.)*
ANICA *(intrînd)*: Vin damele la întrunire.
OLIMPIA: Grăbite mai sînt. Bine. Ne-om duce după şedinţă.

SCENA XX

ACEIAŞI şi *JOIŢA, LUXIŢA, RIŢA* şi *ALTE DAME*

OLIMPIA: Aţi auzit scandalul?
JOIŢA: Teroarea la culme!
OLIMPIA: Să nu ne dea voie a spune păsurile noastre! Să oprească nişte biete femei...
DR. URSULESCU: A-şi deschide guriţa... Zău, mare tiranie.
JOIŢA: Teroarea la culme.
RIŢA: Protestăm!
TOATE CELELALTE: Protestăm.

LUXIȚA: Sînt de părerea să pornim o mișcare care să zguduie tirănia bărbaților.
OLIMPIA: Prea bine. Iată ceea ce trebuie să facem. Întrunite, cum sîntem, ținem o ședință în care vom redacta un apel la țară.
TOATE CELELALTE: Apel la țară.
OLIMPIA: În care vom spune...
JOIȚA: Că teroarea e la culme.
OLIMPIA: Și vom invita toate femeile din țară să țină pretutindeni *meeting*-uri de protestare.
TÎRGOVIȘTEAN: Curată revoluție.
DR. URSULESCU: Mai bine le-ați pofti să caute de menaj.
OLIMPIA: Onorabilul public ascultător este rugat a nu turbura liniștea consultării.

SCENA XXI

ACEIAȘI și *MARIN*

MARIN: Îmi dați voie să iau parte și eu?
TOATE: Poftim.
MARIN *(uneia)*: Am fost pe la d-voastre. N-am găsit decît pe bărbatul d-tale. Pregătea masa.
OLIMPIA: Cer cuvîntul!
TOATE: Poftim.
LUXIȚA: Eu am o interpelație.
MARIN: Cer și eu cuvîntul.
TÎRGOVIȘTEAN: De la cine? Adunarea încă nu s-a constituit. Trebuie întîi să se aleagă o prezidentă.
TOATE: Da, da. O prezidentă.
TÎRGOVIȘTEAN: Mă rog, numai cîte una să vorbească.
DR. URSULESCU: Cu neputință.
MARIN: Să faceți un regulament!
RIȚA: Fă-ne d-ta unul.
TOATE: Un regulament.
MARIN: Cu plăcere. *(Scoate o hîrtie și începe să scrie.)* Pînă atunci, vă rog suspendați ședința.
TOATE: Da, da.
OLIMPIA *(Joiței)*: Unde ți-ai comandat rochia asta? Ce bine-ți șade.
JOIȚA: La Paris.

OLIMPIA: Scumpă?
JOIȚA: Nu, căci mi-am adus deodată patru.
LUXIȚA *(Riței și alteia)*: Uitați-vă ce gust prost are dama aceea. *(Arată cu ochii pe una.)*
(Într-aceste, toate își arată una alteia rochiile și pălăriile și par a conversa despre acestea.)
MARIN: Stimabile dame, am terminat.
TOATE: S-auzim.
MARIN *(citește)*: Regulament. & 1. Întîi se alege o prezidentă.
TOATE: Primim.
MARIN *(citește)*: Alegerea se face sub prezidență provizorie. Dama cea mai în vîrstă se aclamă prezidentă.
(Toate se retrag de la prezidiu.)
RIȚA: Eu nu-s.
JOIȚA: Nici eu.
LUXIȚA: Nici eu.
ALTELE *(pe rînd)*: Nici eu, nici eu.
TÎRGOVIȘTEAN: Care va să zică, neavînd prezidentă, nu ne putem constitui.
DR. URSULESCU: Țață Rițo! Da ia poftim, ocupă fotoliul. Nu fi așa modestă.
RIȚA *(măsurîndu-l cu dispreț)*: Grosolan ca totdauna.
TÎRGOVIȘTEAN: Așadară, nici una nu-i cea mai bătrînă? Ei acuma ce facem? Fără prezidentă nu putem discuta.
MARIN: Am îngrijit eu și pentru cazul acesta. Iată & 2. *(Citește:)* „În cazul nesperat, cînd nu s-ar putea constata care din dame e mai în vîrstă, președinte se aclamă cel mai bătrîn bărbat".
RIȚA: Dl Ursulescu.
TOATE: Dl Ursulescu.
DR. URSULESCU: Mulțumesc de onorifica însărcinare ce-ați binevoit a-mi da. Primesc, deși nu-s cel mai bătrîn. *(Ia loc în prezidiu.)* Dar vă spun din capul locului că am să mă țin strîns de regulament.
MARIN *(citește)*: & 3: „Două din cele mai tinere se aclamă secretare".
JOIȚA: Eu.
RIȚA: Ba eu.
ALTELE *(pe rînd)*: Ba eu. Ba eu.
MARIN: Fiindcă nu se poate constata care-i mai tînără...
MAI MULTE: Ba se poate. Se poate.
DR. URSULESCU: Prin urmare eu voi numi secretarele.
RIȚA: Protestăm!

JOIȚA: Teroarea la culme.

DR. URSULESCU: Ei bine, rog pe doamnele Joița și Rița să ia loc la masa prezidențială. *(Joița și Rița iau loc acolo.)*

MARIN *(citește)*: & 4: „În adunare se admit și bărbați, care asemenea pot să ia cuvîntul, dar vorba cea din urmă totdauna trebuie să fie a damelor."

TOATE: Prea bine.

SCENA XXII

ACEIAȘI și *ALECU*, apoi *GOGU*

ALECU: Dl Gogu întreabă dacă-i permis să intre?

OLIMPIA: Să poftească. *(Alecu deschide ușa și Gogu intră.)*

GOGU: Îmi dați voie?

OLIMPIA: Poftim.

GOGU: N-am voit să absentez, deși nu pot sta mult, căci am un lucru foarte grabnic.

DR. URSULESCU: La dracu! Dà n-ai isprăvit încă cu iscăliturile acelea?

GOGU: Răutăcios...

DR. URSULESCU: Ei, stimate doamne și domnișoare, acum regulamentul votat, să procedem la alegerea președintei... Vot secret sau deschis?

TÎRGOVIȘTEAN: Eu gîndesc că se poate și prin aclamațiune.

GOGU: Eu propun pe d-na Olimpia... *(Unele strigă: „D-na Olimpia"; altele tac).*

DR. URSULESCU: Ei bine, fiindcă opiniunea tuturora se manifestează unanim și cu atîta entuziasm, proclam prezidentă pe d-na Olimpia și o rog să ia locul. *(Părăsește fotoliul prezidențial.)*

OLIMPIA *(ocupîndu-și locul)*: Vă mulțumesc din toată inima.

UNA: Să auzim pe d-na prezidentă.

OLIMPIA: Onoarea aceasta m-a surprins pe neașteptate. Nu sînt pregătită, de aceea scuzați dacă cuvintele improvizate ce am să rostesc nu vor fi la înălțimea cerută.

TOATE: S-auzim.

MARIN: Cer și eu cuvîntul.

OLIMPIA: Doamnelor și domnișoarelor!

TÎRGOVIȘTEAN: Pe noi ne lași afară?

OLIMPIA *(încurcată)*: Și domnilor!... *(La o parte:)* M-am și-ncurcat. Nu mai țin minte nici un cuvînt... *(Tare:)* Scuzați! O indispoziție momentană... Cedez cuvîntul d-lui Marin; eu am să vorbesc în urmă.

TOATE: Nu, nu!

DR. URSULESCU: Mă rog, numai cîte una să vorbească.

OLIMPIA *(lui Ursulescu)*: Domnule, funcțiunea d-tale de președinte a încetat. Acuma eu am dreptul și datoria d-a menține ordinea... Domnul Marin are cuvîntul.

MARIN: Onorabile dame și domni! Știm cu toții scopul acestei întruniri! N-am să discut chestia aceasta. Mi-am dat silința să rezum într-un proiect de lege ideile și aspirațiunile conferinței.

TOATE: Prea bine.

OLIMPIA: Vă rog, citiți!

TOATE: S-auzim!

MARIN *(citește)*: & 1: A se naște bărbat este o rușine.

TOATE: Da, da!

TÎRGOVIȘTEAN: Da de sus o începi. Unde ai să sfîrșești?

LUXIȚA: În discuție generală, eu admit.

JOIȚA: Eu am un amendament. După cuvîntul „rușine", eu aș mai adăuga vorbele: „dacă nu-și face datoria".

TOATE: Primim.

OLIMPIA: Prin urmare, întregul paragraf, cu amendamentul d-nei Joița, are să fie redactat astfel: „A se naște bărbat este o rușine, dacă nu-și face datoria". *(Lui Marin:)* Citește, domnule!

MARIN *(citind)*: & 2: „Dacă cineva a avut nenorocirea să se nască bărbat, are să știe că în toate e supus femeii".

RIȚA: Admirabil.

TOATE *(cu entuziasm)*: Foarte bine.

OLIMPIA: S-a admis.

DR. URSULESCU: Paragraful al treilea desigur are să enunțe ca toți bărbații să se călugărească.

TOATE: Nu, nu.

OLIMPIA: Nu întrerupeți oratorul.

JOIȚA: Teroarea la culme.

MARIN *(citește)*: & 3: „Bărbatul e dator a îngriji de hrana de toate zilele și a căuta ca pe timpul cît el muncește pentru existența familiei, nevasta să nu se plictisească..."

DR. URSULESCU: Scurtă vorbă: el să stea la biurou, ea să iasă la şosea.

JOIŢA: D-ta ai vrea poate ca femeia să se ofilească între patru păreţi? Au trecut vremurile acelea. Vrem să trăim şi noi. Nu vă mai recunoaştem întîietatea. Nu ne mai temem de bărbaţi.

LUXIŢA: Nu ne temem de nimic. *(Tresare.)* Ah!

TOATE *(sar din loc)*: Ce-i?

LUXIŢA *(arată cu groază spre pălăria Riţei)*: Uitaţi-vă acolo! O viespe. *(Fuge departe.)*

TOATE *(privind cu frică)*: O viespe! *(Fug în cea parte a salonului.)*

DR. URSULESCU: O viespe! Culmea teroarei.

JOIŢA: Nu-ţi bate joc!

LUXIŢA: Mai bine ne-ajută!

DR. URSULESCU: Şi d-ta te-ai speriat! Adineaori spuneai că nu vă temeţi de nimic. Iată cum v-a încurcat o viespe negalantă. *(Se duce, prinde viespea şi-i dă drumul pe fereastră.)* Vedeţi, tot sîntem şi noi bărbaţii buni de ceva.

TOATE *(uşurate)*: Ah!

OLIMPIA *(reluîndu-şi locul prezidenţial)*: Damele sînt rugate a-şi relua locurile. *(Toate se pun la locurile de mai înainte.)* Fiindcă nimeni nu ia cuvîntul, paragraful al treilea s-a admis. *(Lui Marin:)* Urmează, domnule.

MARIN: Mai este un singur paragraf. *(Citeşte:)* & 4: „Bărbatul trebuie să dea femeii tot ce cîştigă"; prin urmare punga cu parale să stea la ea.

TOATE: Prea bine.

OLIMPIA: S-a admis.

TÎRGOVIŞTEAN: Eu aş mai avea de adăugat un paragraf.

OLIMPIA: Pofteşte!

TÎRGOVIŞTEAN: & 5: „Toţi tinerii să fie datori a se însura pînă la vîrsta de 24 ani".

TOATE: Da, da.

JOIŢA: Acum s-auzim pe doamna prezidentă.

TOATE: S-auzim.

RIŢA *(aparte)*: Ştiu că are s-o păţească.

TOATE: S-auzim.

OLIMPIA: Mă supun dorinţei obşteşti... Scuzaţi însă că nu sînt pregătită!

DR. URSULESCU: Femeile totdeauna sînt gata de vorbă.

TÎRGOVIŞTEAN: Fie-iertata era măestră în privinţa asta.

TOATE: S-auzim.

MARIN: Am cerut şi eu cuvîntul.

OLIMPIA: Doamnelor, domnişoarelor şi domnilor! Secolul al nouăsprezecelea e secolul egalităţii.

TOATE: Aşa-i.

OLIMPIA: Ar fi o ruşine ca noi femeile să mai purtăm...

DR. URSULESCU: Tot rochii vechi.

LUXIŢA: Nu întrerupeţi...

JOIŢA: Teroarea la culme.

OLIMPIA: Ar fi o ruşine ca noi femeile să mai purtăm jugul bărbaţilor.

JOIŢA *(bate în palme)*: Foarte bine.

TOATE *(bat în palme)*: Foarte bine.

OLIMPIA: Întunecimea veacurilor trecute ni-e martoră cît am îndurat înjosirea.

LUXIŢA: Aşa-i.

TOATE: Aşa-i.

OLIMPIA: Dar a venit vremea să ne trezim...

JOIŢA: Teroarea la culme.

OLIMPIA: Poziţia... poziţia... poziţia...

ANICA *(fugind acolo cu un teanc de hîrtii)*: Cocoană, aicea-i conceptul. *(Îl dă.)*

RIŢA: Ha-ha-ha!... Conceptul discursului improvizat.

TOATE: Ha-ha-ha.

OLIMPIA *(respingînd pe Anica)*: Proastă ce eşti... *(Continuîndu-şi discursul:)* Poziţia... poziţia... poziţia... *(Cu mîna la frunte.)* Ah! Mi-i rău. *(Şovăie. Marin sare iute acolo şi ea leşină-n braţele lui.)*

LUXIŢA: Apă rece...

TÎRGOVIŞTEAN: Doctore, doctore!

DR. URSULESCU: Doctorul cel mai bun o ţine-n braţe. Numai el o poate vindeca.

MARIN: Ce să fac?

DR. URSULESCU: Zi după mine: Olimpio dragă, te iubesc!

MARIN *(cu foc)*: Olimpio, te ador!

TOATE: A, a!

OLIMPIA *(deşteptîndu-se)*: Cine-mi vorbeşte?

MARIN: Eu. Îţi cer mîna.

OLIMPIA: Răutăciosule! Şi cît mi te-ai împotrivit! *(Îi dă mîna, pe care el o sărută.)*

MARIN: Pentru că am voit să-ţi scot din cap gărgăunii egalităţii femeieşti.

TOATE: Gărgăuni.

JOIȚA: Teroarea la culme.
OLIMPIA: I-ai și scos.
TÎRGOVIȘTEAN: Care va să zică nu mai scrii primi-articoli, nu mai ții discursuri, nu mai urmezi lupta pentru emancipare!
OLIMPIA: Nu, nu! Iubesc și sînt iubită. Nu mai am timp să mă ocup cu de acestea.
DR. URSULESCU *(lui Tîrgoviștean)*: Vezi ce boală a avut: gărgăunii dragostei.
JOIȚA: Trădare! Dar noi vom continua lupta.
GOGU *(scoțîndu-și ceasornicul)*: Ptiu! *(La parte:)* P-aci să-ntîrziu și să-mi pierd diurna. *(Pleacă.)*

(Cortina.)

NOTE

POEZII

În cei aproape cincizeci de ani de creaţie literară, I. Vulcan a scris peste două sute de poezii, cea mai mare parte din ele în parioada de dinainte de 1880. Sînt, în general, creaţii modeste sub raportul valorii artistice şi al expresivităţii poetice. Poeziile erotice, de exemplu, sînt aproape în totalitate simple versificări stîngace, lipsite de fiorul artei, conţinînd naivităţi şi platitudini exprimate într-o formă pedestră; nici una nu ni se pare că merită favoarea de a fi reţinută pentru o antologie oricît de amplă. Nici cele cu caracter umoristico-satiric nu se situează pe o treaptă valorică mult mai înaltă. În schimb, numeroase poezii cu caracter social şi naţional, sau ocazionale, sînt valoroase prin conţinutul şi mesajul lor vibrînd de patriotism înflăcărat. Unele evocă elogios personalităţi din trecut sau din contemporaneitate care au luptat pentru idealurile de dreptate, libertate şi progres ale naţiunii române; altele vorbesc despre evenimente social-politice de interes general naţional; altele stigmatizează fără cruţare metehne morale, atitudini şi acţiuni reprobatoare ce dovedeau lipsa demnităţii şi conştiinţei naţionale — îndeosebi renegaţii sînt vizaţi —, ori, dimpotrivă, elogiază atitudinile de afirmare a demnităţii şi dîrzeniei în lupta pentru apărarea intereselor majore ale românilor transilvăneni, aflaţi sub apăsătoarea dominaţie austro-ungară. Importanţa şi interesul unor astfel de creaţii poetice le conferă ideile înaintate, atitudinile curajoase şi sentimentele înalte pe care le conţin şi le comunică, îndemnurile stăruitoare la acţiune pentru binele obştei pe care le adresează, divulgarea unor manifestări nocive, semnalarea primejdiei pe care o reprezintă lipsa de solidarizare cu marile năzuinţe naţionale ale întregului popor românesc etc. Toate aceste aspecte dovedesc că Vulcan a fost un poet militant, iar poeziile sale au avut un rol pozitiv în educarea spiritului naţional. Aici trebuie căutată, căci aici se găseşte, valoarea poeziilor sale.

Vulcan a publicat două volume de poezii: *Poezii* (1866) şi *Lira mea* (1882) iar în broşuri separate a retipărit din „Familia" poemele:

Goronul lui Horea (1876; ed. II 1878) şi *Orfana Crişului* (1877; ed. II 1880).

Poeziile selectate pentru această ediţie, din volume şi periodice, sînt aranjate în ordinea cronologică a publicării lor.

NU DESPERAŢI!

S-a publicat în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", XXIII (1860), nr. 42, 18 X, p. 317—318, cu dedicaţia: „Lui S.D. ... de suvenire". Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

Este una dintre primele poezii publicate de Vulcan.

CĂTRĂ ANDREI MUREŞANU

S-a publicat în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", XXIV (1861), nr. 30, 2 VIII, p. 242. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

În 1862, fiind delegat din partea redacţiei ziarului „Concordia", din Pesta să participe la adunarea generală a „Astrei", ţinută la Braşov, a avut plăcuta ocazie să-l cunoască personal pe A. Mureşanu, poetul atît de iubit şi stimat de transilvăneni, care i-a mulţumit pentru poezia ce i-a închinat-o şi cu care s-a întreţinut cîteva ore. (Vezi relatarea lui I. Vulcan, *O seară cu Andrei Mureşanu*, „Familia", III (1867), nr. 20, 14/26 V, p. 241—242).

LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

S-a publicat în „Concordia", II (1862), nr. 7 (51), 25 I/6 II, p. 26. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

Poezia apare la cîteva zile după ce „Al. I. Cuza proclamă (la 22 I/3 II) în mod solemn, în faţa Adunărilor Moldovei şi Munteniei reunite în şedinţă comună, « Unirea definitivă a Principatelor », iar oraşul Bucureşti este proclamat capitala ţării" (*Istoria României în date*, Bucureşti, 1872, p. 211). Este foarte posibil ca Vulcan să fi aflat despre acest eveniment important, iar poezia să fi fost scrisă sub impresia acestuia.

STRIGOII

S-a publicat în „Concordia", II (1862), nr. 28, 8/20 IV, p. 112. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

RĂMAS BUN DE LA ARDEAL

S-a publicat în „Concordia", II (1862), nr. 67 (111), 23 VIII/4 IX, p. 266 (cu titlul: *Rămas bun cătră Ardeal*). Republicată, cu titlul de mai sus, în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

Scrisă după întoarcerea de la adunarea generală a „Astrei", din Braşov.

CĂTRĂ ROMÂNE

S-a publicat în „Aurora română" (Pesta), I (1863), nr. 1, 1/13 I, p. 1. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

CĂTRĂ RENEGAŢI

S-a publicat în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", XXVI (1863), nr. 11, 27 III, p. 88. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

FRAŢILOR, SĂ NE UNIM!

S-a publicat în „Concordia", III (1863), nr. 44(191), 2/13 VI, p. 176. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

ÎI VOI TOT BATJOCORI

S-a publicat în „Umoristul", I (1863), nr. 2, 10/23 X, p. 5. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

LA MOARTEA LUI ANDREI MUREȘANU
(† 23 octovre 1863)

S-a publicat în „Umoristul", I (1863), nr. 3, 20 X/2 XI, p. 9. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

NECAZUL UMORISTULUI

S-a publicat în „Umoristul", I (1863), nr. 4, 1/13 XI, p. 13. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

SPIRITUL NEGUȚĂTORESC

S-a publicat în „Umoristul", I (1863), nr. 8, 10/22 XII, p. 29. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

IARNA

S-a publicat în „Umoristul", II (1864), nr. 2, 10/22 I, p. 2. Republicat în volumul *Poezii*, 1866, Pesta, de unde se reproduce.

CĂTRĂ POEȚI

S-a publicat în „Umoristul", II (1864), nr. 7, 1/3 III, p. 33–34. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

SECERIȘUL MEU

S-a publicat în „Umoristul", II (1864), nr. 19, 1/13 VII, p. 89. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

ELIBERAREA ȚĂRANILOR DIN ROMANIA

S-a publicat în „Concordia", IV (1864), nr. 72 (326), 6/18 IX, p. 290. Republicată în vol. *Poezii*, Pesta, 1866, de unde se reproduce.

PROGRAMA MEA

S-a publicat în „Umoristul", III (1865), nr. 1, 1/13 I, p. 1.

Începînd cu numărul 1 din 1865, Vulcan devine editor-proprietar și redactor responsabil al „Umoristului"; în această calitate ține să expună obiectivele urmărite de el și revista sa.

RĂSUNET

S-a publicat în „Familia", III (1867), nr. 21, 21 V/2 VI, p. 245–246.

Poezia pare să aibă legătură cu încorporarea Transilvaniei la Ungaria, votată de Dieta din Cluj la sfîrșitul anului 1865, dar primind acordul statului dualist austro-ungar în februarie 1867 și fiind sancționată de Franz Joseph I, împăratul Austriei și rege al Ungariei, în 27 V/8 VI același an.

COPILA ROMÂNĂ

S-a publicat în „Familia", IV (1868), nr. 30, 26 VIII/7 IX, p. 349–350. Republicată, într-o formă ușor îmbunătățită (strofa a doua în întregime modificată), în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

Potrivit mărturisirii lui Vulcan, poezia este desprinsă din comedia sa *Nu vătămați fetele bătrîne* (nepublicată și nici păstrată în manuscris),

pe care Mihail Pascaly ar fi intenţionat să o joace în cursul turneului său transilvănean din 1868, avînd-o înscrisă în repertoriu. Poezia a fost recitată întîia oară de Matilda Pascaly, în acel an, la Arad, în cadrul unui spectacol teatral, la care era prezent şi autorul; acesta, în drum spre Gherla, unde urma să participe la adunarea generală a Astrei, s-a oprit la Arad anume ca să vadă o reprezentaţie teatrală română dată de actori profesionişti români. Recitatoarea, îmbrăcată într-un frumos costum naţional bănăţean, şi poezia au stîrnit aplauze vii, iar autorul a fost chemat pe scenă.

GENIUL NAŢIUNII

S-a publicat în „Federeaţiunea", I (1868), nr. 142, 28 IX/10 X, p. 560–561. Republicată în: „Familia", IV (1868), nr. 35, 5/17 X, p. 407–408; „Transilvania", I (1868), nr. 20, p. 492–495; „Familia", XVII (1881), nr. 79, 8/20 XI, p. 534 şi în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

A fost citită de autor în cadrul adunării generale a „Astrei" de la Gherla, din 1868, cînd a şi devenit membru ordinar al Asociaţiunii.

LA CĂLUGĂRENI

A apărut prima oară, fără titlu, în cadrul *Suvenirilor de călătorie*, (VI), „Familia", IV (1868), nr. 36, 13/25 X, p. 426. Republicată în „Federeaţiunea", I (1868), nr. 156, 24 X/5 XI, p. 617 şi, într-o formă sensibil îmbunătăţită, în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

HORA LUI ALESANDRU ROMAN

S-a publicat în „Gura satului", VIII (1870), nr. 10, 5/17 III, p. 37. Republicată în „Familia", XXXI (1895), nr. 7, 11/23 II, p. 80, de unde se reproduce.

Datorită unor articole politice publicate în „Federaţiunea", lui Alexandru Roman şi lui Ion Poruţiu li s-a intentat un proces de presă în urma căruia au fost condamnaţi la cîte un an închisoare, detenţiunea urmînd s-o execute în temniţa din Vaţ. „Cronicari fideli ai evenimentelor", cum se considerau şi cum erau de fapt, — mai cu seamă ale celor de interes şi cu semnificaţie politico-naţională, Vulcan şi revistele sale „Familia" şi „Gura satului" consemnează faptul. Vulcan scrie două poezii: *Hora lui Alesandru Roman* şi *Hora lui Ion Poruţiu*, pe care le publică în acelaşi număr al „Gurii satului" din 1870. După 25 de ani, Vulcan are neplăcuta surpriză să constate că poezia *Martiriul dr. Vasiliu Lucaciu*, pe care o citise întîia dată în „Foaia poporului" din 1893, unde apăruse cu titlul *Doina lui Lucaciu*, nu e decît un plagiat după *Hora lui Alesandru Roman*, pe care îl divulgă cu justificată revoltă, arătînd că din cele 8 strofe ale „doinei" (faţă de cele 14 strofe ale „horei") „nu este nici una care sau toată, sau în parte să nu fie furată" din *Hora lui Alesandru Roman* (*Doina lui Lucaciu — plagiată*, „Familia", XXXI (1895), nr. 7, 11/23 II, p. 80–82). Pentru a demonstra plagiatul, reproduce textele celor două poezii.

RĂMAS BUN LA BUCUREŞTI

S-a publicat în „Familia", VII (1871), nr. 12, 21 III/3 IV, p. 135. Republicată în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

Poezia a fost scrisă în urma călătoriei din 1868 la Bucureşti, prima pe care a făcut-o în capitala României, şi a apărut în revistă cu menţiunea, sub titlu: *(23 octomvre 1868)*, eliminată la republicarea în volum În varianta nouă sînt înlocuite mai multe cuvinte sau chiar versuri întregi; astfel, de ex., primele patru versuri din strofa a patra erau următoarele:

Dar fatala oară sună,
Fericirea-mi zboară-n vîn
Cum dispare dalba lună
Dacă nori pe ceriuri sînt;

iar penultimele din strofa a cincea:

Căci am crezul ce nu piere,
Am speranţa-n viitor!...

[UN RÎU CE SE PORNEŞTE]

Este un fragment din „poema dramatică" *Deşteptarea lui Traian*, apărută în „Familia", IX (1873), nr. 6, 11/23 II, p. 61–62. Republicată în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce fragmentul.

CUZA ÎN ESIL

S-a publicat în „Familia", IX (1873), nr. 20, 20 V/1 VI, p. 225–226.

Poezia a fost scrisă imediat după moartea lui Al. I. Cuza, aflat în exil la Paris. În nr. 19 al revistei i se publica necrologul.

VISUL LUI IANCU

S-a publicat în „Familia", IX (1873), nr. 24, 17/29 VI, p. 273–275. Republicată în „Şezătoarea", V (1879), nr. 14, 1 VIII, p.105–108, apoi în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

ORFANA CRIŞULUI

S-a publicat în „Familia", X (1874), nr. 1, 6/18 I, p. 1–4. Republicată în broşură separată, Pesta, 1877 (ed. II: 1880), apoi în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

În *Suveniri de călătorie* din 1868, Vulcan expune, după o „tradiţiune poporală" locală, povestea despre lupta eroică a locuitorilor din Bănlaca (un sat de pe valea Crişului Repede) împotriva tătarilor şi despre soarta tristă a îndrăgostiţilor Lenca şi Ladar; *Orfana Crişului* e o prelucrare versificată a acesteia.

Textul din „Familia" este precedat de o dedicaţie: „Dedicată iubitei mele soţie Aurelia".

RĂMAS BUN LA ORAVIŢA

S-a publicat în „Familia", X (1874), nr. 38, 29 IX/11 X, p. 445–446. Republicată, cu lipsa strofei finale şi cu unele modificări, în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

Poezia a fost scrisă în urma adunării generale a „Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român în Ardeal", al cărei secretar era atunci Vulcan, ţinută în 26–27 septembrie 1874 la Oraviţa.

MOARTEA LUI IOAN BUTEAN

S-a publicat în „Familia", XI (1875), nr. 2, 12/24 I, p. 13–14. Republicată în „Şezătoarea", VI (1880), nr. 2, 15 I, p. 9–10, apoi în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

SCAME PENTRU CEI RĂNIŢI

S-a publicat în „Familia", XIII (1877), nr. 32,6/18 VIII, p. 375–376.

Îndemnul adresat în aceste versuri-apel se înscrie în larga campanie iniţiată şi desfăşurată de redacţia revistei „Familia" în scopul ajutorării, cu bani şi materiale utile, a ostaşilor români ce luptau pentru cucerirea independenţei; la redacţie se primeau ofertele, care erau trimise apoi destinatarilor.

LUI VASILIE ALECSANDRI

S-a publicat în „Familia", XIV (1878), nr. 42, 4/16 VI, p. 265–266, cu titlul: *La Vasiliu Alesandri*. Republicată în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

Poezia a fost scrisă în urma succesului răsunător repurtat de bardul de la Mircești cu *Cîntecul gintei latine* la concursul poeților din țările neolatine, organizat de felibri la Montpellier în primăvara anului 1878.

Cu două numere înaintea apariției poeziei în revistă, într-o *Conversare cu cetitoarele* (nr. 40, 25 V/6 VI, p. 253) Vulcan vestea cu sinceră admirație și neascunsă mîndrie națională: „Privighetoarea din lunca de la Mircești, poetul națiunii române a devenit poetul latinității". Iar în numărul în care apărea poezia lui Vulcan, se publica un articol intitulat *V. Alecsandri*, nesemnat, probabil scris de redactorul revistei, în care se spunea: „V. Alecsandri, tocmai cînd îl credeam ajuns la treapta cea mai înaltă a măririi sale, deodată s-a urcat și mai sus, la o înălțime și mai mare și dimpreună cu sine a înălțat și națiunea sa în stima și admirațiunea lumii civilizate". În fine, în nr. 44, Vulcan semna articolul *Serbarea Alecsandri* (p. 285—286). — Mai amintim că Vulcan a tradus în ungurește *Cîntecul gintei latine*, traducere pe care a publicat-o împreună cu o notiță biografică și portretul poetului în „Vasárnapi ujság" („Gazeta de duminică"), nr. 27 din 1878, după ce o citise în ședința din 26 iunie a Societății Kisfaludy. Alecsandri i-a mulțumit, printr-o scrisoare particulară, pentru traducerea făcută, menționînd: „E de prisos, cred, de a vă spune d[umneavoas]tră cît de nimerite sînt toate încercările de strînsă apropiere între români și unguri în privința viitorului" (*Ce e nou?*, „Familia", XIV (1878), nr. 58, 6/18 VIII, p. 378—379).

CĂTRĂ ROMÂNI

S-a publicat în „Familia", XV (1879), nr. 51, 8/20 VII, p. 342—343. Republicată în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

APEL LA-NFRĂȚIRE

S-a publicat în „Familia", XV (1879), nr. 79, 14/26 X, p. 511. Republicată în vol. *Lira mea*, Oradea, 1882, de unde se reproduce.

LA MOARTEA LUI TIMOTEI CIPARIU

S-a publicat în „Familia", XXIII (1887), nr. 35, 30 VIII/11 IX, p. 410.

LA MUNTE

S-a publicat în „Familia", XXIV (1888), nr. 32, 7/19 VIII, p. 361.

BĂRNUȚ

S-a publicat în „Familia", XXV (1889), nr. 27, 2/14 VII, p. 313.

Poezia are subtitlul: „La a 25-a aniversare a morții sale". A fost scrisă special pentru comemorarea morții cărturarului și revoluționarului pașoptist transilvănean, care a avut loc la 2/14 iulie în Bocșa-română (Sălaj); a fost recitată cu acel prilej de Aurelia Cosma. Într-o informare despre *Iubileul la aniversarea de 25 de ani de la moartea lui Simeon Bărnuț*, semnată: „Silviu", publicată în nr. 29 din 16/28 iulie, se spune că recitatoarea și autorul au fost „viu aplaudați" și că „s-au distribuit 100 esemplare din numărul festiv al «Familiei» în care se cuprinde oda amintită", p. 345.

În numărul în care apărea oda lui Vulcan, se publica și articolul *Bărnuț și adunarea din Blaș (Din Suveniri contimpurane)*, de G. Sion.

ALECSANDRI

S-a publicat în „Familia", XXVI (1890), nr. 35, 2/14 IX, p. 413.

MOARTEA POETULUI

S-a publicat în „Familia", XXVII (1891), nr. 51, 22 XII/3 I, p. 601.

Cu evidente intenţii critic-satirice, se-nrudeşte cu satirele: *Lumea* şi *Cîştigul moral* (monolog).

GEORGE BARIŢIU

S-a publicat în „Familia", XXVIII (1892), nr. 20, 17/29 V, p. 232.

[EPIGRAMĂ]

S-a publicat în „Familia", XXVIII (1892), nr. 22, 31 V/12 VI, p. 256.

A FOST O LUŢĂ CRUNTĂ

S-a publicat în „Familia", XXX (1894), nr. 22, 28 V/10 VI, p. 255.

Face parte — alături de *Poeţilor români, Junimei române* şi *Moartea tiranului* — din suita de poezii inspirate de procesul memorandiştilor, desfăşurat la Cluj, timp de trei săptămîni, în lunile aprilie—mai 1894. La dezbateri a asistat şi Vulcan, care a ţinut la curent pe cititorii „Familiei" cu decurgerea procesului, iar în *Suveniri de la Cluj* („Familia", nr. 19 din 8/20 mai 1894, p. 224—225), durerea şi revolta pricinuite de nedreptatea făcută memorandiştilor şi le drapează într-o alegorie.

POEŢILOR ROMÂNI

S-a publicat în „Familia", XXX (1894), nr. 24, 12/24 VI, p. 277.

JUNIMEI ROMÂNE

S-a publicat în „Familia", XXX (1894), nr. 29, 17/29 VII, p. 339.

MOARTEA TIRANULUI

S-a publicat în „Familia", XXX (1894), nr. 42, 16/28 X, p. 495.

LUMEA

S-a publicat în „Familia", XXXI (1895), nr. 52, 24 XII/5 I, p. 614—615.

IDEALUL ROMÂNESC

S-a publicat în „Familia", XXXII (1896), nr. 12, 24 III/5 IV, p. 135.

DE EŞTI ROMÂN

S-a publicat în „Familia", XXXV (1899), nr. 51, 23 XII/4 I, p. 612.

PROZĂ

Numeroase sînt şi paginile de proză — schiţe, povestiri, nuvele, romane — pe care le-a scris ori le-a tradus Vulcan, publicîndu-le mai cu seamă în „Familia", dar o parte din ele şi în volume. Mai mult decît dintr-o vocaţie, a scris şi a tradus din dorinţa de a oferi cititorilor o lectură pe gustul lor în limba română şi din necesităţi redacţionale de

a acoperi cu material variat și atractiv spațiul literar al „foii sale enciclopedice și beletristice“; dar, în același timp, nici intenția de a stimula și pe alții să scrie nuvele și romane nu i-a fost străină. Dovadă sînt repetatele îndemnuri adresate în acest sens și concursurile inițiate de redactorul „Familiei“ pentru „cea mai bună nuvelă originală“ inspirată din obiceiurile, datinile și viața poporului, îndeosebi. Acestea, alături de viața socială contemporană sau de istoria națională, constituie după părerea, îndreptățită, a lui Vulcan principalele izvoare pentru crearea unei literaturi originale care să poarte amprenta specificului național. Credincios propriei sale păreri, Vulcan s-a inspirat și în proză, ca de altfel și în poezii sau în piesele de teatru, din viața, datinile, credințele și obiceiurile poporului, din trecutul istoric sau din viața socială contemporană, înfățișînd situații dramatice prin însăși natura lor sau prin urmările nefaste pe care le generează.

Fără să i se poată contesta o anumită inventivitate în conceperea subiectelor cîtorva nuvele și povestiri, prozatorul dovedește de cele mai multe ori stîngăcie și naivitate în prezentarea acțiunilor și a personajelor; de aceea, cu mare greutate pot fi selectate cîteva piese pentru o antologie. Cam aceeași este situația și cu cele patru romane originale ale sale: erotic *(Sclavul amorului)*, social *(Fata popii)*, de aventuri *(Barbu Strîmbu în Europa)* sau politic *(Ranele națiunii)*.

Tendenționismul și intenția moralizatoare sînt evidente peste tot.

COLIBĂ ȘI PALAT

S-a publicat în „Familia“, XVIII (1882), nr. 14, 4/16 IV, p. 161–163* și nr. 15–19. Republicată în vol. *De la sate*, Oradea, 1883. — Se reproduce din „Familia“.

BALUL DIN BRUSTURENI

S-a publicat în „Familia“, XXX (1894), nr. 3, 16/28 I, p. 32–33

* La scrierile apărute în mai multe numere ale revistei „Familia“, se indică data și paginile numai ale numărului în care începe publicarea lor.

JOUR FIX ÎN CUCUTENI

S-a publicat în „Familia“, XXX (1894), nr. 8, 20 II/4 III, p. 92–93.

DRAGOSTEA LUI GEORGE A FLORII NUȚULUI

S-a publicat în „Familia“, XXXI (1895), nr. 23, 4/16 VI, p. 245–246.

DRAGOSTE CU PEDECI

S-a publicat în „Familia“, XXXI (1895), nr. 25, 18/30 VI, p. 289.

O CĂSĂTORIE FERICITĂ

S-a publicat în „Familia“, XXXII (1896), nr. 13, 31 III/12 IV, p. 153.

FATA POPII

S-a publicat în „Familia“, XXI (1885), nr. 51, 22 XII/3 I, p. 604–606 și nr. 52; XXII (1886), nr. 1–34.

TEATRU

Opera dramatică a lui Vulcan cuprinde 30 de creații (din care o singură traducere, *Gramatica*, comedie într-un act de E. Labiche și A. Jolly): monoloage, cînticele comice, comedii, o dramă și o tragedie.

Cele mai multe dintre ele au fost destinate numai, sau în primul rînd, teatrului de diletanți din Transilvania, pe care el îl încuraja stăruitor și care luase un mare avînt îndeosebi după turneele lui M. Pascaly și M. Millo și după întemeierea „Societății pentru crearea unui fond de teatru român în Ardeal". Unele sînt inspirate din viața, obiceiurile, datinile și credințele populare, altele din viața socială și situația politică a românilor transilvăneni sau a celor de dincolo de Carpați. La îndemnul lui V. Alecsandri a scris comediile „poporane": *Ruga de la Chizătău*, *Mița cu clopot* și *Sărăcie lucie*, iar după modelul monoloagelor și cînticelelor comice ale aceluiași a compus *Ciobanul din Ardeal*, *Însurățilă*, *Plăieșul satului*, *Prima rochie lungă*, *Renegatul;* dintre comedii menționăm: *Alb sau roșu?*, *Gărgăunii dragostei*, *Mireasă pentru mireasă*, *Sultănița;* apoi drama *A doua moarte* și tragedia istorică în versuri *Ștefan-Vodă cel Tînăr*.

Însă Vulcan nu s-a mulțumit ca piesele sale să fie reprezentate numai de diletanți, ci a dorit ca ele să fie jucate de actori profesioniști, pe scena Teatrului Național din București, să fie cunoscut și, eventual, consacrat ca autor dramatic printr-un premiu al primei scene din capitala României. În acest scop a trimis de-a lungul anilor, începînd din 1871 pînă în 1895, nu mai puțin de zece piese, fie pentru a obține un premiu, fie pentru a fi montate. Dintre ele i-au fost puse în scenă comediile *Alb sau roșu?* (1872), *Gărgăunii dragostei* (1897) și tragedia *Ștefan-Vodă cel Tînăr* (1892), aceasta obținînd și un premiu, pe care l-a împărțit cu *Doamna Chiajna* de N. Rădulescu-Niger și N. Țincu.

ALB SAU ROȘU?

S-a publicat în „Familia", X (1874), nr. 27, 14/26 VII, p. 313—316 și nr. 28—30.

În vara anului 1871, Vulcan avea terminată comedia *Alb sau roșu?*, pe care o preda lui Mihail Pascaly, aflat în cel de-al doilea turneu al său prin Transilvania, ca să fie reprezentată pe scena Teatrului Național din București. Revenit la București din turneu, Pascaly întîrzie să-l informeze în legătură cu șansele de a fi jucată piesa. Faptul îl neliniștește pe Vulcan și-l determină să apeleze la intervenția lui V. A. Urechiă: „Dl Pascaly nu știu ce vrea cu piesa mea *Alb sau roșu?* Nici nu o joacă, nici nu mi-o trimite acasă", i se plînge într-o scrisoare expediată la începutul anului 1872 (Biblioteca Academiei R.S.R., ms. nr. 117.448).

Spre satisfacția autorului, piesa a fost înscrisă în repertoriu și reprezentată în acel an, 1872. Este cea dintîi piesă a unui transilvănean jucată pe prima scenă a României.

Publicînd piesa doi ani mai tîrziu în „Familia", Vulcan informa într-o notă: „Reprezintată pentru prima oară în Teatrul Național din București la 18/30 martiu 1872, sub direcțiunea d-lui M. Pascaly", dînd și distribuția, care a fost următoarea:

Ion Alesandrescu, avocat bătrîn	d. Drăghulici
Elena, soția lui	d-na Sarandi
Clementina, fiica lor	d-ra L. Popescu
Ion Alesandrescu, avocat tînăr	dl P. Vellescu
Teofil, matematic	dl C. Bălănescu
O doamnă	d-ra Petrescu
Un servitoriu	dl Mavrodu

RUGA DE LA CHIZĂTĂU

S-a publicat în „Familia", XXV (1889), nr. 49, 3/15 XII, p. 577—578 și nr. 50—52. Republicată în volum, Oradea, 1890: ed. II, Brașov, 1902 (în colecția *Biblioteca teatrală edată de „Societatea pentru crearea unui fond de teatru român"*, nr. 9); ed. III, Brașov, 1921 (în aceeași colecție, cu același număr). Se reproduce din „Familia".

Publicarea textului este însoțită de precizarea: „S-a jucat întîi la 8/20 septembrie 1889 în Chiseteu, la rugă; apoi a doua oară la 17/29 septembrie, în Caransebeș, cu ocaziunea adunării generale a „Societății pentru fond de teatru român"; totdeauna de corul vocal al plugarilor români din Chiseteu, sub conducerea părintelui Lucian Sepețianu".

Ruga de la Chizătău face parte din ciclul celor trei „comedii poporale", inspirate din realitățile satelor ardelene și bănățene, avînd ca pretext o datină sau o credință populară, și scrise la îndemnul lui V. Alecsandri. Bine primită la întîia reprezentare, ea s-a bucurat de mare succes totdeauna și peste tot, fiind cea mai mult jucată dintre toate piesele lui Vulcan: numai între 1900—1906 a fost reprezentată de 54 de ori în 49 de localități din Ardeal și Banat, fiind urmată de *Sărăcie lucie* (de 46 de ori, în 41 de localități) și de *Mița cu clopot* (de 16 ori, în tot atîtea localități).

La scena X este greșit scris: *Aceeași, Lica Sica și popor.*

CÎŞTIGUL MORAL

S-a publicat în „Familia", XXVII (1891), nr. 22, 2/14 VI, p. 253—254.

ŞTEFAN-VODĂ CEL TÎNĂR

S-a publicat în „Familia", XXIX (1893), nr. 1, 3/15 I, p. 3—9 şi nr. 2—7. Republicată în volum, Oradea, 1893, de unde se reproduce. Un fragment a apărut sub titlul *Ştefan cel Tînăr, domn al Moldovei. Tragedie istorică în 5 acte şi 2 tablouri. Act. I, sc. VI*, în „Familia", XXIII (1887), nr. 41, 11/23 X, p. 481—482. Un alt fragment, cu titlul: *Din „Ştefăniţă-Vodă", tragedie istorică în 5 acte şi 3 tablouri*, în „Familia", XXVIII (1892), nr. 1, 5/17 I, p. 1—3.

Ştefan-Vodă cel Tînăr a fost reprezentată prima oară pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti la 25 octombrie 1892, într-o distribuţie excelentă. Tipărirea piesei în revistă şi în volum indică locul, data şi distribuţia primei reprezentaţii. Iată-le:

„Reprezentată pentru prima oară în Teatrul Naţional din Bucureşti, la 25 octombre 1892".

PERSOANELE

Ştefan cel Tînăr, Domn al Moldovei	dl C. Mărculescu
Magda Arbure, Doamna	d-ra A. Ciupagea
Arbure, hatman	dl Al. Mateescu
Nichita } fiii lui Arbure	dl C. Costescu
Toader } fiii lui Arbure	dl I. I. Livescu
Petru Cărăbăţ	dl G. Cîrjă
Despina, fiica lui	d-na Ar. Romanescu
Şerpe, postelnic	dl C. Nottara
Ivaşcu, logofăt	dl Th. Petrescu
Sima, vistiernic	dl N. Vasilescu
Costea, pîrcălab	dl Ar. Marinescu
Cucută } slugi domneşti	dl I. Brezeanu
Sfredeluş } slugi domneşti	dl I. Toneanu
Dringoi } slugi domneşti	dl I. Jianu

Un sol	dl. P. Liciu
Un boier	dl. G. Dimitriu
Al doilea boier	dl. I. Cuţarida
Un om din popor	dl. Constantinescu
Alt om din popor	dl. I. Montureanu
Un curier	dl A. Dan
Un uşier	dl Mihăescu
Un martor	dl Popescu
Alt martor	dl Cristescu

Reprezentarea piesei a avut loc abia după zece ani de la data cînd autorul a trimis-o comitetului teatral. Iată cum s-au petrecut lucrurile:

În 1882 era numit director al Teatrului Naţional din Bucureşti Gr. C. Cantacuzino. Între cele dintîi acţiuni pe care le-a întreprins noul director a fost şi instituirea a două premii, menite să stimuleze creaţia dramatică originală, fiind preferate „acele piese care vor tracta subiecte curat româneşti, punînd în evidenţă fapte eroice din istoria naţională, glorificînd virtuţile sau biciuind viciurile ce au bîntuit ori bîntuie societatea noastră" (ap. „Familia", XVIII (1882), nr. 30, p. 367; vezi şi I. Massoff, *Teatrul românesc*, III, Bucureşti, 1968, p. 127). Între cele 18 piese care au fost prezentate la concurs se afla şi tragedia istorică a lui Vulcan, avînd ca personaj central pe Ştefan-Vodă cel Tînăr. Nici una din ele, însă, nu a fost considerată vrednică de premiul întîi, de 1400 de lei; cel de-al doilea, de 1000 de lei, a fost decernat lui Iuliu Roşca pentru drama sa în versuri *Fata de la Cozia*. Dezamăgit şi întristat de insucces, dar fără să deznădăjduiască, după ce face corecturi şi îndreptări „cel puţin în 200 de locuri" (cf. Scrisoarea lui Vulcan către N. Densusianu, B.A.R., ms. 5336), Vulcan o trimite din nou în anul următor comitetului de lectură al numitului teatru, de data aceasta pentru a fi reprezentată, dacă va fi socotită corespunzătoare. Comitetul de lectură a admis-o, sub rezerva operării de către autor a cîtorva modificări propuse de V. Alecsandri, şi a înscris-o în repertoriu. Dar piesa nu a fost pusă în scenă, din motive necunoscute, nici în acel an, nici în următorii şase, ceea ce nu-l împiedică, ci, dimpotrivă, îl îmboldeşte pe perseverentul autor să o prezinte din nou la concurs, în 1890. De data aceasta a fost norocos: piesa a obţinut premiu, împărţindu-l însă cu *Doamna Chiajna*, drama lui N. Rădulescu-Niger şi N. Ţincu. Regulamentul de concurs prevedea ca piesele premiate să fie reprezentate în stagiunile următoare. Vulcan stăruie pe lîngă noul director al teatrului, C. I. Stăncescu, să i se monteze piesa chiar în stagiunea 1890/1891; dar acesta se dovedeşte sceptic în privinţa posibilităţii

de a fi pusă în scenă atunci, datorită cheltuielilor mari pe care le necesită montarea unei piese istorice. Totuși, în septembrie 1891 îl anunță că va fi reprezentată după *Doamna Chiajna*, fiind deja programată și anunțată pentru decembrie acel an. Vulcan alcătuise o distribuție cu cei mai buni actori ai Naționalului bucureștean, cu Grigore Manolescu în rolul titular, care urma să dețină și direcția de scenă. Dar marele actor se îmbolnăvește către sfîrșitul anului și moare în vara anului 1892. Datorită acestei împrejurări, repetițiile se întrerup și se reiau abia în toamnă, cu C. Mărculescu în rolul lui Ștefan cel Tînăr și cu Aristizza Romanescu în rolul Despinei. Premiera, care a avut loc în 25 oct./6 nov. 1892 și care s-a bucurat de un succes frumos, s-a terminat cu intonarea marșului *Deșteaptă-te române* de către întreaga sală, acompaniată de orchestră (cf. I. Massoff, *op. cit.*, p. 142). După premieră, piesa a mai fost reprezentată doar o singură dată. Vulcan va mai interveni în 1894 ca să i se joace lucrarea, dar fără rezultat pozitiv.

Tradusă în ungurește de ziaristul orădean Papp János, piesa a fost reprezentată pe scena teatrului din Oradea în 1903, cu care ocazie poetul Ady Endre a scris un articol elogios despre piesă, autor și activitatea acestuia, iar publicul și presa locală maghiară au făcut o caldă primire spectacolului și lui Vulcan. După două reprezentații în Oradea, tragedia a mai fost jucată, în aceeași traducere și de către aceeași trupă teatrală, la Lugoj, în 1904.

PRIMA ROCHIE LUNGĂ

S-a publicat în „Familia", XXXIV (1898), nr. 4, 25 I/6 II, p. 38. Potrivit unei informații din „Familia" (1898, p. 70), monologul a fost tipărit și în broșură separată, în același an, la Oradea.

Publicarea textului (în „Familia") este însoțită de următoarea mențiune: „Monolog jucat în concertul tinerimei române din Oradea-Mare, la 3 febr. an. c., de d-șoara Hortensia Miclea". Relativ la interpretarea monologului de către H.M. găsim următoarea apreciere din partea unei spectatoare: „monologul a fost predat cu o desteritate care face onoare și unei artiste". O dată cu *Prima rochie lungă* s-a reprezentat și comedia *Gărgăunii dragostei*; Vulcan, prezent la spectacol, notează că ambele au fost „escelent jucate" („Familia", 1898, p. 59).

Între 1900—1906, monologul a fost interpretat de 18 ori, în 16 localități.

PROLOG

S-a publicat în „Familia", XXXIV (1898), nr. 9, 1/13 III, p. 97—98. Republicat în vol. *Soare cu ploaie*, Brașov, 1898 (în colecția „Biblioteca teatrală edată de Societatea pentru crearea unui fond de teatru român", nr. 1), p. 3—9 și în „Familia", XLI (1905), nr. 34, 21 VIII/3 IX, p. 397—398, de unde se reproduce.

În 1897 comitetul „Societății pentru crearea unui fond de teatru român" perfectează o învoială cu tipograful brașovean N. I. Ciurcu în sensul ca acesta să tipărească, într-o colecție care să se numească „Biblioteca teatrală edată de Societatea pentru crearea unui fond de teatru român", piese pe care comitetul le va socoti potrivite spre a fi jucate de diletanți. Apoi comitetul hotărăște ca „Biblioteca teatrală" să fie inaugurată cu o piesă a lui Vulcan și astfel prima broșură a colecției, apărută în 1898, cuprinde comedia într-un act *Soare cu ploaie*, precedată de un *Prolog*, scris anume în acest scop, după cum reiese și din precizarea adăugată titlului la publicarea în „Familia": „*Prolog* La « Biblioteca teatrală »". În 1905 este republicat cu o altă mențiune: „*Prolog*, reprezentat de diletanți la inaugurarea scenei din sala festivă a Muzeului Național din Sibiu, la 9/22 VIII a.c."

Între 1900—1905, *Prologul* a fost interpretat de patru ori în diferite localități din Ardeal și Banat.

GĂRGĂUNII DRAGOSTEI

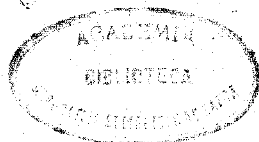
S-a publicat în „Literatura și artă română", II (1898), p. 244—262. Republicată în „Familia", XXXV (1899), nr. 1, 3/15 I, p. 4—5 și nr. 2—5, apoi în volum, Oradea, 1899. — Un fragment din piesă a apărut sub titlul *Din „Gărgăunii dragostei"* în „Familia", XXXII (1896), nr. 48, 1/13 XII, p. 567. Se reproduce din volum.

Gărgăunii dragostei este penultima din cele zece piese pe care Vulcan le-a trimis Teatrului Național din București spre a fi jucate și cea de-a treia, și ultima care i se reprezintă pe întîia scenă a țării. Comedia fusese trimisă în 1894; după doi ani, Aristizza Romanescu îi comunica printr-o scrisoare particulară impresiile sale, menționînd că o

găsește bună și că s-ar putea să fie reprezentată în stagiunea următoare. În adevăr, piesa va fi reprezentată în premieră în stagiunea 1896/1897. Ca și în cazul celorlalte două piese jucate pe scena Teatrului Național din București, autorul face cunoscute și de data aceasta locul și ziua premierei, precum și distribuția:

„Reprezintată întîia oară în Teatrul Național din București la 27 martie 1897.", după care e prezentată distribuția:

Olimpia, văduvă tînără	D-na M. Ciucurescu
Tirgoviștean, unchiul ei	Dl I. Niculescu
Dr. Ursulescu, medic	„ Catapol
Marin, advocat	„ P. Liciu
Gogu, deputat	„ V. Alexandrescu
Joița	d-na Ad. Langeais
Luxița prietenele Olimpiei	„ Al. Alexandrescu
Rița	d-ra R. Moor
Alecu, servitor	dl I. Montauranu
Anica, servitoare	d-ra Pepi Moor

CUPRINS

POEZII

PROZĂ

TEATRU